

Ἰωαννικοί Διαλόγοι

ἈΠΟΡΕΙΤΙΚὸν
ΠΕΡΙΟΔΙΚὸν

57
58

Ἀθωνικοὶ Διαλόγοι

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΑΓΙΟΡΕΙΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

Διανέμεται ὡς εὐλογία ὑπὸ τῆς Ἱ. Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὁρους

Γίνονται δεκταὶ προαιρετικαὶ εἰσφοραὶ

Ἐπεύθυνος

Ἐπιστολαὶ

Μοναχὸς Θεόκλητος Διονυσιάτης, Καρυαὶ - Ἁγ Ὁρος

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου: Σωτήριος Λασκαρίδης
Βαλαωρίτου 14, Θεσσαλονίκη, τηλέφ. 536.910

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φωνὲς πόνου καὶ ἀγωνίας	1
«Μυστικὸς εἶ Θεοτόκε παράδεισος»	2
Βίος τοῦ Ὁσίου Μωϋσέως τοῦ Οὐγγρου	3
Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, Ν. Καβάσιλα...	4
Ἡμερολογητικῶν κατηγοριῶν ἔλεγχος	7
Θέματα Παιδείας	12
Ἡ μελετωμένη Σύνοδος καὶ ὁ Π. Ἱ. Πόποβιτς	17
Ἐνα υἱκὸν γράμμα στὸν Π. Ἱ. Πόποβιτς	20
Τὸ Ἁγιον Ὁρος καὶ ὁ Κληρὸς μας	24
Νέα Φιλοκαλικά κείμενα	25
Βιβλιοκρισίαι	26
Ἀθωνικὰ Σχόλια καὶ Κρίσεις	29

Ἀθωνικοί Διάλογοι

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 57 - 58 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1978

ΦΩΝΕΣ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΑΣ

ΕΝ θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἐὰν λέγαμε ὅτι ἡ πορεία τοῦ Ἔθνους μας προκαλεῖ ἀγωνία.

Ἐπὶ τέλος ποῦ κατευθυνόμαστε;

Ὁ λαός μας ἀπο-

χριστιανίζεται, οἱ διαμορφωμένοι ἀπὸ τὴ σόφρονα ζωὴ τῆς ἑλληνορθόδοξου παραδόσεως θεσμοὶ ἀνατρέπονται, νεκροποιὰ ἤθη ἀντείσαγονται στὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων, ἡ νεότης ἀφήνεται στὶς ἐνστικτώδεις παρορμήσεις της, ἡ συνείδηση τοῦ λαοῦ διαστρέφεται, σατανικὸ μένος κατὰ παντὸς Ὁρθοδόξου συμβόλου ἔχει καταλάβει τοὺς ἰθύνοντες, ἡ πρωτοβουλία ἀναπλάσεως τοῦ τρόπου ζωῆς ἔχει περιέλθει σὲ σκοτεινές δυνάμεις, τὰ μέσα πολιτιστικῆς καλλιέργειας εὐρίσκονται στὴ διάθεση ἀνθελλήνων καὶ ἀθρησκῶν, ἡ δημοκρατία μας ἔγινε ὑπηρετρία δουλωμένων στὰ πάθη διεστραμμένων ἀνθρώπων, οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου ἔχασαν κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν ἑλληνορθόδοξη ψυχὴ τοῦ Ἔθνους.

Ποῦ θὰ φθάσουμε μὲ τὸν κατήφορο ποὺ πήραμε; Ποιός, ποιοὶ θὰ ἀναστρίβουν τὴ μανιὰ τῆς καταστροφῆς τῶν θεσμῶν, τῶν ἠθῶν, τῶν Ὁρθόδοξων παραδόσεών μας; Πῶς θὰ ξυ-

πνήσουμε ἀπὸ τὴ βαθειὰ νάρκη στὴν ὁποία εἴμαστε ἐνθισμένοι; Πῶς θὰ ξαναβροῦμε τὸ ἀγνὰ ἑλληνορθόδοξο ἦθος, τὸ ρυθμὸ τῆς ψυχῆς, ποὺ λειτουργοῦσε δυὸ χιλιάδες χρόνια σὰν κλασικισμὸς καὶ σὰν Ὁρθοδοξία, κι' ἔτσι κατώρθωσε τὸ Γένος νὰ ἐπιβιώσει τόσων ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας;

Μὲ ποιὲς ἠθικὲς δυνάμεις ἐξοπλίζεται σήμερα τὸ Ἔθνος, γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν πολιτιστικὴ του αἴγλη, ποὺ μᾶς παρέδωσαν οἱ αἰῶνες καὶ μὲ τι μέσα θωρακίζεται, γιὰ νὰ προστατεύσει τὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ ἐπιβούλους, ὅταν καταφρονοῦμε τοὺς ἠθικοθηρησκευτικὸς θησαυροὺς μας, ποὺ χάρη σ' αὐτοὺς ὑπάρχουμε σήμερα ὡς φυλὴ καὶ ὡς Κράτος;

Ὡ ταλαίπωρη Ἑλλάς, ἡ πιὸ ἐνδοξη πατρίδα, ὁ πιὸ φωτισμένος χῶρος, ὁ πιὸ λαμπρὸς πολιτισμὸς, μὲ στεφανωμένη μὲ τὶς μυρσίνες τῆς ἀθηναϊκῆς σου Παιδείας καὶ μὲ τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μέσα στὴ συμφιλίωση τῶν «χρυσῶν» Ἀθηνῶν καὶ τῆς θεολογικῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποῦ σὲ κατάντησαν! Ταλαίπωρη, μετανόησε, γύρισε στὶς πηγές σου, γύρισε στὸ Χριστὸ νὰ βρεῖς τὴ χαμένη ὑπαρξή σου. Ἀλλοῖως; Χάνεσαι!

Οἱ «Ἀθωνικοὶ Διάλογοι»

ἈΘΗΝΙΚΗ
ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ ΚΙΒΩΤΟΣ

“ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΕΙ ΘΕΟΤΟΚΕ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ.”

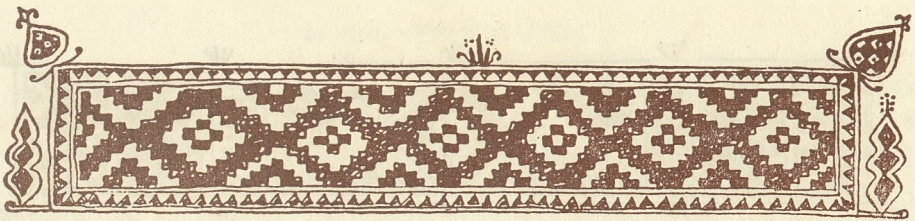
*Μυστικός ει Θεοτόκε Παράδεισος, ἀγεωργήτως βλαστή-
σασα Χριστόν· ὅφ’ οὗ τὸ τοῦ Σταυροῦ ζωφόρον ἐν γῆ,
πεφυτούργηται δένδρον· δι’ οὗ νῦν ὑψουμένον, προσκυ-
νοῦντες αὐτόν, σέ μεγαλύνομεν.*

ΕΥΡΟΜΕΝ ὅτι ἡ ἐννάτη ᾿Ωδὴ εἶναι ποίημα τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πρόεδρος Μαΐουμᾶ θεῖος Κοσμιᾶς οἰκειότατα ἀποστρέφει τὸν Εἰρ-
μόν τοῦτον εἰς τὴν αὐτὴν Θεοτόκον, καὶ ἐνταυτῷ προσαρμῶζει αὐτόν καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, λέγων, ὦ Θεοτόκε, εἶσαι ὁ μυστικός καὶ νοητός Παράδεισος· διότι, καθὼς ὁ ἐν ᾿Ε-
δὲμ αἰσθητός Παράδεισος, χωρὶς νὰ γεωργηθῆ καὶ νὰ σπαρθῆ ἀπὸ ἄνθρωπον, ἐβλάστησε θεόθεν τὰ ἐν τῷ Παραδείσῳ ξύλα· οὕτω καὶ σὺ, χωρὶς νὰ γεωργηθῆς καὶ νὰ σπαρθῆς ἀπὸ ἄνθρωπον· ἤτοι ἀπὸ σοπαρᾶν ἀνθρώπου, ἐγέννησας ἕκτι Πνεύματος Ἁγίου τὸν Δεσπότην Χριστόν, τὸν Θεὸν ὁμοῦ ὄντα καὶ ἄνθρωπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καθὸ Θεὸν καὶ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἐκεῖνο ἐφυτεύθη παλαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς γῆς· καθὼς ψάλλει ὁ Προφητάναξ «Σωτηρίαν εἰργάσω ἐν μέσῳ γῆς». (ψαλ. σγ´. 13.) Ἐφυτουργήθη δὲ εἶπε, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι καθὼς ὁ Χριστός καθὸ Θεός, τὰ αἰσθητὰ φυτὰ διὰ τῆς αὐτοῦ Προνοίας ποτίζει μὲ τὸ τῆς βροχῆς νερόν, καὶ οὕτω κάμνει αὐτὰ νὰ ριζώνωνται ἐν τῇ γῆ καὶ νὰ βλαστάνουν καρποὺς αἰσθητοῦς· οὕτω καὶ τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ ποτίσας ὁ αὐτός Χριστός καθὸ ἄνθρωπος μὲ τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ, ὅπου ἔτρεξαν ἀπὸ τὴν ἀκήρατόν του Πλευράν, ἔκαμε νὰ βλαστήσῃ τοῦτο καὶ

νὰ τελεσφορήσῃ καρπὸν, ὄχι ζωῆς προσκαίρου, ἀλλὰ ζωῆς ἀθανάτου καὶ αἰώνιου. Εἶτα ἐπαφέρει, ὅτι διὰ μέσου Σταυροῦ τούτου τοῦ ὑψουμένου κατὰ τὴν Σήμερον ἡμέραν, ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ προσκυνοῦντες αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὸν Μονογενῆ σου Υἱόν, σέ μεγαλύνομεν τὴν τεκοῦσαν αὐτόν ἀσπόρως Θεοτόκον. Μεγαλύνομεν δὲ εἶπε, καὶ οὐκ ἕμνομεν ἢ τιμῶμεν ἢ ἄλλο κἀνένα ρῆμα· διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα τῆς ἐννάτης ᾿Ωδῆς τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ρῆμα μεγαλύνω· φησὶ γάρ, «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον». (Λουκ. α´ 46).

Ἀρμῶζει δὲ τὸ νόημα τοῦ Τροπαρίου τούτου καὶ εἰς ἐσέ, ὦ ἀναγνώστα· διότι πάντα τὰ καλὰ ἐχαρίσθησαν εἰς ἐσέ διὰ μέσου τῆς Κυρίας Θεοτόκου· δι’ αὐτῆς ἐφάνη ὁ Θεὸς ἐν τῷ Κόσμῳ· δι’ αὐτῆς ὑψώθη τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ· δι’ αὐτῆς ἡ ἰδικὴ σου σωτηρία γέγονεν. Ὅθεν εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν τοσοῦτων εὐεργεσιῶν, ὅπου ἠξιώθης διὰ τῆς Θεοτόκου, χρεωστεῖς καὶ σὺ νὰ μεγαλύνῃς τὸ θεομητορικὸν καὶ πανοέβαστον αὐτῆς ὑποκεήμενον, μὲ λογισμοὺς θεῖους καὶ μεγαλοπρεπεῖς, μὲ λόγια μεγάλα καὶ ἐγκώμια θεομητροπρεπῆ καὶ μὲ ἔργα ἀρεστὰ εἰς τὴν θεομητορικὴν τῆς μεγαλειότητα· οὕτω γὰρ μεγαλύνεται ἡ θεομεγάλυντος Μήτηρ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἔχῃς εἰς τὸν νοῦ σου λογισμοὺς σμικροπρεπεῖς περὶ πλοῦτου, περὶ δόξης, περὶ ἡδονῶν καὶ περὶ ἄλλων νηΙ-

Βίος τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Μωϋσέως τοῦ Οὔγγρου, ὄστις ἀνεπαύθη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Σπηλαίων τοῦ Κιέβου *

ΓΥΝΑΙΚΑ ἀκούσασα ταῦτα πάντα, συνέλαβε καὶ ἔθεσε εἰς ἐφαρμογὴν αὐτὸ τὸ πανούργον σχέδιον: Ἔβαλε τὸν Μωϋσῆν νὰ ἰππεύσῃ καὶ διέταξε νὰ τὸν ὀδηγήσουν μὲ πολλοὺς δούλους εἰς τὰς ἐπικρατείας τῆς καὶ τοῦ

εἶπε: «Ὁλος αὐτὸς ὁ λαὸς εἶναι ἰδικὸς σου· κάμε εἰς αὐτοὺς ὅ,τι θέλεις». Καὶ εἶπε εἰς τὸν λαόν: «Ἰδοὺ ὁ Κύριός σου, ὁ σύζυγός μου. Ὁλοὶ ὄσοι τὸν συναντοῦν νὰ τὸν σέβωνται καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦν». Ἄλλ' ὁ ἅγιος ἐγένετο τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναικὸς καὶ τῆς εἶπε: «Ματαίως κοπιᾶξεις. Δὲν δύνασαι νὰ με δελεάσῃς μὲ φαρτὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου, οὔτε νὰ συλῆσῃς τὸν πνευματικόν μου πλοῦτον. Ἄς σοῦ εἶναι γνωστόν τοῦτο καὶ μὴ ματαιῶς κοπιᾶξῃς. Ἄλλα ἡ γυναικα τοῦ εἶπε: «Δὲν γνωρίζεις ὅτι σὲ ἔχω ἀγοράσει; Ποῖας θύναται νὰ σὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας μου; Δὲν θὰ σὲ ἐλευθερώσω ἐνόσω ζῆς ἄλλα μετὰ ἀπὸ πολλὰ μαρτύρια θὰ σὲ παραδώσω εἰς θάνατον». Τῆς ἀπεκριθὴ ἀφόβως. «Δὲν φοβοῦμαι αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἐὰν εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν ἀπὸ τώρα θὰ εἶμαι μοναχός».

Ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας κάποιος Ἱερομόναχος ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἦλθε, Θεοῦ εὐδοκίᾳ, καὶ ἐνέδυσε τὸν μακάριον Μωϋσῆν τὸ Ἀγγελικὸν Σχημα. Ἀφοῦ τὸν συνεβούλευσε περὶ καθαρότητος καὶ νὰ μὴ παραδῶσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν ἐχθρόν, τοῦ ἠύχθη νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀσελεῖ γυναικα καὶ ἀνεχώρησε. Αὐτὸς ὁ μοναχὸς ἀνεζητήθη μετὰ, ἀλλὰ ποτὲ δὲν εὐρέθη.

Μετὰ ταῦτα ἡ γυναικα, ἰδοῦσα ὅτι ἐξέπεσε τῶν ἐλπίδων τῆς, ἔδωκε σοβαρὰς πληγὰς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Τὸν ἐτάνωσαν καὶ τὸν ἔδειραν μὲ σιδηρὰς ράβδους, οὕτως ὥστε ἡ γῆ ἐβάφη ἀπὸ τὸ αἷμα του. Ἐνὼ τὸν ἐκτύπων τοῦ ἔλεγον: «Παραδώσω εἰς τὴν κυρίαν σου καὶ κάμε τὸ θέλημά τῆς. Ἐὰν δὲν ὑπακούσῃς θὰ κατακόψωμεν τὸ σῶμα σου εἰς τεμάχια. Μὴ νομίσης ὅτι θὰ γλυτώ-

σῃς ἀπὸ τὰς βασάνους, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ πολλὰ μαρτύρια θὰ παραδώσῃς πικρῶς τὴν ψυχὴν σου. Λυπήσου, λοιπόν, τὸν ἑαυτὸν σου, ἐκδύσου αὐτὸ τὸ ἐσχισμένον ράκος, φόρεσε στολὴν πολῦτιμον καὶ θὰ λυτρωθῇς ἀπὸ τὰς βασάνους ποῦ σὲ περιμένουν». Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀπεκριθῆ: «Ἀδελφοί, κάμετε ὅ,τι διετάχθητε καὶ μὴ καθυστερεῖτε. Ποτὲ δὲν πρόκειται ν' ἄρνηθῶ τὰς μοναχικὰς μου ὑποσχέσεις καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Οὔτε θλίψεις, οὔτε πῦρ, οὔτε μάχαιρα, οὔτε πληγαὶ δύνανται νὰ με χαρίσιν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τὸ Μέγα Ἀγγελικὸν Σχημα». Αὐτὴ ἡ ἀδιάντροπος καὶ σκοτισμένη γυναικα ἐπιδεικνύει τὴν ἀναίδειαν τῆς, διότι ὄχι μόνον δὲν φοβεῖται τὸν Θεόν, ἀλλὰ οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ἐντρέπεται, ἀσέμνως βιάζουσα με εἰς διαφθορὰν καὶ μοιχείαν. Δὲν θὰ ὑπακούσω εἰς αὐτὴν οὔτε θὰ κάμω τὸ κατηραμένον τῆς θέλημα».

Ἡ ἀρχόντισσα εἶχε μεγάλη ἀγωνία πῶς νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἑαυτὸν τῆς, διὰ τὴν ἀτιμίαν τὴν ὁποίαν ἐνόμιζε ὅτι ἔπαθεν· δι' αὐτὸ ἔστειλε γράμματα εἰς τὸν Πολυεσλάβον λέγουσα. «Γνωρίζεις ὁ ἴδιος ὅτι ὁ σύζυγός μου ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην, πολεμῶν παρὰ τὸ πλευρὸν σου, καὶ μοῦ ἔδωσες ἐλευθερίαν νὰ διαλέξω ὅποιον θέλω διὰ σύζυγόν μου. Ἐρωτηθῆκα ἔνα ὠραϊότατον νέον ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους, τὸν ἠλευθέρωσα, τὸν ἔφερα εἰς τὸν οἶκόν μου, τοῦ ἔδωσα ὄλην τὴν περιουσίαν μου καὶ ἐξουσίαν ἐπάνω εἰς τὸ πρᾶγμα μου. Ὅμως αὐτὸς ὄλα αὐτὰ ἐλογίασεν εἰς οὐδέν. Πολλάκις τὸν ἐπαίδευσά με νηστείας καὶ πληγὰς ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ μου νὰ γίνῃ σύζυγός μου».

Ἦτο πέντε χρόνους δέσμιος καὶ τώρα ἄλλους ἔξ μετ' ἐμοῦ. Διὰ τὴν ἀνυπακοήν του τὸν ἐπαίδευσά βαρῦτατα καὶ τὰ ὑπέμενον ὄλα διὰ τὴν σκληροκαρδίαν του. Καὶ τώρα ἔγινε ἀπὸ κάποιον Μοναχός. Ἄλλ' ὅ,τι διατάξετε δι' αὐτὸν θὰ κάμω».

Ὁ Πολυεσλάβα διέταξε καὶ παρουσιάσθησαν ἀμφοτέροι ἐνώπιόν του. Ὅταν εἶδε τὸν Μωϋσῆν τὸν προέτρεψε νὰ λάβῃ σύζυγόν τὴν γυναικα καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ εἶπε: «Ποιὸς εἶναι τόσοον ἀναίσθητος ὅσον ἐσὺ, ὥστε νὰ ἀποστερῆς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τοιαῦτα ἀγαθὰ καὶ νὰ παραδίδεσαι εἰς αὐτὰ τὰ πικρὰ βασανὰ; Λοιπὸν γνῶριζε ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος εὐρίσκονται ἐνώπιον

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗ*

ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΚΙΛΑ

ΥΤΟ νομίζω (ή θεία οικονομία που φανερώνεται και ένεργοποιείται στα μυστήρια) είναι η άρετή του Θεού που κάλυψε τους ουρανούς κι απέκρυψε κάθε άλλη δημιουργία και έργο του Θεού, ξεπερνώντας το σιτό μεγαλείο και την όμορφιά. Γιατί από όλα τα έργα του Θεού, όσο πολλά κι όσο καλά και μεγάλα κι αν είναι, δεν υπάρχει κανένα που να μην είναι μικρότερο από τη σοφία και την τέχνη του Δημιουργού, άσφαλως όχι. Και θα μπορούσε βέβαια να δημιουργήσει και καλύτερα και μεγαλύτερα έργα, από αυτά που ήδη υπάρχουν, τόσο όσο δεν θα μπορούσαμε να το πούμε. "Αν όμως είναι δυνατό να υπάρξει ένα έργο του Θεού τόσο καλό και αγαθό, ώστε να συναγωνισθεί προς τη σοφία και τη δύναμη και την τέχνη εκείνη, και για να το πούμε με ακρίβεια, να εξισωθεί με το άπειρο, και σαν ένα άχνάρι να φανερώσει όλο το μέγεθος της θείας αγαθότητας, τούτο το έργο απ' όλα τα άλλα νομίζω πως θα έπικρατήσει. Γιατί αν πάντοτε έργο του Θεού είναι το να μεταδίδει το αγαθό — όπως είναι γραμμένο: σκοπός του αγαθού είναι να ξεχύνεται και να οδεύει — και για τούτο κάνει τα πάντα, κι αυτό αποτελεί τον σκοπό όλων έχουν ήδη γίνει και όλων θα μπορούσαν στη συνέχεια να γίνουν, το έργο εκείνο που πραγματοποιώντας το ο Θεός μετέδωσε το μεγαλύτερο από όλα αγαθό, που μεγαλύτερό του δεν έχει να δώσει, είναι άσφαλως το έργο της θείας οικονομίας, το πιο μεγάλο και πιο καλό της Αγαθότητας έργο, το όριο της χρηστότητας.

Αυτή είναι η φύση του έργου της θείας οικονομίας, που οικονομήθηκε για χάρη των ανθρώπων. Μ' αυτό ο Θεός δεν μετέδωσε στη φύση των ανθρώπων ένα οποιοδήποτε συγκεκριμένο αγαθό κρατώντας για τον εαυτό του τα περισσότερα, αλλά στο σύνολό του αυτό το ίδιο το πλήρωμα της θεότητας, όλόκληρο το φυσικό του πλούτο τοποθέτησε μέσα στον άνθρωπο. Γι' αυτό και ο Παύλος είπε ότι η δικαιοσύνη του Θεού αποκαλύπτεται περίτρανα μέσα στο Ευαγγέλιο. Γιατί, αν υπάρχει μια άρετή και δικαιοσύνη του Θεού, αυτή είναι το να κορηγεί άφθονα σε όλους τα αγαθά του και η μετάδοση της μακαριότητας. Έξ αιτίας αυτού τα ιερώτατα μυστήρια εύλογα θα μπορούσαν να ονομασθούν πύλες δικαιοσύνης, αφού η υπέρτατη για το γένος φιλανθρωπία του Θεού και αγαθότητα, που είναι η θεία άρετή και δικαιοσύνη, αυτές μας άνοιξε στον ουρανό τις εισόδους.

Άλλα ο Κύριος ύψωσε αυτό το τρόπαιο και μας χάρισε αυτή την πύλη και την οδό με όρθη κρίση και δικαιοσύνη και κατ' άλλη έννοια. Δεν άρπαξε τους αϊχμαλώτους, αλλά έδωσε λύτρο και έδωσε τον ίσχυρο, όχι εξαιτίας της μεγαλύτερης δύναμης που είχε, αλλά καταδικάζοντάς τον με απόφαση δίκαιη. Και έβασίλευσε στο γένος του Ίακώβ, καταλύοντας μέσα στις ψυχές των ανθρώπων τη διαβολική τυραννία, όχι επειδή είχε τη δύναμη να την καταλύσει, αλλά επειδή ήταν δίκαιο να καταλυθεί. Αυτός άκριβως έμήνυσε λέγοντας «δικαιοσύνη και κρίμα έτοιμασία του θρόνου».

Άκόμη περισσότερο: η δικαιοσύνη δεν άνοιξε απλώς αυτές τις πύλες, αλλά και ήρθε μέσα από αυτές στο γένος μας. Στους προηγούμενους πράγματι καιρούς, πριν επιδημήσει ο Θεός στους ανθρώπους δεν ήταν δυνατό να βρεθεί δικαιοσύνη πάνω στη γη. Άφου ο Ί-

Συνέχεια από το τεύχος 53 - 54.

διος ὁ Θεός, πού δὲν ἦταν δυνατό νὰ τοῦ διαφύγη ἂν κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο ὑπῆρχε, ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ ζήτησε κι ὅμως δὲν τὴ βρῆκε, γιατί εἶναι γραμμένο «Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠκρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρησιμότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός». Ὅταν ὅμως ἡ ἀλήθεια ἀνέτειλε ἀπὸ τὴ γῆ σ' αὐτοὺς πού κάθονταν στὸ σκοτάδι καὶ τὴ σκιὰ τοῦ ψεύδους, τότε ἀκριβῶς γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ἡ δικαιοσύνη κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ φανερώθηκε ἀληθινὰ καὶ τέλεια στοὺς ἀνθρώπους καὶ δικαιοθῆκαμε. Δικαιοθῆκαμε πρῶτα, ἐπειδὴ ἀπαλλαγῆκαμε ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ἐνοχλή, ἀφοῦ αὐτὸς πού σὲ τίποτα δὲν εἶχε φταίξει μᾶς ὑπερασπίστηκε μὲ τὸ σταυρικό του θάνατο, κατὰ τὸν ὅποιο τιμωρήθηκε γιὰ κείνα τὰ ποῖα ἐμεῖς ἀποτολήσαμε· ἔπειτα, γίναμε ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου ἐκείνου καὶ φίλοι τοῦ Θεοῦ καὶ δίκαιοι. Γιατὶ δὲν μᾶς λύτρωσε μόνο ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ δὲν μᾶς συμφιλίωσε ἀπλῶς μὲ τὸν Πατέρα πεθαίνοντας ὁ Σωτήρας, ἀλλὰ καὶ «ἔδωκεν ἡμῖν ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι», ἐνώνοντας, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, μὲ τὸν ἑαυτό του, τὴ φύση μας κάρη στὴ σάρκα πού προσέλαβε, κι ἐνώνοντας ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς μὲ τὴ σάρκα του κάρη στὴ δύναμη τῶν μυστηρίων. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κάνει νὰ ἀνατέλλῃ ἡ δική του δικαιοσύνη καὶ ζωὴ στὴ ψυχὴς μας. Ἔτσι, μὲ τὰ ἱερὰ μυστήρια δόθηκε στοὺς ἀνθρώπους, ἡ δυνατότητα καὶ νὰ γνωρίσουν καὶ νὰ κατορθώσουν τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη.

Κι ἂν στὴ Γραφὴ ὀνομάζονται πολλοὶ δίκαιοι καὶ φίλοι Θεοῦ, πρὶν νὰ ἔχη ἔρθει ὁ κορηγὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ συμφιλιωτῆς, τοῦτο πρέπει νὰ σκεφτώμαστε: ὅτι δηλαδὴ ἀποκαλοῦνται ἔτσι κυρίως σὲ σύγκριση μὲ τὴ γενεὰ τους, κι ἀκόμα ἐν ὄψει τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴ ἔγιναν ἱκανοὶ καὶ προετοιμάστηκαν νὰ προστρέξουν στὴ δικαιοσύνη ὅταν θὰ φανερωνόταν, καὶ νὰ λυθοῦν ὅταν θὰ καταβάλλονταν τὸ λύτρο, καὶ νὰ δοῦν ὅταν θὰ φαινόταν τὸ φῶς, καὶ νὰ ὑψωθοῦν πάνω ἀπὸ τοὺς τύπους, ὅταν θὰ ἔλαμπε ἡ ἀλήθεια. Σ' αὐτὸ διέφεραν οἱ δίκαιοι ἀπὸ τοὺς πονηροὺς, ὄντας σχεδὸν στὰ ἴδια μ' ἐκείνους δεσμὰ καὶ ὑποφέροντας τὴν ἴδια τυραννία, στὸ ὅτι οἱ μὲν ὑπέφεραν μὲ δυσαρέσκεια ἐκείνη τὴ σκλαβιά καὶ τὴ δουλειά, καὶ παρακαλοῦσαν νὰ καταπατήσῃ τὸ δεσμωτήριο καὶ νὰ λυθοῦν ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ, κι ἐπιθυμοῦσαν νὰ καταπατήται ἀπὸ

τοὺς ὑπόδουλους τὸ κεφάλι τοῦ τυράννου, στοὺς δὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα συνέβαιναν δὲν φαινόταν φοβερό, καὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι νὰ εἶναι σκλάβοι. Ὑπῆρξαν τέτοιοι καὶ κατὰ τὴς μακάριες ἐκεῖνες ἡμέρες· ἦταν ἐκεῖνοι πού οὔτε δέχτηκαν τὸν Ἥλιο πού ἀνέτειλε πάνω τους, πού μάλιστα ἐπεχείρησαν μὲ ὄλες τὴς δυνάμεις τους νὰ τὸν σβύσουν, κάνοντας ὅλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια νόμιζαν ὅτι θὰ ἐξαφανίσουν τὸ φῶς του. Γι' αὐτὸ οἱ πρῶτοι μὲν ἐλευθερωθῆκανε ἀπὸ τὴ σκλαβιά τοῦ ἄδη μόλις φανερώθηκε ὁ Βασιλέας, οἱ ἄλλοι δὲ ἔμειναν στὰ δεσμὰ.

Ὅπως συμβαίνει στοὺς ἀσθενεῖς. Ἐκεῖνοι πού ζητοῦν μὲ κάθε τρόπο τὴ θεραπεία καὶ βλέπουν μὲ εὐχαρίστηση τὸ γιατρό, εἶναι καλύτεροι καὶ πὸ ἀνεκτὰ ἀπὸ ὅσους δὲν ἔχουν κἂν ἐπίγνωση τῆς ἀσθενείας τους καὶ πετοῦν τὰ φάρμακα. Τοὺς πρῶτους ὁ γιατρός νομίζω θὰ τοὺς ὀνομάσῃ ἤδη ὑγιεῖς, μοιλονότι δὲν γιαιτρεύτηκαν ἀκόμη, ἂν θέβαια δὲν καταλαβαίνει τὴν τέχνη του κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Θεὸς ἀποκάλεσε δικαίους καὶ φίλους ὀρισμένων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Γιατὶ εἶχαν συνεισφέρει ὅλα ὅσα ἐξαρτιόταν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ εἶχαν ἐπιδείξει τὴ δυνατὴ δικαιοσύνη, πρᾶγμα πού τοὺς κατέστησε ἄξιους νὰ λυθοῦν, ὅταν φανερώθηκε αὐτὸς πού μπορούσε νὰ τοὺς λύσῃ, δὲν εἶχαν ὅμως διόλου λυθῆ. Παρόλο πού ἂν ἐκεῖνη ἦταν ἀληθινὴ δικαιοσύνη καὶ αὐτοὶ θὰ ἦσαν «ἐν Εἰρήνῃ καὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ», ὅπως εἶχε ὁ Σολομών, καταθέτοντας τὸ σῶμα τοῦτο, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα φεύγοντας ἀπὸ τούτη τὴ ζωὴ τοὺς ὑποδεχόταν ὁ ἄδης.

Τὴν ἀληθινὴ λοιπὸν δικαιοσύνη καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸ οἰκειότητα δὲν τὴν κατέβασε ἀπλῶς ὁ Κύριός μας στὴ γῆ, σὰν νὰ ἦταν μόνο ἔξω ἀπὸ τὰ ὄριά μας, ἀλλὰ αὐτὸς τὴν εἰσήγαγε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν κόσμον, καὶ τὴν πύλη πού ὀδηγεῖ στὸν οὐρανὸ δὲν τὴ βρῆκε νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ αὐτὸς τὴ δημιούργησε. Γιατὶ ἂν ὑπῆρχε καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς προηγούμενους θὰ τὴν ἄνοιγε, ἀλλὰ ξέρουμε ὅτι «οὐδεὶς ὀναθέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ».

Πραγματικά, ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατό νὰ βρεθῆ ἄφεση ἁμαρτιῶν καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τιμωρία πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρό, τί πρέπει νὰ σκεφθοῦμε γιὰ τὴ δικαιοσύνη; Δὲν ἦταν φυ-

οικό, νομίζω, πρὶν συμφιλιωθῶν οἱ ἄνθρωποι νὰ καταταγοῦν μετὰ τὸ χορὸ τῶν φίλων, κὶ ἐνῶ ἦσαν ἀκόμα στὰ δεσμὰ ν' ἀνακηρυχθοῦν στεφανωμένοι. Καὶ γενικά, ἂν ὅλα τὰ ἐπετέλεσε ὁ ἄμνος ἐκεῖνος τῆς Π. Διαθήκης, ποῖα ἦταν ἡ ἀναγκαῖότητα τῶν δευτέρων ἐτούτων; Ἄν οἱ προτυπώσεις καὶ τὰ σύμβολα εἶχαν προσφέρει τὴ ζητούμενη εὐδαιμονία, θὰ ἦταν ματαία ἡ ἀλήθεια καὶ οἱ πραγματικότητες. Πραγματικά, ποῖο σι' ἀλήθεια λόγο θὰ εἶχε τὸ νὰ καταλυθῆ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ ἡ ἔχθρα καὶ νὰ συντριβῆ τὸ μεσοίτιο καὶ νὰ ἀνατεῖλι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σωτήρος ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ὅλα αὐτά, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦταν φίλοι Θεοῦ καὶ ἴδιοι πρὶν ἀπὸ τὴ θυσία ἐκεῖνη; Ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ἀπόδειξις. Τότε μὰς ἔβρισε μετὰ τὸ Θεοῦ ὁ νόμος, τώρα ἡ πίστις καὶ ἡ χάρις καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ ἐπακόλουθό τους. Ἄπ' αὐτὸ γίνεται φανερὸ πῶς τότε μὲν ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὸ Θεοῦ ἦταν δουλική, τώρα δὲ νική καὶ φιλική. Ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀναφέρεται στοὺς δούλους, στοὺς φίλους δὲ καὶ τοὺς υἱούς, ἡ χάρις καὶ

ἡ πίστις καὶ ἡ παρηρσία.

Ἄπὸ ὅλα αὐτὰ γίνεται φανερὸ ὅτι ὅπως ὁ Σωτήρας ὑπῆρξε «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν» καὶ δὲν ἦταν δυνατό νὰ ζῆσι στὴν ἀθάνατη ζωὴ κανεὶς ἀπὸ τοὺς κεκοιμημένους πρὶν νὰ ἀναστηθῆ ἐκεῖνος κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτὸς μόνος προπορεύτηκε κὶ ἀνοίξε τὸ δρόμο τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης στοὺς ἀνθρώπους, πρᾶγμα ποὺ φανέρωσε ὁ Παῦλος γράφοντας, ὅτι ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια πρόδρομος γιὰ χάρις μας. Εἰσῆλθε εἰς τὰ ἅγια προσφέροντας τὸν ἑαυτὸ του στὸν Πατέρα, καὶ εἰσάγει ὅσους θέλουν μετὰ τὸ νὰ τοὺς κἀν κοινωνοὺς τῆς ταφῆς του, χωρὶς νὰ πεθαίνουν ὅπως αὐτός, ἀλλὰ μετὰ τὸ νὰ ἐπαικνύουν τὸ θάνατο ἐκεῖνο κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ νὰ τὸν διακηρύσσουν στὴν ἱερὴ τράπεζα, μετὰ τὸ νὰ χρίωνται καὶ νὰ δειπνοῦν κατὰ τρόπο ἄρρητο αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν νεκρωθέντα καὶ ἀναστάντα. Κὶ ἔτσι, εἰσάγοντάς τους μέσα ἀπὸ αὐτὲς τῆς πόλεως, τοὺς ὀδηγεῖ στὴ βασιλεία καὶ τοὺς στεφανώνει.

μεταφράζει π.ν.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΜΩΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΥΓΓΡΟΥ

→ ἀπὸ σ. 3

σου. Ἡ κάμε τὸ θέλημα τῆς κυράς σου, διὰ τὴ λάβη τιμὴν καὶ ἐξουσίαν ἀπὸ ἡμᾶς, ἢ ἂν ἀρνήθῃς θὰ λάβῃς ἐπ' ὄψιν θάνατον». Καὶ εἶπεν εἰς τὴν γυναῖκα: «Κανεὶς ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἐξηγόρασας ὅς μὴ εἶναι ἐλεύθεροι, ἀλλὰ ποιήσων εἰς αὐτοὺς τὸ θέλημά σου, ὡς ἂν Κυρία πρὸς δούλους, οὕτως ὥστε καὶ οἱ λοιποὶ νὰ μὴ τολμοῦν νὰ παρακούσων».

Ὁ Μωϋσῆς ἀπεκρίθη καὶ εἶπε: «Δὲν λέγει ὁ Κύριος, τί ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;». Διατί συντόμως καὶ γυμνοὶ θὰ ὀδηγηθῆτε εἰς τὸν τάφον; Καὶ ἡ πονηρὰ αὐτῆς γυνῆ θὰ φονευθῆ κακῶς (καὶ ἔγινε ὅπως προεφῆτευσεν ὁ Ἅγιος).

Ἡ γυνὴ, λαβοῦσα περισσοτέραν ἐξουσίαν κατ' αὐτὸ, ἀναισχύντως τὸν προεκάλει εἰς τὴν ἀμαρτίαν. Τότε ὁ μακάριος τῆς εἶπε: «Οἱ κόποι σου εἶναι μάταιοι. Μὴ με νομίσης ἄφρονα ἢ ἀνίκανον νὰ κάμω αὐτὴν τὴν πράξιν, ἀλλὰ σὲ ἀποστρέφομαι ὡς ἀναισχύντον καὶ ἀθεόφοβον». Ὅταν ἡ γυνὴ ἤκουσε τοὺς λόγους αὐτοὺς διέταξε νὰ τοῦ δίδων ἑκατὸν ραβδισμοὺς καθημερινῶς καὶ μετὰ νὰ τὸν ἀκρωτηριάσουν.

Ὁ Μωϋσῆς ἔκειτο ὡς νεκρὸς ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τοῦ αἱματός του καὶ ὀλίγη πηχὴ ζωῆς τοῦ ἔμεινε. Ὁ Πολυεσλάβος ἠσχύνθη διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς γυναίκας καὶ θέλων νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ ἐξήγγειρε διαγμὸν κατὰ τῶν μοναχῶν καὶ τοὺς ἐδίδωξεν ὄλους ἀπὸ τὰ σφόδρα του. Ὅμως ὁ Πολυεσλάβος ἀπέθανε ξαφνικὰ μία νύκτα καὶ ἠκολούθησε ἐπανάστασις εἰς ὅλην τὴν χώραν τῆς Παλαιάς. Ὁ λαὸς ἐφόνευσεν τὸν δεσπότην καὶ τοὺς βογιάρους, ὅπως ἀναφέρουν τὰ χρονικά, καὶ

κατὰ τὸν καιρὸν αὐτὸν ἐφονεύθη καὶ ἡ γυναῖκα, ἢ ὁποία κατεῖχε τὸν ἅγιον δούλον.

Ὁ πάγκαλος Μωϋσῆς μετὰ κλονισμένην τὴν ὑγείαν του, ἦλθεν εἰς τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τῶν Σηλαιῶν τοῦ Κιέβου, βαστάζων εἰς τὸ σῶμα του τὰς πληγὰς τοῦ μαρτυρίου καὶ τὸν στέφανον τοῦ ὁμολογητοῦ ὡς γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης.

Ὁ Κύριος ἔδωσε εἰς τὸν Μωϋσῆν χάρισμα κατὰ τῶν σαρκικῶν παθῶν. Ἀδελφός τις πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος τῆς πορνείας προσῆλθεν εἰς τὸν Ἅγιον, τὸν παρεκάλει νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ τοῦ εἶπε: «Ὁ,τι μοῦ εἶπῃς θὰ τὸ κρατήσω ἕως θανάτου μου». Ὁ Ἅγιος τοῦ εἶπε: «ἐνὸς ζωῆς μὴ ὀμιλήσῃς ποτὲ μετὰ γυναικός». Ὁ Ἅγιος εἶχε μίαν ράβδον εἰς τὴν χεῖρα του (ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ περιπατήσῃ ἀπὸ τὰς πληγὰς) καὶ τὸν ἐκτύπησε μ' αὐτὴν εἰς τὸ στήθος. Ἀμέσως ὁ πόλεμος τοῦ ἀδελφοῦ ἐσταμάτησεν εἰς τὰ μέλη του καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἐπειράχθη ἀπ' αὐτό.

Ὁ Ἅγιος Μωϋσῆς ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου (τοῦ Ἑσφιγμενίτου). Εὐρισκόμενος ἔτι ἐν τῇ ζωῇ ἔκαμε δέκα χρόνους εἰς τὸ Μοναστήρι τῶν Σηλαιῶν τοῦ Κιέβου, πέντε χρόνους εἰς τὰ δεσμὰ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἕξ χρόνους εἰς τὰς βασάνους διὰ τὴ σωφροσύνην.

Τὰ λείψανά του παραμένουν ἄφθορα ἕως τὴν σήμερον. Αὐτὰ ἔχουμε συγκεντρώσει καὶ γράφει σχετικῶς μετὰ τὸν Ἅγιον Μωϋσῆν τὸν Οὐγγρον. Δοξάζων αὐτὸν ὁ Κύριος διὰ τὴν ὑπομονὴν του καὶ πλουτίζων αὐτὸν μετὰ τὸ χάρισμα τῶν θαυμάτων, φανερῶναι τὴν ἰδικὴν Του δόξαν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀνήκει νῦν καὶ εἰς τοὺς θιάνας.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΤΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΕΛΕΓΧΟΣ

ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Α'

Κ ΤΩΝ διεξαχθει-
σών κατά την σπου-
δαιοτάτην πρώτην
ταύτην συνεδρίαν τῆς
Ἱεραρχίας τῆς Ἐκ-
κλησίας τῆς Ἑλλάδος
συζητήσεων, κατα-
φαίνεται ὅτι πάντες
ἀνεξαιρέτως οἱ Ἱεράρχαι, ἔχοντες ὑπ' ὄ-
ψει τὴν ἐπικρατήσασαν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῆς ὑ-
πάρξεως δύο ἡμερολογίων μεγάλης σύγ-
χρουν καὶ ἀνωμαλίαν, συνησθάνοντο τὴν ἀ-
νάγκην τῆς ὅσον τὸ δυνατόν τὸ ταχύτερον
ἄρσεως τῆς ἐκ τῆς ὑπάρξεως δύο ἡμερολο-
γίων προκυνψάσης μεγάλης ἀνωμαλίας,
διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ,
*οὐχὶ δὲ διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Γρη-
γοριανοῦ ἡμερολογίου,* καὶ τοῦ διακα-
νονισμοῦ τοῦ Πασχαλίου, συμφώνως πρὸς
τὰς διατάξεις τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συν-
όδου.

Πράγματι τὸ Συνέδριον συνήλθε τὴν
10 Μαΐου 1922, ἀντεπροσωπεύθησαν δὲ
εἰς αὐτὸ ὅλαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι πλήν
τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο
ὑπῆρξε σοβαρὰ ἔλλειψις διὰ τὸ Συνέδριον.
Τὰ Πατριαρχεῖα, εὐρισκόμενα εἰς χώρας
ἑτεροθρήσκους, δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγ-
κην τῆς μεταβολῆς τοῦ ἡμερολογίου. Ἄλλ'
ἐκτὸς τούτου ἀπὸ 14 ἐτῶν ὁ Πατριάρχης
Ἀλεξανδρείας Φώτιος εἶχε διακεκομμένας
τὰς σχέσεις πρὸς τὸν Δαμιανὸν Ἱεροσολύ-
μων, ἔνεκα τοῦ γνωστοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ
ζητήματος, ἀμφότεροι δὲ δὲν ἀνεγνώριζον
τὸν ἐκλεγέντα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην
Μελέτιον. Ἐντεῦθεν δὲν κατέστη δυνατόν
γὰρ συμμετάσχον τὰ Πατριαρχεῖα εἰς τὸ
Συνέδριον καὶ διετέθησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς

δυσμενῶς κατὰ τῆς διορθώσεως τοῦ ἡμε-
ρολογίου. Ὁ ἀντιπροσωπεύσας εἰς αὐτὸ
τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος Μητροπολί-
της Δυρραχίου, νῦν Μυτιλήνης, Ἰάκωβος,
ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸ τὴν σχετικὴν πρότασιν
τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλά-
δος, παρομοίας δὲ προτάσεις ὑπέβαλον καὶ
οἱ ἄλλοι τῶν Ἐκκλησιῶν ἀντιπρόσωποι με-
τὰ σχεδίων διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ οὐ-
χὶ δὲ παραδοχῆς τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερο-
λογίου. Τὸ ζήτημα ἐξητάσθη ἀπὸ πάσης
πλευρᾶς ὑπὸ διαπρεπῶν Ἱεραρχῶν καὶ λαϊ-
κῶν θεολόγων ἐν οἷς καὶ ὁ Β. Ἀντωνιά-
δης ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ἀπεδείχθη δὲ ὡς ὀρ-
θὴ ἢ παγκοίνως ἤδη παραδεδεγμένη ἀρχή,
ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἡμερολογίου δὲν θίγει
τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκ-
κλησίας. Τὸ Συνέδριον προέβη εἰς τισαύ-
την ἐπιστημονικὴν διορθωσιν τοῦ ἡμερολο-
γίου ὥστε ὁ Πατριάρχης Σερβίας Δημή-
τριος, ἐν γράμματι αὐτοῦ πρὸς τοὺς Προέ-
δρους τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐξέφραξε τὴν ἐλπί-
δα ὅτι τὰ συμπεράσματα τοῦ Συνεδρίου ἡ-
δύνατον νὰ γίνουιν δεκτὰ καὶ ὑπὸ τῶν δυτι-
κῶν¹.

Ὁ Πατριάρχης Μελέτιος συνεπεῖα τῆς
Συνθήκης τῆς Λωζάννης ἠναγκάσθη ν' ἀ-
ποχωρησθῆναι τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου, ἀ-
νεκοίνωσε δὲ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου
πρὸς τὰς Ἐκκλησίας ὁ Τοποτηρητὴς τοῦ
Θρόνου Μητροπολίτης Καισαρείας Νικό-
λαος, διὰ γράμματος ἀπὸ 18 Ἰουλίου 1922
ἐν ᾧ ἐλέγετο ὅτι ὠρίσθη ἡ ἔναρξις τοῦ δι-
ορθωμένου ἡμερολογίου ἅμα καὶ Πασχα-
λίου ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1924. Ἄλλ' ὁ Ἀ-
λεξανδρείας Φώτιος διεμαρτύρετο διὰ τὴν
ληφθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου καὶ πε-
ρὶ ἡμερολογίου καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων,

1. «Ἐκκλησία» Α, 1924, σ. 364 - 6.

φρονῶν ὅτι περὶ τούτων ἔδει νάποφανθῆ Οἰκουμενικῆ Σύνοδος. Τὰς γνώμας του δι-ετύπωσε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχεί-ας Γρηγόριον δι' ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία ἐδη-μοσιεύθη ἐν Σερβίᾳ ρωσιστὶ ὑπὸ τοῦ Μη-τροπολίτου Κιέβου Ἀντωνίου, ἀναπτύξαν-τος μεγάλην δραστηριότητα πρὸς καταπο-λέμῃσιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου. Δι' ἰδιαιτέρων δὲ ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις γνωστούς του ἐξεδήλου ὁ Φώτιος τὰς αὐτὰς γνώμας, ἀλλὰ προτιρεσόμενος ὑπ' αὐτῶν ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας τὸν Μητρο-πολίτην Λεοντοπόλεως Χριστοφόρον διὰ νὰ πεισθῆ ὅτι τῷ ὄντι ὑπῆρχε μεγάλη ἀ-νάγκη μεταβολῆς τοῦ ἡμερολογίου. Ὁ Μη-τροπολίτης Χριστόφορος ἐπεκινώνησε καὶ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ πρὸς τὴν Ἰ-ερὰν Σύνοδον, πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασι-λέα Γεώργιον καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἐ-πεισθῆ δὲ ὅτι ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ δε-χθῆ ἡ Ἐκκλησία τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερο-λογίου, μετὰ τὴν εἰς τὸ Κράτος εἰσαγωγὴν τῆς νέας ἡμερομηνίας. Οὐχ ἦττον ὁ Φώ-τιος ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τοῦτο τὰς ἀντι-ρήσεις του.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱεραρχίας ὅπως τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν αἱ περὶ ἡμερολογίου καὶ Πα-σχαλίου ἀποφάσεις τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν στάσιν τοῦ Ἀλεξανδρείας Φωτίου, ἦν συνεμερίζοντο καὶ ἄλλοι δύο Πατριάρχαι, τὴν 17 Δεκεμ-βρίου ἀπήθυνε πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν Ἐκκλησιῶν σχετικὸν γράμμα, ζητῶν τὰς γνώμας των ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Παν-ορθοδόξου Συνεδρίου. Ταῦτοχρόνως δὲ πα-ρεκάλεσε τὸν Φώτιον ὅπως συμβιβασθῆ με-τὰ τοῦ Δαμιανοῦ, χάριν τῶν γενικῶν ζη-τημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ τελευταῖον μὲν τοῦτο συνετελέσθη. Ὁ Φώτιος μετέβη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀπέστειλεν δὲ οἱ δύο Πα-τριάρχαι πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον κοινὴν φωτογραφίαν, εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐπελθούσης ἐνώσεως, ἀλλ' εἰς ἰδιαιτέρον ἐρώτημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τί σκέπτονται περὶ ἡμερο-λογίου, ὁ μὲν Δαμιανὸς ἐδήλου ὅτι δὲν ἔχει ἀντίρρησην νὰ δεχθῆ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐλ-λάδος τὴν μεταβολὴν τοῦ ἡμερολογίου, ἡ Ἐκκλησία ὁμως Ἱεροσολύμων ἔνεκα τοπι-κῶν προσκυνηματικῶν λόγων, δὲν δύναται πρὸς τὸ παρὸν νὰ δεχθῆ αὐτήν, ὁ δὲ Φώ-

τιος ἐτηλεγράφη ἐκ Ναζαρέτ, ὅτι μόνον Οἰκουμενικῆ Σύνοδος ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου. Ἐκ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἔσπευσε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Ὁ Πατριάρχης Τύχων ἐξέδωκε σχετικὴν Ἐγκύκλιον καὶ ἐπέτρεψε εἰς τὴν ἐν Φι-λανδία Ἐκκλησίαν νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐφαρ-μογὴν, ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ἀνεκάλεσε τὴν Ἐγκύκλιον, διότι πολλαχοῦ ἐξηγήρηθη ὄχλος. Ἡ Φιλανδικὴ ὁμως Ἐκκλησία ἔκτο-τε ἐφαρμόζει τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολο-γίου καὶ τοῦ Πασχαλίου. Ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία ἐπίσης ἀνεκοίνου ὅτι θὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία δεχθεῖσα τὰς ἀπο-φάσεις τοῦ Συνεδρίου ἐξέφραζε τὴν εὐχὴν ὅπως ταῦτοχρόνως εἰς πάσας τὰς Ὀρθο-δόξους Ἐκκλησίας τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν ἡ περὶ ἡμερολογίου καὶ Πασχαλίου ἀπόφασις καὶ δι' ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Διστα-κτικὴ ἐφαίνετο καὶ ἡ Ἐκκλησία Κύπρου, ἔνεκα τῆς ἀδικαιολογήτου ἐπιμονῆς τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

Ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφά-σεως προῦκάλει δυσφορίαν καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευταὶ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σερβίας συνεχῶς ἠρώτων τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν δια-τί αὐτῆ ἡ θραδύτης; Ἴδιως δὲ ἐπέσπενδεν ἡ Σερβία. Ἀλλ' ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν σκόπιμον ἐθεώρησεν ὅπως συζητηθῆ ἐκ νέ-ου τὸ ζήτημα. Εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Πατρι-άρχης Ἀλεξανδρείας ἐπέμεινε εἰς τὴν συγκλήσιν τῆς Οἴκουμ. Συνόδου, κυρίως διότι ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου εἶχεν ἀποφασισθῆ καὶ ἡ τροποποίησις τοῦ Πασχαλίου, καί-τοι τὸ σχέδιον τοῦ Συνεδρίου κατῴρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὰ σφάλματα τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, καθ' ὃ χριστιανικὸν Πάσχα συμπέτει ἐνίοτε πρὸ ἢ μετὰ τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πάσχα. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τούτων ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς εἵπομεν, δὲν πα-ρεδέχθη κατὰ τὸν ἰστ' αἰῶνα καὶ δὲν παρα-δέχεται καὶ σήμερον ἔτι τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Ἀλλ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκροτηθῆ, ἐπομένως κἂν οἱ λοιποὶ ὑπεχώρουν ὁ Φώτιος ἐμελλε νὰ ἐπιμείνῃ, καθιστῶν ἀδύνατον τὴν ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ συμφωνίαν πασῶν τῶν Ἐκ-κλησιῶν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ τεθῆ ἐ-νώπιον τῆς Ἱεραρχίας τὸ ζήτημα ἂν ἔπρε-

πε νὰ γίνη ἡ ἐφαρμογὴ τῆς περὶ ἡμερολογίου ἀποφάσεως, δεδομένου ὅτι δὲν συνεφάνουν εἰς τοῦτο πάντες οἱ Πατριάρχαι. Ἡ περίπτωσις τῆς ἀσυμφωνίας ἠδύνατο νὰ ἔχη βαρύτερας συνεπειάς ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων, διότι κατ' ἔτος συρρέουσιν κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα εἰς τοὺς Ἅγίους Τόπους χιλιάδες προσκυνητῶν. Θὰ προέκυπτε λοιπὸν σοβαρὰ δυσχέρεια ἐκ τοῦ κατὰ διάφορον χρόνον ἐορτασμοῦ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὸ ἐορτῶν τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν σκόπιμον ἐθεώρησε νὰ προτείνῃ μέσσην τινὰ λύσιν τοῦ ζητήματος, καθ' ἣν θὰ προσηρμόζετο εἰς τὰς νέας ἡμερομηνίας τοῦ διορθωμένου Ἰουλιανῶν ἡμερολογίου τὸ ἐορτολόγιον τῶν ἀκινήτων μόνον ἐορτῶν οὐχὶ δὲ καὶ τὸ Πασχάλιον τὸ περιλαμβάνον τὸν κύκλον τῶν κινήτων ἐορτῶν. Τὸ Πασχάλιον ἠδύνατο νὰ διορθωθῇ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατὰ τὴν συγκρότησιν νέας Συνόδου¹.

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης ἐπισκοπήσεως τοῦ ζητήματος καταφαίνεται πόσον ἀσύστατος εἶναι ἡ κατηγορία καθ' ἣν ἐνῶ δῆθεν ἐγνωμάτευσεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἡμερολογίου εἶναι σχίσμα, προσέθη, οὐχ' ἤτιον μόνος εἰς τὴν μεταβολὴν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὡς Ἀρχιεπισκοπικὸς ὑπεστήριξε μετὰ σθένους τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴν του εὐρῶν αὐτὸ τεθειμένον καὶ φρονῶν ὅτι μόνη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν δικαιούται νὰ λύσῃ αὐτὸ ἀνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τῶν

λοιπῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δὴ μετὰ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου, εἰς συντόνους προέβη ἐνεργείας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συνεννοήσεως ταύτης, μετὰ τὰς σχετικὰς ὁμοφώνους ἀποφάσεις τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

6'.

Ἄλλὰ λέγουσιν οἱ ἀσύδοτοι κατήγοροι ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπέκρυψε ἀπὸ τῆς συγκληθείσης Ἱεραρχίας τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα.

Ἴνα ἐννοήσῃ τις πόσον ἄδικος καὶ ἀσύστατος εἶναι ἡ κατηγορία αὕτη, ἀνάγκη, πρὸ παντός, νὰ σημειωθῇ ὅτι μέχρι Δεκεμβρίου τοῦ 1923, ὅτε τὸ δεύτερον συνήρχετο ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, αἱ γνώμαι τῶν Πατριαρχῶν περὶ ἡμερολογίου ἦσαν γνωσταὶ ἐκ τοῦ ρωσιστί, ὡς εἶπομεν, ἐν Σεργία δημοσιευθέντος γράμματος τοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Ἀντιοχείας, ἐκ τινῶν δημοσιευμάτων ἐν τῷ «Πανταίνω» Ἀλεξανδρείας καὶ ἐκ τῶν τηλεγραφικῶν ἀπαντήσεων τοῦ Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὴν εἰς Παλαιστίνην μετάδασιν τούτου, εἰς τὰ ἰδιαίτερα ἐρωτήματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὡς ἀνωτέρω ἀνεγράψαμεν. Εἰδικὸν δὲ γράμμα τοῦ Πατριαρχοῦ Ἀλεξανδρείας σχετικὸν μὲν πρὸς τὸ ἡμερολόγιον ἀλλὰ μὴ περιέχον γνώμας αὐτοῦ εἶχε ληφθεὶ μόνον τὸ εἰς τὴν Διαρκῆ Ἱερὰν Σύνοδον ἀνακοινωθὲν ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1923, δι' οὗ ὁ Ἀλεξανδρείας ἐγνώριζε πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ὅτι ἀποστέλλει τὸν Μητροπολίτην Λεοντοπόλεως Χριστοφόρον πρὸς συνεννόησιν περὶ τε τοῦ ἡμερολογιακοῦ ζητήματος καὶ περὶ ἄλλων τινῶν, ὑφ' ἃ ἐνόει τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις συμβαίνοντα ἐκ τῶν νέων ἀξιώσεων τῶν ἀραβοφώνων. Ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων ζητημάτων εἶχον ληφθεὶ εἰς Ἀθήνας δύο γράμματα καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων ἀπὸ 9 καὶ 22 Ἰουνίου 1923, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς οὐδεὶς ἀπολύτως λόγος γίνεται περὶ ἡμερολογίου ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν ἀραβοφώνων. Περὶ τοῦ ἡμερολογιακοῦ ζητήματος κατὰ τὰς περαιτέρω διεξαχθείσας συνεννοήσεις μετὰ τῶν Πατριαρχῶν, ἐλήφθησαν γράμματα παρὰ μὲν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἀπὸ 20 Ἀπριλίου καὶ ἀπὸ 17 Ἰουνίου

1. Ἡ προταθεῖσα λύσις ἠδύνατο μόνον νὰ συντηρῆ ἔνις ἐσάκις τὸ Πάσχα πίπτει ἀργὰ τὴν πρὸ τῆς ἐορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων νηστεία, τὴν «διὰ τῆς ἡλιακῆς παραδυναστευομένην περιφορᾶς καὶ πῆ μὲν εὐφρονομένην πῆ δὲ στενοχωρομένην», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Θεοδώρου Βαλααμῆδος. Ἄλλ' ἐν τῷ αὐτῷ περιπτῶσει δύνανται νὰ νηστεύσιν οἱ πιστοὶ καὶ κατὰ τὴν μετὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς Ἑβδόμη. Ὡς γνωστὸν, ἡ ἐορτὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐτελεῖτο ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς τῆ 28 Δεκεμβρίου, μόλις δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 19 αἰῶνος ἐπεκράτησεν καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἐν Ῥώμῃ μορφωθεῖσα ἐορτὴ τῆς 29 Ἰουνίου. Τελευταίαν ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων παρεδέχθη τὴν ἐορτολογικὴν ταύτην μεταβολὴν ὡς καὶ τὴν τῆς 25 Δεκεμβρίου.

1924, παρά δὲ τοῦ Ἱεροσολύμων ἀπὸ 6 Μαΐου 1924, ἦτοι μετὰ τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐφαρμογῆς τῆς διορθώσεως τοῦ ἡμερολογίου, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι ἤδη γνωστών.

Κατὰ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς Ἱεραρχίας ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 27 Δεκεμβρίου 1924 «Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱεραρχίας μεθ' ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τοῦ ἡμερολογιακοῦ ζητήματος καθόλου, τὴν ὑπόδειξιν τῶν σφαλμάτων τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ὡς πρὸς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὰ μετὰ τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον ἐπακολουθήσαντα, ὑπέδειξεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦτο ἀπηλλαγμένη τοῦ ἀνιαροῦ τούτου ζητήματος ἐὰν μὴ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία εἰσήγε τὸ νέον ἡμερολόγιον καὶ δὲν προεκαλεῖτο ἢ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ἡμερολογίων σύγχυσις παρὰ τῷ λαῷ. Προσέβηθη ὅτι ἐκ τῶν Πατριαρχῶν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, καίτοι δι' ἀντιπροσώπου ἐπέστη περὶ τῆς ἀναποφεύκτου ἀνάγκης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ συντακτικῶν τοῦ ἡμερολογίου, ἐπιμένει μετὰ τοῦ Ἀντιοχείας εἰς τὴν σύγκλησιν Οἰκουμένης Συνόδου, ὁ δὲ Ἱεροσολύμων ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ διαμαρτυρηθῇ μὲν διὰ τὸν ἡμερολογιακὸν συντακτικὸν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἔνεκα τοπικῶν λόγων δὲν θὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸν καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ, τέλος, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Ρουμανίας καὶ Σερβίας ἀπεφάσισαν μὲν τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου, ἅμα καὶ τοῦ Πασχάλιου, ἐπιθυμεῖ ὅμως ἡ Σερβικὴ ὅπως πᾶσαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι προβάωσιν εἰς αὐτὴν ταυτοχρόνως. Ἐχὼν ταῦτα ὑπ' ὄψιν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱεραρχίας ὑπέδειξεν ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος προτείνει μέσῃν τινὰ λύσιν εἰς τὰς Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας, καθ' ἣν νὰ προσαρμολῆσθῇ μὲν τὸ ἑορτολόγιον πρὸς τὸ νέον ἡμερολόγιον διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου ὡς πρὸς τὰς ἀκινήτους ἑορτάς, νὰ μὴ μεταβληθῇ δὲ τὸ Πασχάλιον «μέχρι τῆς διὰ τῆς κοινῆς συμφωνίας πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν διαρρυθμίσεως αὐτοῦ, κατὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις τῆς Α'. Οἰκουμένης Συνόδου»¹.

Ἀρξαμένης τῆς συζητήσεως ὁ τότε Μη-

τροπολίτης Δημητριάδος εἶπεν ὅτι πρέπει ν' ἀναγνωσθῶσι τὰ ἔγγραφα ἐν οἷς ἐκτίθενται αἱ γνώμαι τῶν Πατριαρχῶν, ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀπαντήσῃ ὁ Πρόεδρος καὶ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα ἔγγραφα, τὰ δὲ ὑπάρχοντα εἶναι πάντοτε πρόχειρα εἰς τοὺς ἐπιθυμούντας νὰ λάβωσιν αὐτῶν γνώσιν, ἔτερος Ἱεράρχης ἐδικώτερον ἐζήτησε νὰ πληροφορηθῇ ἀντὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἡμερολογιακὴν μεταβολὴν. Μετὰ σχετικὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος ἐν τῷ Οἴκῳ. Πατριαρχείῳ, ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μήπως ἐκ τῆς μὴ μεταβολῆς καὶ τοῦ Πασχάλιου προκύβῃ ἀνωμαλία τις καὶ ἀντὶ τοῦ Πάσχα θὰ συμπίπῃ κατὰ Κυριακὴν μετὰ μόνην τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ Πασχάλιου, παρεσχέθη ἡ σχετικὴ διεκκρίνησις, μεθ' ἧς ἐν τῶν μελῶν τῆς Ἱεραρχίας ἐπίστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναθέσεως τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, παρ' οὗ ἐξηρτῶντο αἱ Μητροπόλεις τῶν νέων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τοῦτο ἕκαστος τῶν Ἀρχιερέων διετύπωσε τὰς γνώμας αὐτοῦ, ἐν πλήρει γνώσει τῶν κρατουσῶν γνώμων καὶ ἀντιγνωμιῶν, ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἐν πλήρει συνασθῆσει τῆς ἀνάγκης ὅπως λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἔστω καὶ μετὰ μόνης τῆς συμφωνίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Κρίνομεν περιττὸν νὰ προσαγάγωμεν καὶ ἐνταῦθα τὰς ἀνταλλαγείσας κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην συνεδρίαν τῆς Ἱεραρχίας καὶ περιληπτικῶς ἤδη δημοσιευθείσας γνώμας τῶν Ἱεραρχῶν¹, σημειοῦμεν δὲ μόνον τὴν γνώμην τοῦ ζητήσαντος τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Πατριαρχικῶν ἐγγράφων, ὅστις δὲν ἐπέμεινεν εἰς αὐτὴν, ἐδήλωσε δὲ ὅτι δευτέρα γνώμη δὲν χωρεῖ ὅτι τὸ νέον ἡμερολόγιον εἶναι ἀνώτερον τοῦ παλαιοῦ καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἢ διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου νὰ γίνῃ ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χάριν τῶν Μητροπόλεων τῶν νέων χωρῶν «πλὴν νὰ ζητηθῇ ἡ γνώμη καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχείων, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ποίμνιον αὐτῶν λυμαινεται αἱ ξένοι προπαγάνδαι». Προϋτείνε δηλαδὴ ὅπως ζητηθῇ ἡ γνώμη τῶν Πατριαρχείων οὐχὶ διὰ λόγους δογματικούς ἢ κα-

νονικούς, αλλά δια την διεξαγομένην παρ' αὐτοῖς προπαγάνδαν. Γενικῶς ἐκ τῶν ἐκθεισῶν γνωμῶν τῶν Ἱεραρχῶν προέκυψεν α) ὅτι πάντες συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου καὶ τὸν συντακτικὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πολιτικοῦ β) κατὰ πλειοψηφίαν ὅτι οὐδένα σκανδαλισμὸν θὰ προξενήσῃ ἡ μεταβολή γ) ὅτι δέον νὰ ζητηθῇ ἡ συγκατάθεσις τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καὶ διὰ τὸ κῆρος αὐτοῦ καὶ διὰ τὰς ἐν Ἑλλάδι Μητροπόλεις αὐτοῦ.

Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῶν διεξαχθεισῶν συζητήσεων ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προέβη *ὁμοφώνως* εἰς τὴν ἀπόφασιν, καθ' ἣν «*λαμβάνουσα μὲν ὅπ' ὄψιν τὴν ἐκ διαφορᾶς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ επικρατήσαν ἤδη πολιτικὸν ἡμερολόγιον προερχομένην σύγχυσιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ τὴν ἐκ ταύτης θρησκευτικὴν ἐλάβην αὐτοῦ, ἀνταποκρινομένη δὲ εἰς τὴν πανταχόθεν ἐκδηλουμένην ἐπιθυμίαν, ἀποφασίζει ὅπως ἀφομοίωσιν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον πρὸς τὸ πολιτικὸν ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς συμφωνίας τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει αἱ νέαι χῶραι ἐξαρτῶνται ἐκκλησιαστικῶς ἐξ αὐτοῦ, ἀνατίθῃσι δὲ τῷ Μακαριωτάτῳ Προέδρῳ, ὅπως πρὸς τοῦτο συνεννοηθῇ μεθ' ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, ἡ μεθ' οὗ συμφωνία ἔσται ἀπαραίτητος¹».*

Αἱ συζητήσεις τῆς Ἱεραρχίας ὑπῆρξαν σπουδαίωται ἐκ πάσης ἀπόψεως, ἀπεδείχθη δὲ ἀπόλυτος ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἐορτολογίου πρὸς τὸ νέον ἡμερολόγιον καὶ ὡς πρὸς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀναθεῖσα ἡ Ἱεραρχία εἰς αὐτὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος, ἤλπισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ δοθῇ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ καὶ νὰ γίνῃ ἡ εφαρμογὴ τῆς περὶ τοῦ ἡμερολογίου ἀποφάσεως, παρούσης ἐτι αὐτῆς ἐν Ἀθήναις², ἄλλως παρεσχέθη πληρεξουσιότης εἰς τὸν Πρόεδρον διὰ πᾶσαν περαιτέρω ἐνέργειαν καὶ διὰ τὴν

ἐκδοσιν τῆς σχετικῆς Ἐγκυκλίου πρὸς τὸν λαόν.

Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς ὁ Πρόεδρος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπιμόνους ἀπ' Ἀλεξανδρείας ἀπαιτήσεις περὶ συγκροτήσεως Συνόδου πρὸς ἐπανεξέτασιν τοῦ ζητήματος, ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἱεραρχίας τὴν πληρεξουσιότητα ὅπως ἀντιπροσωπεύσῃ ἐν αὐτῇ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔγραψεν ὁ Πρόεδρος τὸ πρὸς τὸν Οἴκουμενικὸν Πατριάρχην Γρηγόριον ζ' τὸ γνωστὸν σχετικὸν γράμμα ἀπὸ 21/3 Ἰανουαρίου 1924.

Ἐρωτᾶται λοιπὸν πᾶς εὐσυνείδητος ἀνθρώπος νὰ εἴπῃ ἂν τ' ἀνωτέρω σημαίνουσι Πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀπόκρυψιν, ἐνῶ τοιαῦτα ἐγγράφα δὲν ὑπῆρχον τότε. Ἀλλὰ τίνα λόγον θὰ εἶχεν ἡ ἀπόκρυψις τῶν ἐγγράφων ἀφοῦ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναγραφέντα ἐκ τῶν ἐπισήμων πρακτικῶν ἐξέθηκε λεπτομερῶς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τί ἐφρόνουν οἱ Πατριάρχαι καὶ τί αἱ λοιπαὶ Ἐκκλησίαι; Καὶ ὁμοῦς ἐπλάσθη ὀλόκληρος φιλολογία ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς «ἀποκρύψεως» τῶν πατριαρχικῶν χειρογράφων, μετὰ πενταετίαν δὲ ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω συνειδέσεως τῆς Ἱεραρχίας προυκλήθη καὶ ἐπισοδιδιὸν τι ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου Δημητριάδος, ὅπερ διηυθετήθη διὰ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης ὑπ' αὐτοῦ (Συνεδρία 1 Μαρτίου 1928) καὶ τῆς συνυπογραφῆς ἐπισήμου ἀνακοινωθέντος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, δημοσιευθέντος εἰς τὸν ἡμερησίον τύπον καὶ ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 3 Μαρτίου 1928. Ἐδήλου δὲ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ὅτι «αὕτη ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεραρχίας εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐμμείνη εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς καθορισθεῖσαν ὁμοφώνως διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου δι' ἀποφάσεως αὐτῆς γενομένην καὶ διὰ τῶν υπογραφῶν πάντων τῶν παρουσιασάντων Ἱεραρχῶν κυρωθεῖσαν, οὐχὶ δὲ μόνον διὰ τῆς υπογραφῆς τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὡς πεπλανημένως λέγεται. Πολλῶ δὲ μᾶλλον ἡ ὑποχρέωσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶναι βαρύτερα καὶ ἐπισημοτέρα ὅση ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐλήφθη οὐχὶ μεμονωμένως ἀλλ' ἀκολουθούσης ὡς πάντοτε καὶ ἐν τούτῳ τῆς Ἱεραρχίας τῆς ἀποφάσιν τοῦ Πατριαρχείου...». (Συνεχίζεται)

¹ Ἐκκλησία, Α, 1923 - 4, σ. 265 - 6.

² Αὐτόθι, σ. 47.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ*

ΖΗΤΩΝΤΑΣ όμως πώς πρέπει να διδάξουν ένα μάθημα, έχουνε χάσει το ίδιο το μάθημα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η παιδεία του έθνους ξέκοψε από

τις ρίζες της, έχασε τη συνείδηση της αποστολής της και ξέπεσε σε τεχνική. Όταν χάθηκε ο σκοπός της παιδείας, δεν ζμεινε πια παρά η δεξιότεχνη σοφιστεία. Ο παλαιός δάσκαλος είχε για φώς στη δουλειά του το μεγαλείο του έθνους. Ο παιδαγωγικός της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης έγινε σοφιστής.

Η μεγάλη ώρα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης φαίνεται ότι ήταν το σχολείο του Βόλου. Εκεί εκρίθηκε και η μεταρρύθμιση και ο παιδαγωγισμός των μεταρρυθμιστών. Αντίθετα όμως από το σεβαστό πρεσβύτεη, που έγραψε πριν από δυο χρόνια την ιστορία του σχολείου του Βόλου με τον τίτλο «Το κρυφό σχολείο» και που παρουσίασε την περιπέτεια εκείνη ως σύμβολο του αντιαγωνισμού του φωτός με το σκότος, κανείς, νομίζω, σήμερα από τους νεώτερους εκπαιδευτικούς δεν θα υποστήριζε ότι στο σχολείο του Βόλου εκρίθηκε το μέλλον της παιδείας του έθνους. Όχι η παιδεία και το μέλλον του έθνους, αλλά η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση ήταν που κρίθηκε τότε. Πέρα από τη δικαιολογημένη πικρία για τη θιαιότητα της πολεμικής και την άποτυχία ενός ωραίου και αγναυ νεανικού ονείρου, υπάρχουν μερικά στοιχεία αντικειμενικά και θετικά που

δεν θα πρέπει να παραραθοῦνε κάτω από την επίδραση παραγόντων προσωπικών και συναισθηματικών. Υπάρχει μια σοφή συμβουλή: στην πνευματική ζωή ο νέος θα πρέπει να φιλοδοξεί να πάψει ο δυνατόν από γρήγορα να είναι νέος. Στην περίπτωση του σχολείου του Βόλου ένας νέος εκπαιδευτικός ήθέλησε να αλλάξει την πορεία της παιδείας του έθνους με νέες παιδαγωγικές ιδέες. Η ορθότητα των ιδεών αυτών είναι ένα θέμα και άλλο θέμα είναι η άποτυχία της εφαρμογής τους. Κανείς, νομίζω, ούτε στην πνευματική ούτε στην πολιτική ζωή δεν είναι δυνατόν να περιμένει να τὸν ακολουθήσουν οι άλλοι μόνο και μόνο γιατί ο ίδιος πιστεύει ότι οι ιδέες του είναι οι καλύτερες. Στην παιδεία, όπως άλλωστε και σε κάθε άλλη περιοχή της πνευματικής ζωής, οι νέες ιδέες δεν επιβάλλονται από μόνες τους. Χρειάζεται υπομονή, πειθώ, αυτοκριτική και άντοχή. Ότι οι έκκλησιαστικοί και οι άλλοι κοινωνικοί παράγοντες του Βόλου φανήκανε διστακτικοί, καχύποπτοι και στο τέλος αδιάλλακτοι αντίπαλοι, αυτό όχι μόνο δεν είναι εις βάρος τους, αλλά και τους τιμᾶ. Γιατί δεν είναι βέβαια ορθό να περιμένουμε, όσοι ουσιαστικά ή τυπικά ρυθμίζουνε το έθνος να παραδίδουνε τις παρακαταθήκες που έχουνε στα χέρια τους σε κάθε νέο στην ηλικία ή στις ιδέες μεταρρυθμιστή. Ο αγώνας που έγινε, πέρα από τις τυχόν υπερβολές είχε από τη μια εἴτε από την άλλη μεριά, έπρεπε να γίνει και ήτανε σωστό που έγινε: κάθε αγώνας έχει και τὰ θύματά του: ο αγώνας εκείνος άφησε θύματα. Το κακό είναι ότι πέρα από τις προσωπικές τύχες

* Συνέχεια απ' το προηγούμενο.

καὶ τὰ θύματα, δὲν ἄφησε τίποτε στερεὸ στὴν ἐκπαιδευτικὴ παράδοση τοῦ ἔθνους. Ὁ παλαιὸς δάσκαλος πού πολεμήθηκε μὲ τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» τοῦ Βόλου δὲν ἀντικαταστάθηκε στὴ συνειδηση τοῦ ἔθνους παρὰ μόνο ἀπὸ μερικοὺς κανόνες γραμματικῆς καὶ μερικὲς παιδαγωγικὲς ὁδηγίες, ἄλλες παρμένες ἀπ' ἔξω, ἄλλες αὐτιονόητες, ἄλλες κοινοτοπικὲς. Τὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου, ὡς σύμβολο τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης, πολέμησε ἕνα ἰδανικὸ, ἴσως ξεπερασμένο πιά στὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ, ἀλλὰ στὴ θέση του ἔβαλε μερικὲς ἀδειες φόρμες. Τὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου¹ πολέμησε τὴ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔβαλε στὴ θέση τῆς τῆ σοφιστεία.

Καὶ ὅμως μέσα στὴν ἀτασθαλία τῆς ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση συνεισέφερε καὶ κάτι θετικὸ: τὸ ὅτι ἀνακίνησε τὸ θέμα τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Οὔτε οἱ ἱστορικὲς συνθήκες, ὅπως εἶχανε ἀρχίσει νὰ διαμορφωνῶνται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα στὴν Ἑλλάδα, οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξι τοῦ ἔθνους σηκῶναν πιά παιδεῖα μὲ κέντρο τὴ Μεγάλῃ Ἰδέα. Ἡ παιδεῖα ἔπρεπε νὰ ἀναπροσαρμόσῃ καὶ νὰ ξεκαθαρίσῃ ὁμόζυγα μὲ τὶς νέες διαμορφώσεις τοὺς σκοποὺς τῆς ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση δὲν βοήθησε παρὰ ἀρνητικὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση τούτη, κρίνοντας τὸν τύπο τοῦ παλαιοῦ δασκάλου. Αὐτὸ πού ἔβαλε στὴ θέση τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας, νέα μεθοδικὰ συστήματα, δημοτικὴ γραμματικὴ καὶ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, πολὺ λίγο θὰ μπορούσαν νὰ βοηθήσουν τὸ ἔθνος νὰ γνωρίσῃ τὴ μοῖρα του καὶ ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Ἰδέα νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Ἰδέα τὴν Ὑψηλή, τὴ διαμόρφωση πολιτείας ὀργανωμένης καὶ στερεῆς ἀνάλογα μὲ τὰ αἰτήματα τῶν νέων καιρῶν. Γιὰ πολλὰς δεκαετίες ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τὸ ἔθνος ζοῦσε μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἑδαφικῆς του ἀκεραΐωσης καὶ μὲ τὴ μνήμη τῆς

ἀρχαίας του δόξας. Ὅταν πραγματοποιήσε, μέσα τοῦλάχιστον στὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ, τὶς ἑδαφικὲς ἀξιώσεις του καὶ εἶδε ὅτι δὲ θὰ μπορούσε νὰ ζητήσῃ περισσότερα, ἔκλεισαν πιά τὰ ὅρια τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας. Ἦταν πιά ἡ ὥρα νὰ πάρῃ τὴ θέση τῆς ἡ Ἰδέα ἡ Ὑψηλή, τὸ αἴτημα, νὰ τραφοῦν οἱ Ἑλληνες πνευματικά, ὅχι πιά μὲ αἰτήματα γεωγραφικά καὶ μὲ τὴ μνήμη τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ μὲ τροφή πού θὰ καθιστοῦσε τὴν Ἑλλάδα ἔθνος μὲ δικὴ του ὄραση ζωῆς. Ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ ἔχει μοῖρα κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ ἔδειξε καὶ τώρα τελευταῖα, μὲ τοὺς δυὸ πόλεμους πού ἔκανε, ἐναντίον τῶν εἰσβολῶν καὶ ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν. Τὸ μεγάλο αἴτημα τώρα εἶναι νὰ καθορίσῃ τὸ ἔθνος τὰ πολιτιστικά του ἰδανικά. Καὶ δὲν εἶναι καμμιά ἀόριστη δεοντολογία καὶ καμμιά ξένη ἰδεολογία πού θὰ μπορέσῃ νὰ ἀντιποκριθῇ στὸ αἴτημα τοῦτο. Λογιῶν λογιῶν ἰδεολογίες ἤρθαν τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπ' ἔξω, μέινανε γιὰ λίγο, θορυβήσανε, βρῆκαν μερικοὺς προστάτες καὶ στὸ τέλος γίνανε κ' αὐτὲς καὶ οἱ προστάτες τοὺς φύλλα φτερά καὶ χαθήκανε. Τὴν ἀπάντηση τὴν ἔχει τὸ ἔθνος στὴν ἴδια του τὴν ἱστορία, μέσα στὶς παραδόσεις του. Καὶ εἶναι ἐδῶ, στὸ αἴτημα αὐτό, ὁ «Παπουλάκος» τοῦ Κ. Μπασσιᾶ θέτει ἕνα πρόβλημα καὶ παρουσιάζει στὸ αἴτημα αὐτὸ μιὰ λύση. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς περιοδεῖες του στὸ χωριὸ Λαγκάδια ὁ Παπουλάκος μιλάει καὶ λέει τὰ ἀκόλουθα:

«— Χριστιανοί, τοὺς εἶπε. Εἶμαι τὸ ἴδιο ἁμαρτωλὸς σὰν καὶ σὰς καὶ κανένας δὲν εἶναι ἅγιος. Τὰ κρίματά μας ξεπερνᾶνε καὶ τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας κι οὔτε κὰν ὑποψιαζόμαστε κάθε φορὰ πού θὰ κολαστοῦμε. Γιὰ τοῦτο ἕνας ὁρόμος μᾶς μένει πρὸς σωτηρία: Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ. Τὰ Βαγγέλια, οἱ Ψαλμοί, τὸ Χτοῆχι. Σὲ τοῦτα τὰ βιβλία εἶναι μαζωμένη ὄλι ἡ σοφία τοῦ κόσμου, ὄλη ἡ ἀλάθεινη γνώση, κι αὐτὰ μονάχα μποροῦν ν' ἀποκριθοῦν στὸν ἄνθρωπο, πού ρωτᾷ καὶ πού διπᾷ νὰ μάθει. Ὅξω ἀπ' αὐτὰ γνώση κι ἀλήθεια δὲν ὑπάρχουν. Νὰ τὰ μάθετε λοιπὸν γράμματα τὰ παιδιὰ σας, ἀλλὰ νὰ τὰ μάθετε γράμματα τοῦ Θεοῦ

1. Πρόκειται γιὰ τὸ σχολεῖο πού ἀνοίξε στὸ Βόλο ὁ ἕνας τῆς Ξυνοβρίδας (Δελμούζος - Γληνός) τῆς «ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης» Δελμούζος καὶ προκάλεσε στὴν ἐποχὴ του τόσο

κι ὄχι γράμματα τοῦ διαβόλου. Ὑπάρχουνε δυὸ λογιῶ γράμματα, ἀδέλφια μου, συνέχισε ὁ Παπουλάκος. Τὰ Θεοτικά γράμματα καὶ τ' ἄθεα γράμματα. Ὁ πατέρας τοῦ Ἔθνους, ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς μᾶς ὀρμήνεψε νὰ μαθαίνουμε γράμματα, ἀλλὰ μᾶς δίδαξε ν' ἀκονίζουμε τὸ μυαλό μας στὸ ἀκόνι τοῦ Χριστοῦ.

Μὲ τὰ ἴδια ψηφιά πού εἶναι γραμμένα τὰ δαιμονικά βιβλία, μὲ τὰ ἴδια καὶ πιδὸ μεγάλα κι εὐκολοδιάβαστα, εἶναι γραμμένα καὶ τ' ἁγιολικά. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ μάθει τὰ ψηφιά τὸ παιδί στὰ κιάτσια πού φώτισεν ὁ Κύριος παρὰ νὰ τὰ μάθει στὶς φυλλάδες τοῦ διαβόλου; Γιατὶ μαζὶ μὲ τὰ ψηφιά καὶ τοὺς κανόνες νὰ μὴ συνειθίσει τὸ μυαλό τοῦ παιδιοῦ καὶ στὸν τρόπο, πού πρέπει νὰ συλλογᾶται ὁ Χριστιανός; Γιατὶ πρέπει νὰ μεταλλάξουμε τὰ ψηφιά σὲ ζιζάνια, βαλμένα στανικά γιὰ νὰ σκανταλίσουν τὸ πνεύμα του; Γιατὶ νὰ μὴν ἀρματώσουμε τὰ παιδιά μας μὲ τ' ἄρματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ φορτώνουμε μὲ τὰ σύνεργα τοῦ διαβόλου; Τ' ἄθεα γράμματα εἶναι ἡ ρίζα κάθε συμφορᾶς Χριστιανοί μου. Σ' αὐτὰ ἔχουνε θεμελιωθεῖ ὄλου τοῦ κόσμου οἱ συμφορές. Αὐτὰ πασχίζουν νὰ σβύσουν ἀπὸ τὰ μάτια μας τὴν ἅγια ὄψη τοῦ Χριστοῦ μας κι αὐτὰ μᾶς μαθαίνουνε πὼς χρειαί μας εἶναι τὸ μῖσος κι ὁ φτόνος κι ὄχι ἡ ἀγάπη κι ἡ ἐλεημοσύνη. Μιλλιούνια ἀνθρώποι πλανήθηκαν ἀπ' αὐτὴ τὴν ξεγελάστρα μάθηση, κι ἀκουμπήσαν ἀπάνω της, γιὰ νὰ κοιμηθοῦν ξέγνοιαστοί. Δὲν τὸ κατάφεραν ὅμως. Τοὺς ξύπνησαν τὰ οὐρλιάσματα τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ. Τὸ τέλος καὶ τὸ δικό τους καὶ τῶν παιδιῶν τους καὶ τῶν παιδιῶν τῶν παιδιῶν τους, στάθηκε πιδὸ φοβερό. Τέτοια γνώση εἶναι καρπὸς τῆς περηφάνειας, πού εἶναι τὸ πιδὸ θανάσιμο κῆμα, εἶναι τὸ ψήλωμα τοῦ νοῦ, εἶναι κατάρτα Θεοῦ, πού στέλνει ὀλόγισα στὴν κόλαση καὶ θὰ μεταλλάξει καὶ τούτη τὴ γῆς σὲ κόλαση. Τὸ ἴδιο κῆμα πού σκότωσε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔα, τὸ ἴδιο φουντώνει, σὰν φαρμακερὴ σπορὰ σ' ὄλους τοὺς καιροὺς καὶ σ' ὄλους τοὺς τόπους. Τὸ ἴδιο φίδι σέρνεται στὰ πόδια

μας, οἱ ἴδιες γητειές θαμπώνουν τὸ φῶς μας, τὰ ἴδια λόγια ξεσηκώνουν τὸ νοῦ μας καὶ κοιμίζουν τὴν ψυχὴ μας. Αὐτὰ τ' ἄθεα γράμματα πᾶνε νὰ ξεράνουνε καὶ τὸ δέντρο τῆς λευτεριάς, πού πότισαν μὲ τὸ αἷμα τους οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ γένους. Τ' ἄθεα γράμματα παραμέρισαν τοὺς ἅγιους καὶ τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ βάλανε στὸ κεφάλι τοῦ ἔθνους, ξένους κι ἄπιστους γραμματισμένους, πού πᾶνε νὰ νοθέψουνε τὴ ζωὴ μας. Τ' ἄθεα γράμματα κόψανε τὸ δρόμο τοῦ ἔθνους καὶ τ' ἀμποδᾶνε νὰ χαρεῖ τὴ λευτεριά του. Εἶναι ντροπὴ μας ἓνα γένος πού μὲ τὸ αἷμα του πύργωσε τὴ λευτεριά του, πού πορπάτησε τὴ δύσκολη ἀνηφοριά, νὰ παραδεχτεῖ πὼς δὲν μπορεῖ νὰ πορπατήσει στὸν ἴσιο δρόμο ἅμα εἰρήνευσε κι ὅταν δὲν ξέρουμε μεῖς νὰ συγγυρίσουμε τὸ σπῆτι, πού μὲ τὸ αἷμα μας λευτερώσαμε, ἀλλὰ ξέρουν νὰ τὸ συγγυρίσουν ἐκεῖνοι πού δὲν πολέμησαν, ἐκεῖνοι πού δὲ πίστεψαν στὸν ἀγῶνα, ἐκεῖνοι πού πᾶνε νὰ μᾶς ἀποκόψουνε ἀπὸ τὸ Χριστό, καὶ πασχίζουν νὰ μᾶς ριζώνουνε στὴ σκλαβιά ἄλλων ἀφεντάδων, ποῦναι πιδὸ δαιμονισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Γιατὶ καὶ κεῖνα πού σεβάστηκαν ὁ Τούρκος, τ' ἄθεα γράμματα τὰ πατᾶνε καὶ πᾶνε νὰ τὰ ξερριζώσουνε.

Ἀφανίζουνε μοναστήρια, πομπεύουνε τοὺς καλογέρους καὶ τὶς καλόγριες, κλέβουνε τ' ἅγια διοκοπότηρα καὶ τὰ πουλᾶνε γι' ἀσῆμι πού θὰ στολίσει τὶς βρωμογυναῖκες. Ἀρπάζουνε τ' ἅγια τῶν ἁγίων καὶ τὰ βάζουνε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῆς ἐξουσίας τους, πού τὰ ὀρίζει κατὰ τὰ νιτερέσα της. Τ' ἄθεα γράμματα ὑφαίνουνε τὸ σάβανο τοῦ γένους. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ γράμματα θὰ μάθουνε τὰ παιδιά μας; Κι ἂν ἀκόμα συναχθοῦν ὄλοι οἱ ἄθεοι γραμματισμένοι καὶ σπιφιοῦνε σὰν τὸ λεμόνι δὲ θὰ πετύχουν νὰ γράψουν μὴν ἀράδα πού ν' ἀξίζει μὴ γραμμὴ ἀπ' τὰ βαγγέλια. Ἀλλὰ τὶ λέω μὴν ἀράδα; Οὔτε μὴ λέξη πού νὰ μοιάζει μὲ μὴ τὸ Θειοτικὸ αὐτοῦ βιβλίου. Γιατὶ κάθε τι ἐκεῖ μέσα εἶναι λόγος Κυρίου, εἶναι σοφία ὀρθὴ καὶ τὰ ὄσα λέει τὸ χτίσμα δὲ γίνεται νὰ φτάσουν τὸ λόγο τοῦ Πλάστη. Ἀντὶς νὰ μαθαίνουμε

στά παιδιά μας απ' τ' ἅγια συναξάρια τὸ πῶς ζήσανε οἱ ἅγιοι τῆς Χριστιανοσύνης καὶ τὸ πῶς μαρτυρήσανε γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, τοὺς μαθαίνουμε τὴν ἱστορία τοῦ κολασμένου κόσμου. Γιατὶ δυὸ λογιῶ εἶναι καὶ οἱ ἱστορίες. Εἶναι ἡ ἁγιασμένη καὶ ἡ κολασμένη ἱστορία. Ἀδιάκοπα φανερῶνουνε τὴν κολασμένη εἰκόνα τοῦ κόσμου καὶ σιγα σιγα καταφέραμε νὰ πιστέψουμε πῶς ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι ἡ γνήσια εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῶς ὄξω ἀπ' αὐτὴν ἄλλη ζωὴ δὲν ἐστάθη. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἄτιμα φέματα, εἶναι τὰ ζιζάνια ποὺ σπέρνουνε στὸν ἀγρὸ τοῦ Κυρίου τ' ἄθεα γράμματα. Μᾶς μιλᾶνε γιὰ τοὺς ἀρχαίους, κι ἐγὼ ὁ ταπεινὸς κι ἀγράμματος κήρυκας τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ μας, σὰς λέω πῶς κανένας ἀρχαῖος δὲν ξεπερνᾷ σὲ παληκαριά, σὲ μεγαλεῖο καὶ σὲ δόξα τὸν Ἅγιο Κοσμά, τοὺς μάρτυρες καὶ τοὺς μεγάλους ἀσκητάδες. Γιατὶ ἂν ἐκείνοι πεθάνανε γιὰ μιὰ πατρίδα, ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς μαρτύρησε γιὰ μιὰν Ἑλλάδα τοῦ Χριστοῦ κι ὄχι γιὰ μιὰν Ἑλλάδα δουλωμένη στὸν ἀντίχριστο. Διῶξετε ἀπ' τὸ χωριὸ σας τ' ἄθεα γράμματα. Σφαλίστε τὸ στόμα τ' ἀντίχριστου καὶ σπρῶξετε τὰ παιδιά σας στὴ μάθηση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Μάθετέ τους τ' ἀγιωτικά γράμματα γιὰ νὰ δεῖ ὁ τόπος τὴν ἀληθινὴ προκοπὴ καὶ νὰ χαρεῖ τὴ λευτεριά του. Διαφορετικὰ μαῦρες μέρες θὰ ξημερώσουνε καὶ δρολόπια κι ἀρρώστειες καὶ συμφορὲς καὶ τὸ κυμένο αἷμα θὰ βάψει πάλι τὶς πολιτεῖες καὶ τὰ χωριά, τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους καὶ τὰ πέλαγα».

Παρέθεσα τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ γιατί πιστεύω ὅτι παρουσιάζει καθαρὰ μιὰν ἄποψη ποὺ δὲν θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀγνοήσουμε μελετώντας τὴν παιδεία στὴ Νέα Ἑλλάδα. Οἱ ἰδέες τοῦ Παπουλάκου, ὅπως παρουσιάζονται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῆ Μπαστιᾶ, ποὺ εἶναι βέβαια περισσότερο ἰδέες τοῦ συγγραφέα παρὰ τοῦ ἡρώα του, εἶναι ταιριασμένες μὲ ὅτι ἄλλο λέει καὶ πράττει ὁ Παπουλάκος μέσα στὸ βιβλίο. Γιὰ κάθε ἕναν ὅμως ποὺ ἔχει ἐξοικειωθῆ μὲ τὴ γραμματεία τοῦ βιβλίου, οἱ ἰδέες τοῦτες εἶναι φανερὸ ὅτι

ἔρχονται ἀπὸ πολὺ μακριά. Οἱ μεγάλοι θεωρητικοὶ τῆς ἡσυχίας, οἱ Θεσσαλονικῆτες καὶ Ἄγιορείτες ἡσυχαστὲς τὸν δέκατο τέταρτο αἰῶνα ἦταν οἱ μεγαλύτεροι ἐπικριτὲς τῆς κλασσικῆς παιδείας μέσα στις παραδόσεις τοῦ ὀρθόδοξου μοναστικοῦ στοχασμοῦ. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτούς, τὴν ἐποχὴ τοῦ Φωτίου, οἱ μοναχοὶ τῶν Στουδίου εἶχαν ἐπικρίνει καὶ αὐτοὶ τὶς κλασσικὲς μελέτες ἢ εἶχανε σταθῆ ἀδιάφοροι. Γενικὰ ἄλλωστε ἡ ἔννοια τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴ λεγόμενη Ἀναγέννηση καὶ πέρα, εἶναι ξένη πρὸς τὸ βυζαντινὸ μοναστικὸ στοχασμὸ, ἀκόμη κι ὅταν οἱ βυζαντινοὶ μοναχοὶ μιλᾶνε μὲ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς κόσμους ἦταν πολὺ αἰσθητὴ στὶς μεγάλες ὥρες τοῦ Βυζαντίου, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατὴ καὶ θεμιτὴ ἡ σύγκυση. Χαίρεται κανεὶς νὰ βλέπῃ τούτῃ τὴν ἀντίθεση φερμένη μέσα στὴν ἐποχὴ μας καὶ διατυπωμένη τόσο καθαρά. Δὲν εἶναι ἡ δουλειά μου νὰ συζητήσω ἐδῶ τὴ σχέση κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἢ τὴ σχέση κλασσικῆς παιδείας καὶ βυζαντινῆς γραμματείας. Ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ σχέση τῶν δυὸ αὐτῶν ἐννοιῶν, τὸ κήρυγμα τοῦ Παπουλάκου, καθὼς ξαναφέρνει στὸ νοῦ βυζαντινὲς μοναστικὲς ἀντιλήψεις, παρουσιάζει μιὰν ἀπάντηση στὸ αἴτημα τῆς ἀνασύνταξης τοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας μας, ἀπάντηση ποὺ κι ἂν δὲν εἶναι νὰ τὴ δεχτοῦμε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὴν ἀγνοήσουμε. Παραμερίζοντας τὸν ἐνδεχόμενον δογματισμὸ ἢ τὴ μονομέρεια, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ παιδεία μας στηρίχτηκε ὡς τώρα μονόπλευρα στὰ κλασσικὰ γράμματα, παραμερίζοντας τὴ χριστιανικὴ γραμματεία. Τοῦτο ἔχει τὴν ἱστορικὴ του ἐξήγηση καὶ στοὺς Βαυαροὺς ποὺ ὠργάνωσαν τὴν παιδεία ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἑπανάσταση, καὶ στοὺς Εὐρωπαίους ποὺ ὑπῆρξαν πρότυπα στοὺς δικούς μας ὀργανωτὲς καὶ μεταρρυθμιστὲς, καὶ στὸ ρεῦμα τοῦ ἀτικτισμοῦ τὸν περασμένον αἰῶνα. Ἡ

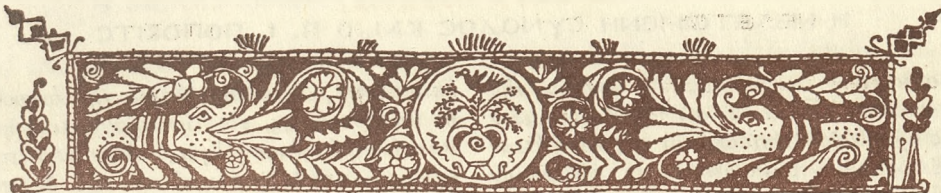
ιστορική όμως εξέγηση δὲν εἶναι δικαίωση ἠθική. "Οχι μόνο γιατί δὲν νοεῖται παιδεία χωρὶς τὸ χριστιανισμό, ἀλλὰ καὶ γιατί ὁ χριστιανισμὸς ὑπῆρξε τὸ δέντρο πὺν γύρω του ἀναπτύχθηκε τὸ ἔθνος μας δυὸ σχεδὸν χιλιάδες χρόνια ὡς τώρα. Τὴν παράδοση τούτη τὴν εἶχανε ἐγκαταλείψει αὐτοὶ πρῶτοι οἱ παλαιοὶ διδάσκαλοι τοῦ γένους μὲ τὴ συνθησιμένη σὴν ἐποχὴ τους περιφρόνηση γιὰ ὅ,τι μεταγενέστερο Ἑλληνικὸ καὶ Βυζαντινὸ. Σήμερα ὅμως τὸ ἔθνος ἔχει ἀρχίσει πιά νὰ ξεκαθαρίζη ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψη τὴ μεγάλη κληρονομία τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ συνείδηση τούτη πρέπει νὰ γίνη ὁδηγὸς γιὰ νὰ ἀνασυνταχθῆ τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν στὰ σχολεῖα μας. Οἱ λεπτομέρειες τοῦ προγράμματος δὲν ἔχουνε τὴ θέση τους ἐδῶ. Ἐκεῖνο πὺν πρέπει νὰ τονιστῆ εἶναι ὅτι ἀπὸ ἄποψη παιδείας καὶ ἀπὸ ἄποψη παράδοσης εἶναι ἀπαράδεκτη μέσα στὰ σχολεῖα μας ἡ μονομέρεια, μονομέρεια ἄλλωστε πὺν τὴν εὐθύνη της δὲν τὴν ἔχουνε τόσο οἱ ἴδιοι οἱ ἐκπαιδευτικοί, ὅσο οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς πὺν δημιουργήθηκε τὸ κράτος μας. "Ο,τι ὅμως καὶ ἂν ἔγινε, ὅπως καὶ ἂν ἔγινε, σὸ παρελθόν, δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ ξαναγίνεται τώρα. Ἡ σύνθεση κλασσικῆς παιδείας καὶ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ἦταν ἕως τώρα γιὰ δυὸ σχεδὸν χιλιάδες χρόνια τὸ βάθρο τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ κανεὶς δὲν ἀφήνει τίς παραδόσεις του γιὰ νὰ τρέξη σὸ ἀγνωστο. Οὔτε καὶ εἶναι κανεὶς πὺν θὰ ἤθελε νὰ ὑποστηρίξη ὑπεύθυνα ὅτι ἡ χριστιανικὴ καὶ εἰδικώτερα ἡ βυζαντινὴ παιδεία πρέπει νὰ παραμεριστῆ καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἔξη καὶ τώρα, ὅπως καὶ παλαιότερα, τὴ θέσῃ τοῦ μοναδικοῦ παράγοντα παιδείας ἡ κλασσικὴ γραμματεία μὲ τὰ θρησκευτικὰ ὡς δευτερεύον μάθημα. Τοῦτο εἶναι ἀντίθετο πρὸς τίς παραδόσεις τοῦ ἔθνους. Τὸ ὄλο θέμα εἶναι ἂν θέλουμε νὰ κρυτήσουμε τίς παραδόσεις μας, νὰ διαφυλάξουμε τὴν ἔθνική μας κληρονομία καὶ νὰ προχωρήσουμε σὸ μέλλον ἔχοντας ρίζες σὸ παρελθόν, ἢ ἂν ζητᾶμε νὰ δημιουργήσουμε ἕνα ἐντελῶς καινούριο

ἔθνος χωρὶς ρίζες σὸ παραδόσεις, χωρὶς τὴ συνείδηση τῆς ἱστορίας του. Τέτοια πρόθεση δὲν ἔχει προβληθῆ ἕως τώρα φανερὰ ἀπὸ κανένα ἀπ' τοὺς δυὸ παράγοντες πὺν ρυθμίζουνε κατὰ καιροὺς τὴν παιδεία τοῦ ἔθνους καὶ πὺν αὐτοκαρκτηρίζονται ὡς συντηρητικοὶ καὶ προοδευτικοί. Ἄλλὰ κι' ἂν ἀκόμη ἡ πρόθεση αὐτὴ παρουσιαζότανε, θὰ ἦταν βεβαία λαθεμένη, γιατί τί ἄλλο ἰδανικὸ ἔθνος εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης παιδείας; Ἡ παιδεία τούτη, πὺν εἶναι μαζί παράδοση καὶ ἀλήθεια, πὺν δένεται μὲ τὸ παρελθόν καὶ φωτίζει τίς ψυχές γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, εἶναι ἡ μόνη ἄξια παιδεία νὰ πάρη τὴ θέσῃ τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Οὐσιαστικὰ μάλιστα εἶναι ἡ ἴδια ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ πάλι, φωτισμένη ὅμως τώρα ἀπὸ μέσα, ὡς δύναμη ἠθική καὶ ὄχι ὡς αἴτημα φυλετικὸ καὶ γεωγραφικὸ. Καὶ τούτῃ ἡ Ἰδέα εἶναι πὺν ταιριάζει καὶ μὲ τὴ γεωγραφικὴ θέσῃ τῆς Ἑλλάδας, σὴν ἄκρια τῶν Βαλκανίων, σὸ πόδια τῶν Σλάβων καὶ τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων, ὡς προεκβολῆς τῶν Βαλκανίων σὴν Μεσόγειο καὶ ὡς προέκτασης τῆς Μεσογείου σὸ Βαλκάνια. Ὡς κέντρο Ὁρθόδοξης παιδείας, ἡ Ἑλλάς θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ γίνη δύναμη ἠθική καὶ πνευματικὴ μὲ ἄκτινοβολία ἀπὸ τὴ Μέση Ἀνατολὴ ἕως τὴν καρδιά τῆς Ρωσίας².

(Συνεχίζεται)

2. Πὺν εἶσαι ἀδελφὲ Βασίλη Λαούρδα, νὰ δεῖς τὰ σημερινὰ κάλια τῶν ἀποχρωματισθέντων Ὁρθόδοξων κυβερνητῶν μας, ἔξων τελείως ἀπὸ τίς ἑλληνορθόδοξες παραδόσεις. Πὺν εἶσαι νὰ δεῖς τὸ ξεκαρβάλωμα τῶν θεσμῶν τῆς «πάλαι ποτὲ» χριστιανικῆς Ἑλλάδος, νὰ κλάψεις γιὰ τὴν τόσο ραγδαία καὶ κατακόρυφη πώση της καὶ θὰ πεισθεῖς πόσο ἔσφαλλες, ὅταν ἔγραφες, πὺς «δὲν εἶναι κανεὶς πὺν θὰ ἤθελε νὰ παραμερισθῆ ἡ βυζαντινὴ παιδεία!» "Ολος ὁ κρατικὸς μηχανισμὸς θρίσκεται, φεῦ, σὴν ὑπηρεσία τοῦ σατανᾶ γιὰ νὰ καταστραφεῖ τὸ Ὁρθόδοξο ἔθνος. Ὁ Θεὸς σώζει τὴν Ἑλλάδα, πὺν διατελεῖ ἤδη σὸ νεκροφάνεια!

Η ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Ο Π. Ι. ΠΟΠΟΒΙΤΣ*

“Οσοι Πατέρες Ἄγιοσεῖται,
συντάκται τῶν Ἀθωνικῶν Διαλόγων», εὐλογεῖτε.

ΛΑΒΟΝ τὸ περιοδικόν Σας (ἀρ. 53-54) και μεταξὺ ἄλλων ἀνεγνωσα τὸ σχόλιόν Σας «Περὶ τὴν μελετωμένην Μεγάλην Σύνοδον», τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὸ σχετικόν

Ἐπόμνημά μου. Τοῦτο με παρεκίνησε νὰ Σᾶς γράψω μερικὰς σκέψεις χάριν τῆς ἀληθείας και τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης και ἐνώπιον τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Παντεπόπιου Θεοῦ και Σωτήρος ἡμῶν.

Πρῶτον ἐπιτρέπατέ μου, Ἄγιοι Πατέρες, νὰ ἐκφράσω τὴν ἐκπληξίν μου διὰ τὴν ἀποδιδόμενην εἰς ἐμὲ εἰς τὸ σχόλιόν Σας «ἐπιτευκτότητα κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», ἡ ὁποία ὅπως λέγει ὁ συντάκτης Σας, «κατέθλιπε τοὺς ἐπαίοντες ἄγιοσεῖτες μοναχοῦς». Σᾶς διαβεβαίω ὅτι εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἐπομνηματός μου ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ ἐπιτεθῶ κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσω ἐκ πόνου ψυχῆς και ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν κοινὴν μας μητέρα Ἐκκλησίαν, μερικὰς σκέψεις και κρίσεις ἐπὶ τινῶν, κατὰ τὴν γνώμην μου, μὴ παιερικῶν και μὴ γενομένων δεκτῶν ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ἀπόψεων και ἐνεργειῶν τινῶν ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι εἶναι αὐτὴν τὴν στιγμήν οἱ πρωτεργάται τῆς μελετωμένης Συνόδου. Ἐξ ἴσου ἀνεφέρθη και εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων Πατριαρχείων, και δὴ τοῦ

τῆς Μόσχας, τῶν ὁποίων αἱ ἐνεργεῖαι οὐδόλως εἶναι καλύτεραι ἢ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ ἐπισημάνω τοὺς κινδύνους ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν σύγκλησιν μιᾶς τοιαύτης και κατὰ τοιοῦτον τρόπον παρασκευαζομένης «Συνόδου», και τὰς ἀπροβλέπτους συνεπειάς, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ αὐτή.

Ἐπίσης με ἐκπλήττει, ἀγαπητοὶ μου Πατέρες, ἡ ἄδικος ἐναντιον μου κατηγορία τοῦ σχολιαστοῦ Σας, ὅτι εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἐπομνηματός μου προσβάλλω «ῥωσισμένους ἔμμεσους προτάσεις ἀνακατατάξεως στὴν ἱεραρχία τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν». Πρὸς Θεοῦ, Πατέρες και Ἀδελφοί, ποῦ εὐρήκατε αὐτὸ εἰς τὸ Ἐπόμνημά μου; (Ἄραγε ἢ ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ στάσις μου δὲν φαίνεται σαφῶς, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὴν σελ. 15. τῆς ἐλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐπομνηματός μου;). Δι' ἐμὲ τὸν γέροντα, ποῦ ἐτοιμάζομαι διὰ νὰ ἀναχωρήσω ἐντεῦθεν και νὰ σταθῶ ἐνώπιον τοῦ καρδιογνώστου Κυρίου και Κριτοῦ ὄλων μας, προκαλεῖ ὄχι μικρὰν λύπην αὐτὴ ἡ ἄδικος κατ' ἐμοῦ μομφή. Διότι τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄντως σέβομαι και ἀναγνωρίζω ὡς πρώτην μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀκολουθῶν τὴν διὰ τῶν αἰώνων παράδοσιν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκω, παράδοσιν οὐδέποτε διακοπεῖσαν ἢ ἀγνοηθεῖσαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς και φωτιστοῦ τοῦ γένους μας, τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ και Ἄγιοσεῖτου. Διὰ τοῦτο οὔτε προτείνω, οὔτε ἐπιθυμῶ οἰανδήποτε ἀλλαγὴν τῆς κανονικῆς τιμητικῆς τάξεως μεταξὺ τῶν Τοπικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὸναντίον δι' ἔγραφα, τὸ ἔγραφα ἐξ ἀγάπης διὰ τὸ

* Ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἀπάντησιν ἐπὶ σχετικῷ σχόλιῳ τῶν Α.Δ. τοῦ προηγουμένου τεύχους. Τὴ δημοσιεύουμε καθήκοντως.

πραγματικὸν καλὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς κατὰ Θεὸν τάξεως τῶν πραγμάτων εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἀκόμη προσέτιω τὴν βαθεῖάν μου πεποιθήσασθαι διὰ τὴν ἰσχυρὰν τὴν θὰ διαφυλάσσεται ὅσον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ ἠμπορῇ νὰ λέγῃ εἰς τὸν Ἄγγελον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ καθε ἀλλης Τοπικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας: «οἰδᾷ σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων» (Ἀποκ. 2, 19). Ὅμως, τί θὰ γίνῃ εἰάν ἐγὼ ἢ ὀποιοσδήποτε ἀπὸ ἡμᾶς, ἢ οἰαδήποτε τοπικῆ Ἐκκλησία, ἀπαρνηθῶμεν αὐτὴν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ὑπομονήν; Τουλάχιστον εἰς Ὑμᾶς τοὺς Ἄγιους, πὺν ἐδρίσκεισθε εἰς τὴν αἰώνιον ἐμπροσθοφυλακὴν τῆς Ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πίστεως εἰς Ἀδτιόν, ὡς τὴν μόνην Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ Σωτήρα τοῦ κόσμου, δὲν χρειάζεται νὰ ὑπενθυμίζῃ κανεὶς τὴν ὀλοφάνερον εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, ἐπισφραγισμένην ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν πείραν τῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπιτος. Ἐάν δὲ τὰ πράγματα ἔχουν οὕτως, τότε διαφαίνεται σαφῶς ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Ὑπομνήματός μου δὲν ἦτο οὐδεμία ἄμεσος ἢ ἐμμεσος «πρόβασις» ἀνακατατάξεως τῶν θεοπροπῶς κειμένων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πρόβλησις εἰς τὴν ἐργήγορον καὶ τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν μόνην ἀληθινὴν καὶ βεβαίαν ὁδὸν τῆς διαφυλάξεως τῆς πίστεως καὶ τῆς πραγματικῆς τάξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐκεῖνο τὸ ὀποῖον ἀκόμη μοῦ προκαλεῖ κατάπληξιν εἰς τὸ σχόλιον τοῦ περιοδικοῦ Σας, Σεβαστοὶ Πατέρες, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, ἐκ τῶσων βασικῶν καὶ σπουδαίων δι' ὄλην τὴν Ὁρθοδοξίαν προβλημάτων θιγομένων εἰς τὸ ὑπόμνημά μου, ὁ σχολιαστὴς Σας παραβλέπει τὰ πραγματικὰ καὶ εὐρίσκει εἰς τὸ κείμενόν μου μόνον ἓνα ἀνύπαρκτον πρόβλημα, ἢ ψευδοπρόβλημα. Ἴσως καὶ αὐτὸ εἶναι μία ἐπιπλέον ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἐκφραζόμενοι εἰς τὸ ὑπόμνημά μου φόβοι εἶναι δικαιολογημένοι. Ἀπόδειξις δηλαδὴ, ὅτι εἰς τὴν με-

λειωμένην «Σύνοδον», ὅπως τὴν ἐννοοῦν οἱ θιασώται τῆς, εἰς τὴν πραγματικότητα θὰ γίνῃ μία ἐνασχόλησις μόνον περὶ παρομοίων ψευδοπροβλημάτων καὶ ὃς εἰς βάρος τῶν ὀδοαστικῶν προβλημάτων «ὡς εἶσι χρεῖαν», δηλ. τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας, σημερινὰς καὶ μελλοντικὰς, τῆς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας. Ποῦτος μᾶς βεβαιώνει τότε ὅτι μία τοιοῦτοτρόπως προετοιμαζομένη Σύνοδος δὲν θὰ μετατραπῇ εἰς μίαν διαμάχην διὰ τὰς προτεῖαν, ἀναξίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ;

Ἄγιοι Πατέρες, γνωρίζετε ἀπὸ τὸ Ἐὐαγγέλιον τοῦ Σωτήρος καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν Σας πείραν — καὶ ἐγὼ τὸ γνωρίζω — ὅτι πᾶς ὁ κρίων κριθήσεται. Αὐτὴ ἡ ἐπιχειρημένη κρίσις, συντόμως ἀναμένει καὶ ἐμὲ τὸν παναμαρτωλὸν δι' ὅλα τὰ ἔργα μου, ἐπομένως καὶ διὰ τὰς κρίσεις καὶ σκέψεις μου αὐτάς. Εἶμαι εἰς ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὀποῖαν μόνη φροντίς μου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ φροντίς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, καὶ ἡ ἐργήγορος νὰ μὴ με εἶρη ἀπροετοιμαστον ὁ Σωτήρ μου. Συγχωρέσατέ με διότι ὁ πόνος διὰ τὰς Ἄγιους τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας μὲ κάνει νὰ λησμονήσω αὐτὸ τὸ μοναδικόν μου χρέος. Τὸ κἄνω διότι ἀπὸ τὸ Ἐὐαγγέλιον τοῦ Σωτήρος γνωρίζω, ὅτι ὀποιος χάσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἔχασε καὶ τὴν ψυχὴν του. Γνωρίζω ἐπίσης ἀπὸ τὴν πείραν καὶ τὸ παράδειγμα τῶν Ἄγιων ὅτι ὅλοι εἶμασθε ὑπεύθυνοι διὰ τὴν πίστιν καὶ ὅτι ὁ Δίκαιος Κριτὴς θὰ ἐρωτήσῃ τὴν συνείδησίν μας κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν Του, εἰάν ἐπράξαμεν ὅτι ἠδυνάμεθα καὶ ὅτι ἔπρεπε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιγείου ζωῆς μας.

Γνωρίζομεν λοιπὸν ὅτι θέλει κριτῆ ὀποιος κρίνει. Ἄλλ' ἐπίσης γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ὁρθοδόξου πνευματικῆς ἐμπειρίας τί γίνεται μὲ ἐκείνους, οἱ ὀποῖοι δὲν δέχονται κρίσιν καὶ συμβουλήν κανενός. Τί συνέβη μὲ τὴν παλαιὰν Ρώμην ὅταν ἔπαυε νὰ ἀκοῦν τὰς ἀδελφικὰς συμβουλὰς καὶ κρίσεις ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους ἀδελφούς τῆς Ἀνατολῆς, τὸ γνωρίζομεν ὅλοι καλῶς. Ἀγωνιζομένη μόνον καὶ μόνον διὰ τὰς προτεῖαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν

ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐξέπεσε τῆς Ἀληθείας. Διότι, κατὰ τοὺς ἀτέγκτους πνευματικοὺς νόμους ἢ περιφρόνησις τῆς ἀγάπης τιμωρεῖται πάντοτε διὰ τῆς στερήσεως τῆς ἀληθείας καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ τῆς τιμῆς. (Ἀδιὰ ὅμως δὲν ἐμποδίζον μερικοὺς μεταξὺ τῶν ὀρθόδοξων καὶ περαιτέρω νὰ ὀνομάζον τὴν πεπικωκίαν Ρώμην ὡς τὴν «πρώτην καθέδραν τῆς χριστιανικῆς Οἰκουμένης». Ἄντοι φαίνεται διὸ λημονοῦν τοὺς λόγους τοῦ ὁμολογητοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Ἐφέσου εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας: «ἡμεῖς τὸν πάπαν ἀναγνωρίζομεν ὡς πρῶτον, ἀλλὰ μόνον ἐὰν γίνῃ ὀρθόδοξος»). Ἐπομένως ἐὰν μερικοὶ ἀπὸ τῆν Κωνσταντινούπολιν ἢ τὴν Μόσχαν σήμερον μάχονται διὰ τὰ πρωτεῖω, ἄλλος ὀλιγώτερον καὶ ἄλλος περισσότερον, καὶ ποῖος ἐξ αὐτῶν νὰ εὐαρεστήσῃ περισσότερον τὴν πεπικωκίαν Ρώμην καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ αἵωνος τούτου, δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθόδοξους ἢ Ὁρθοδοξία εἶναι πολυτιμωτέρα ἀπὸ ὅλα, καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς τίλους καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας. Μίαν τοιαύτην σίασιν μᾶς ἐδιδάξατε διὰ τῶν αἰώνων ἀκριβῶς Σεῖς, οἱ Ἁγιορεῖται, μᾶς ἐδιδάξατε καὶ προσφάτως, μᾶς διδάσκειτε δὲ καὶ σήμερον διὰ τοῦ ζήλου Σας καὶ διὰ τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐλευθερίας Σας.

Ἐὰν ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι ἔχωμεν κρατήσῃ διὰ τῶν αἰώνων καὶ μέχρι σήμερον αὐτὴν τὴν σίασιν, ἀραγε τί νὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς ἐξαναγκάσῃ σήμερον νὰ τὴν ἀπαρνηθῶμεν; Ἐπιτρέπεται ἀραγε ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἢ Ὁρθοδοξία εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι, ὑπεράνω προσκολλησῆς εἰς «ἄσκα καὶ αἷμα», ἐξ αἰτίας ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν, τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν τωρινῶν παθημάτων, τὰ ποῖα ἔχει τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως — καὶ ὄχι μόνον αὐτό, διότι εἴμεθα μάρτυρες καὶ αὐτόπαι διὸ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῆ ἐν κόσμῳ ἡμῶν Ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι (Α, Πιερ, 5, 9) —, νὰ ἀφήσωμεν τοὺς ἀντιπροσώπους οἰοσάμενοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διὸ αὐτὴν μόνον θεωροῦν ὡς ὀρθόν, χωρὶς νὰ

ἐρωτοῦν περὶ τούτου τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα, καὶ χωρὶς νὰ ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς τοὺς μικροὺς καὶ ἀσήμαντους, ἀλλὰ ἐξ ἴσου ὑπευθύνους διὰ τὴν πίσιν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ τοὺς εἴπωμεν μετὰ παρηγορίας τὸν λόγον ποῦ μᾶς ὑπαγορεύει ἢ ὀρθόδοξος συνειδησίς μας; Προσωπικῶς θεωρῶ, Ἁγιοι Πατέρες καὶ Ἀδελφοί, διὸ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον καὶ ὀλέθριον διὰ τὴν γνησὴν μας τὸ νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας λόγω οἰουδήποτε φόβου ἐνώπιον τῶν πραγματικῶν προβλημάτων, καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐπικίνδυνον εἶναι τὸ νὰ κρυπτόμεθα πίσω ἀπὸ ἀνύπαρκτα ἢ ὀδυσιαστικῶς ἀσήμαντα προβλήματα καὶ μάλιστα εἰς τόσον δύσκολον ἱστορικὴν στιγμήν, στιγμήν κατὰ τὴν ὁλοίαν ὁ κόσμος εὐρίσκει εἰς μίαν ἀποκαλυπτικὴν καμπήν, ἢ δὲ μαρτυρία περὶ τῆς ἀποστολικο - πατερικῆς Ὁρθοδοξίας ὡς τοῦ Θεανθρωπίνου μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου ἐν τῷ σώματι Αὐτοῦ, τῆ Ἐκκλησίᾳ, νὰ υποβιβάζεται εἰς ἓνα τοιοῦτον ἐπιπεδον εἰς τὸ ὁποῖον τὴν υποβιβάζουν ἢ νὰ τὴν υποβιβάσουν μετὰ τὴν «Σύνοδον» τῶν οἱ προετοιμαζόντες αὐτὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον.

Ἐν ὀνόματι τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς συνδέει εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ μᾶς τρέφει ἢ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἀγάπης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ μόνῳ Κυρίῳ καὶ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν καὶ τῆ μόνῃ Κεφαλῇ τῆς Ἐκκλησίας, Σᾶς παρακαλῶ, Ὅσοι Πατέρες, νὰ μὲ συγχωρέσετε ἐὰν ἀκουσίως Σᾶς ἐλόπησα καὶ νὰ μὲ μνημονεύετε εἰς τὰς ἀγίας καὶ θεαρέστους προσευχὰς Ἑμῶν. Ἐγὼ δὲ ὁ πανμαρτωλὸς ἀσπάζομαι πάντας Ἑμᾶς καὶ πάντας τοὺς ἀσκητήνους εἰς τὸ Ἁγιώνυμον Ὄρος τοῦ Ἀθῶνος, εὐχόμενος Ἑμῖν πᾶν δώρημα ἀγαθὸν καταβαῖνον ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν Φώτων, Ὡ ἐξ ὀξυα, σὺν τῷ Μονογενεῖ Αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

Ἐξαιτούμενος τὰς Ἑμετέρας ἀγίας καὶ θεαρέστους εὐχὰς, ὁ ἀνάξιος Ἰερομόναχος Ἰουστίνος Πόποριτς

Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, 1978
Ἱ. Μονὴ Τσελίε - Σεββία.

ΕΝΑ ΥΓΙ'ΚΟ ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ Π. Ι. ΠΟΠΟΡΙΤΣ

Σεβαστέ μου Πατέρα Ίουσιτνε, την εδχή Σας

ΑΥΜΑΖΕΙ κανεις και απορει για την τωση γοργή μεταβολή των ανθρωπίνων πραγμάτων. Ποιός ποτέ εμφανιάζειτο, δι ο ταπεινός μοναχός αγιορείτης θά λυπούσε τον εν Χριστώ βαθύτατα σεβαστόν Πατέρα και αγαπητόν αδελφόν του εν ιερομονάχοις Ίουσιτον;

Πράγματι π. Ίουσιτνε, εδρίσκομαι ακόμη σ' αυτή την θλίβουσά με άπορία, την όποία ξεπερνά μόνο με την επίκληση στη μνήμη μου του εν Έδემ δράματος, πού είχε σαν συνέπεια την εισβολή του κακού της διασπάσεως της ενότητος, τόσο μέσα στον ίδιο τον άνθρωπο, όσο και μεταξύ των όμοίων του.

Άλλά ήλθε ο Χριστός μας με τη Σάρκωση και σήκωσε αυτό το σκάνδαλο και ένοποίησε πάλι τον εντός άνθρωπο, ώστε να έχει τη δυνατότητα να παραμένει εν άγάπη ενωμένος με τους αδελφούς του στο Σώμα Του, πού είναι ή Έκκλησία. Άλλά και πάλι ή τέλεια ενότης και άρμονία δεν υπάρχει, άλλ' άπλώς επιτυγχάνεται σε μια μίνι μορφή, χάρη στην υποχωρούσα ταπείνωση και στην «πάντα σιέγουσα άγάπη».

Άλλ' αυτά τά γνωρίζετε, π. Ίουσιτνε, καλλίτερα από τον γράφοντα. Έάν όμως ακόμη δεν μπορώ ν' απαλλαγώ από τη δυσάρεστη αίσθηση της μεταβολής, είναι γιατί ο ταπεινός μοναχός, όχι μόνο συμφωνούσε με την πνευματική διδασκαλία Σας, αλλά, πώς να τό πώ; Είχε γίνει και ή θυμητής Σας. Άκόμη και στο τελευταίο σχολίο, πού Σας λύτησε και προκάλεσε

την δημοσιευόμενη επιστολή Σας, ο ταπεινός αδελφός Σας έδειχνε τη συμφωνία του και κατά τινά τρόπο έγραφε, δι είσθε άνώτερος κριτικής ώς δοκιμασμένος για την ορθοδοξία των φρονημάτων Σας. Το τελευταίο αυτό όμως, όπως προκύπτει από την επιστολή Σας, δεν τό προσέξατε, γι' αυτό και όχι ορθά παραπονείσθε. Έκείνο μόνο πού εθροθύθησε την ψυχή και έμου και άλλων ήταν τό σημείο πού επανειλημμένα ανεφέρετο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Άς μου επιτρέψετε, σεβαστέ μου Πατέρα, πριν προδω στις απαραίτητες εξηγήσεις, αναφορικά με τό επίμαχο σχολίο, να Σας εκδέσω, ως «προϊστορία», μερικά πράγματα, πού φανερόνουν τον βαθύ σεβασμόν μου προς τις θεολογικές κατευθύνσεις Σας και έρμηνεύουν τό λεχθέν, δι ήμουν πάντοτε ο ύμνητής Σας. Έτσι ίσως εκτιμήσετε διαφορετικά τη σημασία του σχολίου και του σχολιογράφου τις προθέσεις.

Όταν πρό δεκαετίας, εδρίσκόμενος στην Άθήνα, διάβασα τό βιβλίο Σας «Άνθρωπος και Θεάνθρωπος, τόσο ένδοξιά-σσηκα από τό περιεχόμενό του, ώστε σε μια σειρά όμιλιών μου να τό συνιστώ στους ακροατές μου θερμά και να αναλύω τις ορθόδοξες πνευματικές απόψεις του. Στη συνέχεια έγραφα σε άθηναϊκό περιοδικό μικρή διβλιοκρισία, πού μεταξύ άλλων έλεγα «... έγένετο άνθρωπος από Θεού, ού τό όνομα Ίουσιτνος... Ότι δέν άποτελεί σχήμα λόγου ή υπερβολήν τοῦτο, αρκεί μόνον μία πληροφορία: όλα τά συγκροτούντα τό υπ' όψιν βιβλίο άρθρα, είναι γραμμένα, πλην ενός, πρό ετών τεσσαράκοντα. Ο συγγραφεύς των ήδη άγει τό 75ον έτος της ηλικίας του.» Άρα έγρά-

φησαν ὅτι ἦτο 35 ἐτῶν!

Ἐάν, λοιπόν, ληφθοῦν ἐπ' ὄφρει, ἡ ψηλαφητὴ ὠριμότης των, ἡ μεταδιδόμενη εἰς τὸν ἀναγνώστην ὄχι διανοητικότης των, ἀλλ' ἡ αἰσθησις τῆς ψυχῆς τοῦ σ., αἱ θεμελιώδεις ὀρθόδοξοι θέσεις του, αἱ βαθεῖαι Ἐκκλησιολογικαὶ τομαὶ του, ἡ διαφαινομένη ταπεινώσις του, ἡ πρὸς Χριστὸν ἀγάπη του, ποῦ ἐμπνέει τὸν νοῦν του, καὶ τέλος, ἡ ἀκραιφνὴς Πατερικότης του — ὄχι ὡς ἐξωτερικὴ ἀναφορά, ἀλλ' ὡς ἐσωτερικὴ κοινωνία — ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἡλικίαν των 35 χρόνων, πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι ὁ π. Ἰουσιτίνος ὑπῆρξεν ἅγιος ἐκ νεότητος.

Ὅπως, ὁ π. Ἰουσιτίνος εἶχε τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ νὰ εὐρεθῆ μέσα εἰς τὴν ἀνόθευτον ὀρθόδοξον πνευματικὴν παράδοσιν καὶ μόνον αὐτὴν νὰ διώσῃ, μακρὰν ἀπὸ τὰ παπικὰ καὶ προτεσιαντικὰ ρεύματα, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, ἐπέδρων ἀπὸ ἑκατονταετίας ἐπὶ τῶν θεολόγων μας. Νὰ ἀναστραφῆ μὲ ἀσκητὰς καὶ νὰ ζῆσῃ ὁ ἴδιος ὡς ἀσκητὴς μὲ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν νηστείαν, νὰ μαθητεύσῃ εἰς τὸν Σερβικὸν Μοναχισμὸν καὶ νὰ γίνῃ ἐντεῦθεν Ὁρθόδοξος Θεολόγος, συνδυάζων συνήθη μὲν καταβολὴν φύσεως, εὐρέϊαν ὁμῶς ἐπιστημονικὴν συγκρότησιν καὶ ἐσωτερικὴν ἐν Πνεύματι πεῖραν, ἡ ὁποία φωτίζει καὶ τὸν φρεσικὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν...»

Εἶδατε, π. Ἰουσιτίνε, ποῖος εἶναι ὁ ἐπικριτὴς Σας; Ἄς μὴ ἀναφέρω καὶ ὅσα προλογικῶς ἔγραψα σὺ δὲ βιβλίῳ Σας «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμενισμός». Καὶ ὅταν κατὰ τὸ 1971 ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτο Ὑπόμνημά Σας πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ὁ πεπύθνυτος καὶ συντάκτικος τῶν πολυγραφομένων τότε «Ἀθωνικῶν Διαλόγων», πάλι συνετάχθη μὲ τὶς ἀπόψεις Σας, τὶς παρουσίασε σχεδὸν ὅλες, τὶς σχολίασε εὐμένεστα καὶ σχεδὸν ἐναρμονίστηκε πλήρως μὲ τὶς κεντρικὰς γραμμὰς Σας, παρὰ τὶς ἀκρότητες ποῦ παρουσίαζε σὲ κάποια σημεία τὸ Ὑπόμνημα. Ἀλλὰ τὶς παρέβλεπε ἐπειδὴ κυρίως ὁ Ἀθηναγόρας, μὲ ὅλες τὶς θεϊκὰς του πλευρὰς, μᾶς εἶχε σκανδαλίσαι τὴ συνείδησιν, γι' αὐτὸ καὶ οἱ «Ἀθωνικοὶ Διάλογοι» τὸν εἶχαν χαρακτηρί-

σει ὡς «ὑπνοβάτη πελώριο τοῦ χιμαιρικῶ ὀνείρου του τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως».

Τὶς ἀπόψεις μας αὐτὲς, γιὰ τὴν «Μεγάλην καὶ Ἀγίαν Σύνοδον», κατόπιν αἰτιήσεως ἀναγνώστων μας, ἀναδημοσιεύσαμε σὺ δὲ ὑπὸ ἀριθμὸ 47 - 48 τεύχος τῶν «Ἀθωνικῶν Διαλόγων» σὲ 4 καὶ πλέον πυκνὰς σελίδες. Αὐτὸ, μετὰξὺ ἄλλων, ἐσήμαινε τὴν ἐμμογή μας σὶς παλῆς μας ἀπόψεις καὶ ἐπομένως, ὅτι ἐξακολουθοῦμε νὰ συμπλέομεν, σεβαστέ μου π. Ἰουσιτίνε, ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς μελετωμένης Συνόδου, χωρὶς τοῦτο νὰ συνεπάγεται, ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας, ἀμετάθετη σίαση, σίαση ἀρνητικὴ, ἀν συνήρχοντο ὠριμότενες προϋποθέσεις καὶ ἐγγυήσεις γιὰ τὴ μὲ Ὁρθόδοξον αἰσθησὴν συνοδικὴ ἐξέταση κάποιων θεμάτων, ποῦ θὰ ἐπιδέχοντο θεολογικὴ καὶ ποιμαντικὴ ἀνάκριση. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ συντάκτου τοῦ σχολίου, ποῦ σὰς ἐλύπησε, σὺ δὲ πρόσωπό Σας δὲν μετεβλήθη καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ β' Ὑπομνήματός Σας δακτυλογραφημένου, ἀφοῦ τὸ τεύχος 47 - 48, μέσα σὺ δὲ ὁποῖο ὑπεγράμμισα τὴν ὀρθότητα τῶν ἀποψεῶν Σας, ἐξεδόθη δύο μῆνες ἀργότερα. Καὶ ἐξηγοῦμαι.

Μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1977 ἦλθαν σὺ δὲ «Ἄγιον Ὅρος» δύο ἐκλεκτοὶ σέρβοι ἱερομόναχοι θεολόγοι, τέκνα Σας πνευματικά. Μοῦ ἔδωσαν τὴ μεγάλη χαρὰ μὲ τὴν παρουσία τους καὶ μὲ ἓνα πασχάλιο μήνυμά Σας. Τότε μοῦ παρέδωσαν τὸ β' Ὑπόμνημά Σας δακτυλογραφημένο, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τὸ διαβάσω καὶ ἀργότερα νὰ πῶ τὴ γνώμη μου. Ὅπως γνωρίζω θετικά, ἀντίγραφα τοῦ Ὑπομνήματος ἔδωσαν καὶ σὲ δυὸ - τρεῖς ἐπαίοντες ἀγιορεῖτες. Ζητοῦσαν τὴν γνώμη τους προφανῶς.

Ὁμολογῶ, σεβαστέ μου π. Ἰουσιτίνε, ὅτι μὲ ἐντυπωσίασε, ὄχι βέβαια τὸ ὅλο περιεχόμενον, ποῦ ἀπετέλει μιὰ σχεδὸν βελτιωμένη ἐπανάληψιν τοῦ α' Ὑπομνήματος, ἀλλὰ ἡ τὰσῃ τοῦ συγγραφέως του νὰ ἀσκήσει ἐπίμονη κριτικὴ ἐπὶ τῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ χρῆσις βαρυτάτων ἐκφράσεων, ἡ ἀμφισβήτησις — ἐμμέσως βεβαίως — τοῦ δικαιώματος προβαδίσματος, ἀφοῦ στερεῖται ποιμνίου! Ἐπίσης θίγεται θέμα τιτουλαριῶν Ἐπισκόπων καὶ συνοπτικά, διαφαί-

νεται προσπάθεια μειώσεως τοῦ ἀναγνωριζομένου κύρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ λόγων ἱστορικοκανονικῶν, διὰ τῆς ἀνακρίσεως κατὰ πόσον μοροῦν ἀπὸ τῆς ἰσχύουσι τοῦ λόγου αὐτοῦ.

Βέβαια, σεβαστέ μου Γέροντα, θὰ μοροῦσα νὰ δεχθῶ, ὅτι ἡ ἀνηουχία καὶ ἡ βαθεὶα λύπη Σας ἐνέπνευσαν τὶς σκέψεις αὐτές, ποὺ διατυπώνονται μὲ πολλὴ προσοχή, ἴσως γιὰ αἰσθανθῆκατε, ὅτι ἦσαν προτιμότερο νὰ μὴ δημιουργοῦνται τέτοια θέματα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ μου πάλι, θὰ ἀμφέβαλλα ἂν πραγματικὰ λέγατε αὐτὰ ποὺ ὑπέδειξα, ἐὰν οἱ ἀναγνωσαντες ἀγιορεῖτες θεολόγοι τὸ Ὑπόμνημα δὲν ἀπεκόμιζαν σχεδὸν τὶς ἴδιες ἐντυπώσεις.

Ὁ ὑποφαινόμενος, ἅγιε Πατέρα, εἶχε πλὴν τῶν ἀνωτέρω, σὺν παλαιότερος, καὶ ἓνα πρόσθετο λόγο νὰ ἀνηουχήσει ἦταν ἡ προσφορὰ ἐπιχειρημάτων σὲ ἀπλοϊκοὺς ἀδελφούς, λαϊκοὺς καὶ μοναχοὺς κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Γιατί, ὅπως γνωρίζετε, σὺ τὸ σῶμα τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει ἡ χρονία πληγὴ τοῦ σχισματικοῦ τῶν παλαισημερολογιτῶν καὶ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα, τῶν «ζηλωτῶν», ἡ ἴδια πληγὴ βαθύτερη σὺ τὸ «Ἅγιον Ὅρος». Λέγω βαθύτερη, γιὰ τὸ μὲν κλίμα τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπλοϊκῶν ἐδλαβῶν χριστιανῶν, ἀγομένων ἀπὸ κάποιους μᾶλλον πονηροὺς, «ἡγουμένους πορισμὸν τὴν εὐσεβείαν», δὲν ὑπερβαίνει στατιστικῶς τὶς 50.000· σὺ δὲ «Περιβόλι τῆς Παναγίας», σὺ τὸ «Ἅγιον Ὅρος, ἡ ἀναλογία, ὁμοίωτατε Γέροντα, εἶναι ἀπελπιστική. Γιατί ἐπὶ 1200 μοναχῶν ἀγιορεῖτῶν, οἱ 400 θρῖσκονται σὲ σχισματικὴ κατάσταση, ὑπὸ ποικίλη τοποθέτηση, γιὰ τὶ οἱ διάφορες ομάδες θέλουν νὰ εἶναι... ὀρθοδοξότερες τῶν ἄλλων!

Κι' ἐτοὶ ἔχουμε ἀκόμα ἓνα λόγο νὰ θρηνοῦμε σὺ τὸ «Ἅγιον Ὅρος, ἀφοῦ ἐνῶ θεωρεῖται καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς «Φρούριο τῆς Ὀρθοδοξίας», λείπει ἀπὸ αὐτὸ ἡ θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ προϋπόθεση, ποὺ εἶναι ἡ ἐνότης. Εὐνυχῶς διὸ οἱ 800 μοναχοὶ θρῖσκονται σὲ πλήρη ἐνότητά καὶ σὲ πλήρη ἐκκλησιαστικὴ κοινωρία μὲ ὅλες τὶς Τοπικὲς Ἐκκλησίες, ὡς ἀνήκοντες σὺ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἀλλὰ, σεβα-

σιὲ Γέροντα, 400 μοναχοὶ «ἀλλήλους δάκνοντες, ἀλλήλους κατεσθόντες...», ζηλοῦντες τὴν, κατὰ τὴν ἀφελότητά τους, ποὺ ἄμωμη πίστη ὡς Ἀψευστιανοί, ὡς Ματθαῖικοί, ὡς Κοπτεανοί, ὡς Φιλαρετικοί, ὡς ἀκέφαλοι, ὡς τοῦ Χριστοῦ(!), εἶναι ἀληθινὴ τραγωδία.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς, παρὰ τὴν ἀπλοϊκότητά τους, ἀρχίζουν νὰ ἀντιλαμβάνονται, ὅτι οἱ 13 ἡμέρες, ποὺ τοὺς ἐξώδησαν νὰ ἀκολουθήσουν παρασυναγωγές, δὲν εἶναι ἰσχυρὸ ἐπιχειρημα καὶ ζητοῦν νὰ στηριχθῶν σὲ ἐπινοούμενα ἢ προσφερόμενα ἐπιχειρήματα. Καὶ ἐπειδὴ ἀνήκουμε ἐκκλησιαστικῶς σὺ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πρέπει λοιπὸν τὸ Σεπτὸ Κέντρο νὰ τοὺς δίνει ἀφορμὲς νὰ στηρίζονται σὴν κατ' αὐτοῦ πολεμική. Ὅταν, ἐπιμένους, ὁ γνωστὸς γιὰ τὸ κῆρος του, π. Ἰουστίνος Πόποβιτς, γράφει ἐλεύθερα καὶ πρὸς μωλωμένους ἀνθρώπους γιὰ τὴν «ὑποπιτὴ» καὶ «ανορθόδοξη» συμπεριφορὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς νὰ θέλει σιτρεῶναι σὴν πλάνη ἀξίους κάθε τιμῆς καὶ στοργῆς ἀπλοὺς ἀδελφούς, μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς, «ὅπερ ὦν Χριστὸς ἀπέθανε».

Ἐκφράζων, λοιπὸν, σεβαστέ μου Γέροντα, τὶς ἀνηουχίες μας Ἐχαρκακήρσια σὺ τὸ σχόλιο τὶς ἀπόψεις Σας ὡς ὀρθὸς μὲν, ἀλλὰ διὸ ἐμφανίζετε (μὴ ἀσυνήθιστη γιὰ τὸ πρῶον ἔφος Σας ἐπιδεικτικότητα κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πρᾶγμα ποὺ κατέθλιψε, ὅπως εἶναι ἐπόμενο, τοὺς ἐπαίοντες ἀγιορεῖτες μοναχοὺς). Συνεχίζοντας μὲ ἄλλη μία παράγραφο ἔγραφα. «Μὲ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ δὲν προτιθέμεθα, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ ἀναλύσουμε καὶ νὰ ἀνασκενάσουμε ὠρισμένες ἐμμεσες προτάσεις ἀνακατατάξεως σὴν ἱεραρχία τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, τελοῦντες σὲ ἀναμονὴ νὰ δοῦμε σχετικὲς ἀντιδράσεις ἀπὸ σοφωτέρους μας καὶ πλέον ἀρμοδίους».

Ὅπως ἤδη ἐξήγησα, διὸ τόσο ἡ ἐπιδεικτικότης κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὅσο καὶ τὸ πνεῦμα γιὰ ἀνακατατάξεις κλπ. δὲν ἀποτελοῦσαν προσωπικὴ μου ἀνακάλυψη. Ἀλλωστε δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ ρίξει ἓνα βλέμμα σὺ τὸ β' Ὑπόμνημα γιὰ νὰ δεῖ ἢ νὰ διῖδει ἀμφοτέρω, ἀφοῦ ἡ ἐπιχειρηματολογία του θεμελιώνεται σὴν

ἔξαρση τῆς ἐκκλησιολογίας, τῆς ἐπισκοπικῆς ιδιότητος καὶ συνοδικότητος ἔναντι τῶν δι' ἱστορικοὺς λόγους προνομίων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν τιτουλαρίων Ἐπισκόπων του.

Βεβαίως, ἅγιο Πατέρα, ἔρχεσθε μὲ τὴν ἐπιστολὴ Σας καὶ διαμαρτύρεσθε. Ἄλλὰ τὰ γραπτά μένουں καὶ πρόκεινται σὲ μελέτη γιὰ τὸν κάθε ἕνα. Ὅταν διαβάξεται τὸ Ὑπόμνημα ξεχωριστὰ ἀπὸ 4-5 δυναμένους νὰ ἐννοοῦν τοὺς λόγους Σας καὶ οἱ ἐντυπώσεις συμπύπτουν ἀπολύτως, δὲν νομίζετε διὲν δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένετε; Ἄλλο ἔβδαια ἐὰν ἀναγνωρίζετε τὸ λάθος καὶ ἤδη ἀνακαλεῖτε. Τὸ κείμενο τοῦ Ὑπομνήματος παρουσιάζεται οἰονεὶ ριζοσπαστικό, πρᾶγμα πὸν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆναι ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀνησυχία Σας.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ μακρογορῶ καὶ Σᾶς κουράζω, σεβαστέ Γέροντα, οἶς πληροφορῶ, διὲν μετὰ τὴν λήψη τῆς ἐπιστολῆς Σας ἔλαθα μία «ἀπάντησι» σὲ β' Ὑπόμνημα, πὸν ἔγραψε ὁ Ὑφηγητῆς τῆς Πατρολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Θ. Ζήσης. Ἐξεδόθη πρὸ ἔτους σχεδὸν καὶ μόλις τελευταῖα ἔλαθα γνώση. Εἶναι ἀπίθανο νομίζω νὰ μὴ ἐλάβετε τὴν ἀπάντησι αὐτῆ, πὸν ἐδημοσιεύθη στὴν «Κληρονομία» 9 (1977). Πρόκεινται γιὰ μία ταχεῖα ἀντίδρασι, ὅπως ἀνεμένετο, κυρίως σὲ σημεῖα πὸν ἐπισημάναμε, γεγονὸς πὸν θεβαιώνει πιδὸ πολύ, ποιὲς ἐντυπώσεις παράγει ἢ ἀνάγνωσι τοῦ β' Ὑπομνήματος Σας. Τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦ κ. Ζήσι μετὸν τίτλο «Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὁ ἀρχιμ. Ἰουστίνος Πρόποβιτς», ἐποθεῖτω διὲν θέτει τὰ πράγματα στὴ θέσι τους. Καὶ δὲν θὰ δυκολευόμουντα νὰ τὸ ὑπογράψω, ἂν δὲν εἶχα κάποιες ἐπιφυλάξεις σὲ ὄρισμένα (1-2) σημεῖα. Πάντως ὁ κ. Ὑφηγητῆς εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων γιὰ τὴν εὐαισθησία του, τὴν ὁποία θὰ περιέμενε κανεὶς νὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλους «ἐπαῖοντες», ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐμβριδεῖα μὲ τὴν ὁποία ἀναιρεῖ τὸ β' Ὑπόμνημα καὶ προσφέρει ἔτοι οἰοιχεῖα πὸν εὐρύνουν τοὺς ὀρίζοντες.

Ἐὰν δὲν ἀπολυτοποιοῦμε τὲς ἀπόψεις μας, πολυσέβαστε Γέροντα, πὸν προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία ὑπὸ τὴν ὀπτικὴ βλέπομε, στοχαζόμαστε, κρίνομε

καὶ συμπεραίνουμε, θρῖσκομάστε σὲ χωρὸ τῆς ἀληθείας. Τὸ ἀντίθετο μᾶς ἀπομακρύνει.

Γιὰ νὰ γίνω σαφέστερος, φρονεῖτε π. Ἰουστίνε, διὲν ἐὰν εἴσαοθε ἕνας Ἐπίσκοπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ ὄλο τὸν θεολογικὸ καὶ πνευματικὸν ἐξοπλισμό, πὸν διαθέτετε τώρα, θὰ οκεπιόσαοθε καὶ θὰ ἐνεργοῦσαοθε ὅπως τώρα, πὸν θρῖσκεοθε στὴν ἡσυχία τοῦ Τσέλιε; Ὅχι, σεβαστέ μου Γέροντα. Ὅπως φρῖσικὰ κι ἐγὼ, ἂν δὲν ζοῦσα σὲ συνθήκες οἶον αὐτὲς τώρα, πὸν μού ἐπιτρέπουν νὰ φιλοσοφῶ ἐρήμην τῶν περιορισμῶν, πὸν θέτουν οἱ συναρτήσεις τῆς στρατευομένης σὲν κόσμο Ἐκκλησίας. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, διὲν πάντοτε ἢ Ἐκκλησία δὲν ἦταν ἐλεύθερη νὰ κινεῖται ὅπως ἤθελε, ἀλλὰ ἐλίσοετο, «ἐπολιτεύετο» καὶ ἐφήρμοζε «οἰκονομίες» χάρη μείζονος κέρδους. Ἄλλοιῶς ἐσκέπτοντο καὶ συμπεριφέροντο οἱ ἐλεύθεροι ἀπὸ δεσμεύσεις Στουδίτες καὶ ἄλλοιῶς ἅγιοι Πατριάρχαι, ὑφιστάμενοι πανταχόθεν πιέσεις καὶ οἱ ἐνεργεῖες τους ἔπρεπε νὰ εἶναι καλοῦςγιόμενες, γιὰτὶ εἶχαν ἔμμεσες καὶ ἄμεσες ἐπιπτώσεις.

«Πολλὰ εἶχον γράφειν, σεβάσμιε Πατέρα, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράφαι. Ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν. Εἰρήνη σοί».

Ἐν ὀνόματι τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς συνδέει εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ μᾶς τρέφει ἢ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἀγάπης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ... Σᾶς παρακαλῶ, ὀσιώτατε Πατέρα, καὶ μὲ συγχωρήσεις ἐὰν ἀκονοῖως Σᾶς ἐλύθησα καὶ νὰ μὲ μνημονεύετε εἰς τὰς ἀγίας καὶ θεαρέστους προσευχὰς Σας» καὶ κυρίως κατὰ τὴν ἀναίμακτον Θεοῖαν, πὸν ἐπιτελεῖτε ὡς ἱερέας Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου.

Θεὸκλιτος Μοναχὸς Διονυσίατης
Ἄγιον Ὅρος 16/29.10.1978

Υ.Γ. Φρονεῖτε, π. Ἰουστίνε, διὲν εἶναι ὀρθὴ ἢ ἐρημνεῖα πὸν δίδετε στὴ φράσι «πρώτην καθέδραν τῆς Χριστιανικῆς Οἰκουμένης», ὅπως καὶ σὲ συγγενεῖς ἄλλες; Παραδέχεσθε, διὲν τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον ἀναγνωρίζε ὡς ἐν ἐνεργείᾳ «πρώτην» τὴν Ρώμην; Μήπως ἀποτελεῖ ἀπλήν ὑπόμνησιν τοῦ «πρώτος μεταξὺ ἰσων»; Ἴδιος.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΛΗΡΟΣ ΜΑΣ

ΝΩΣΤΟΣ Κληρικός για τη θεολογική του κατάρτιση μᾶς ἔλεγε τελευταία, σὺν καταστάλαγμα πολυχρόνιας πείρας ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ τῆ δράση τῆς Ἐκκλησίας μας,

ὅτι «μόνο ἀπὸ τὰς Ἐρήμους θὰ προέλθῃ ἡ ἀνανέωσις τῆς Ἐκκλησίας».

Τὸ σημειώνουμε αὐτὸ σὺν στοιχεῖο αἰσιοδοξίας, πού, ἐπὶ τέλους, ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας, νομίζοντα πῶς παλαιὰ ὄχι δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ θήτευση στὴν Ἐρημο καὶ στὰ μοναστήρια, ἤδη βλέπουν τὴν ὑποβάθμιση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν Κληρικῶν μας, χωρὶς ἐλπίδα ἀνατάσεως καὶ ὁμολογῶν τὸ λάθος τους.

Ὁ πιστὸς Χριστιανὸς καὶ σπουδαῖος φιλόλογος Βασίλειος Λαοῦργας στὸ τέλος τοῦ δοκιμίου του, πού παραθέτουμε, γράφει μὲ πόνο: «Ὅταν μιλάω γιὰ ἐστία πνευματικότητας ἐννοῶ βέβαια τὴν ἴδια σιωπηλὴ δύναμη, πού κυριαρχεῖ ὡς πνεῦμα... τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἔπρεπε νὰ ξεκινούσαν καὶ ἀπὸ τίς παραδόσεις τοῦ θουνοῦ αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ ζούσαν καὶ νὰ τρέφονταν οἱ θεολόγοι μας καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μας ἄνδρες. Ὅσο γνωρίζω, κανεῖς ἀπὸ τοὺς θεολόγους τῆς Ἑλλάδας δὲν ἄ ρ δ ε ῖ ε τ α ι. ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἡ πνευματικὴ τους ἱστορία ἄρχισε καὶ πολλὰς φορές τελείωσε σὲ κάποιαν ἀπὸ τίς θεολογικὰς σχολὰς τῶν διαμαρτυρομένων πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης. Ἔτσι ὁ λόγος τους, ἀντὶ νὰ εἶναι θρημμένος μέσα ἀπὸ τίς παραδόσεις τῆς ὀρθόδοξης μοναστικῆς ζωῆς, εἶναι ἀπῆχρημα ξένων βιβλίων καὶ ἐπιστημονικῶν διδασκαλιῶν».

Ἀναμφίβολα αὐτὰ πού ἔγραφε ὁ μακαρίτης φίλος τοῦ Ἁγίου Ὄρους στὰ 1953, εἶναι ἀπολύτως ἀληθινὰ. Εἶναι εὐτύχημα ἡμῶς πού κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔ-

χουμε μὴ στροφῆ πρὸς τίς ὀρθόδοξες πηγές. Πολλὰ εἶναι τὰ τεκμήρια πού τὸ πιστοποιοῦν. Θὰ ἦταν ἀδικία νὰ μὴ μάθουν οἱ ἀναγνώστες μᾶς ἔξα τέτοιον φατεινὸ τεκμήριο θψηλῆς στάθμης, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τοὺς λογιωτέρους καὶ διαπρεπεστέρους Ἀρχιερεῖς μᾶς.

«*Ἀγαπητέ μοι π. Χ.*

Παρήλθε μὴν καὶ πλέον ἀφ' ἧς ἡμέρας εἶχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐπισκεφθώμεν τὸ Ἅγιον Ὄρος, νὰ ἐπικοινωνήσωμεν ἐπ' ὀλίγον μὲ τοὺς ἁγίους πατέρας, νὰ ἀναπνεύσωμεν τὸν ζωογόνον ἀέρα τῆς ζωῆς πίστεως, νὰ ἐμβατεύσωμεν μέσα εἰς τὸν γαλήριον καὶ μουρικὸν χῶρον τῆς γνησίας ἀγγελικῆς πολιτείας, νὰ παρακολουθήσωμεν, διὰ τοῦ παραθύρου βεβαίως μόνον, τὸ τελεσιουργούμενον μουτήριον τῆς πνευματικῆς κατεργασίας τῶν ψυχῶν τῶν Μοναχῶν» νὰ σταθῶμεν μετὰ δέους πρὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φαινομένου τῆς ἀνποχωρητικῆς ἀσκήσεως τῶν ἐραστῶν τῆς ἐρημῶν νὰ προβληματισθώμεν διὰ τὴν ἰδικὴν μᾶς πνευματικὴν πτωχείαν νὰ μετεωρισθώμεν εἰς περιοχὰς ὅπου βιοῦνται μετὰ συνεπείας ἢ ζωντανῆ πίστεως καὶ ἡ γνησία Ὄρθόδοξος Παράδοσις νὰ εὐρεθώμεν πρὸ προσώπων ὄντως ἁγίων ἐν ἀφανείᾳ καὶ θαδεῖα ταπεινώσει ζώντων νὰ ἀκούσωμεν καθαρὰ καὶ ἔπιονον τὴν φωνὴν τῶν Μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μᾶς καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ἀνακαλύψωμεν ἓνα νέον κόσμον, τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος καὶ τὴν γοητείαν δὲν εἶχομεν ἔπι πεινεθῆ.

Ἐνχαριστοῦμεν τὸν Κύριόν μᾶς διότι μᾶς ἤξιώσεν αὐτῆς τῆς δωρεᾶς καὶ κλίνομεν γόνυ ἐγγνωμοσύνης καὶ πρὸς τὴν Κυρίαν Θεοτόκον, ἡ Ὅποια ὠδήγησε τὰ βήματᾶ μᾶς εἰς τὸ μωρωμένον «Περιδῶλον» Τῆς.

Ἡοπάσθημεν μετὰ οντιριβῆς τὰ ἁγία Λείψανα τῶν μεγάλων μορφῶν τῆς Ὄρ-

ΝΕΑ ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ο ΑΛΗΘΙΝΟ θεμέλιο της προσευχής είναι αυτό· να προσέχει ο προσευχόμενος στους λογισμούς του και να ενεργεί μέσα σε βαθειά ήσυχία και ειρήνη την προσευχή, ώστε να μη σκανδαλίζονται οι βλέποντές μας. 'Ο προσευχόμενος ξτσι, εάν δεχθεί τη χάρη του Θεού και τελειοποιηθεί, αυτός θα μπορέσει να παραμείνει στην κατάσταση της πνευματικής ήσυχίας μέχρι το τέλος του βίου του και θα οικοδομήσει πνευματικώς πολλούς. Γιατί, όπως λέγει ο Παύλος, «ό Θεός δεν είναι Θεός άκαταστασίας, αλλά ειρήνης». 'Εκείνοι που χρησιμοποιούν κραυγές στην προσευχή τους, ομοιάζουν θορυβοποιούς και δεν μπορούν να προσευχηθούν σε όλα τα μέρη, ούτε στους ναούς, ούτε σε κατοικούμενες περιοχές, αλλά μονάχα στην έρημο, κατά την επθυμία τους. 'Εκείνοι δε που προσεύχονται έσωτερικά ώφελούν όλους σε κάθε περίπτωση.

Μακαρίου Αιγυπτίου, 'Ομιλία Πνευματικάί, σ. 44.

'Όπως είναι απαραίτητο στον κυνηγό το όπλο, έτσι είναι στο μοναχό η προσευχή. Και δεν φαίνεται στους λύκους τόσο φοβερό το όπλο, όσο είναι για τους δαίμονες οι προσευχές των δικαίων. Γι' αυτό δεν είμαστε μόνο έμεις που στον καιρό των άναγκών καταφεύγουμε στους άγιους μοναχούς, αλλά και αυτοί οι βασιλείς σ' αυτούς προσφεύγουν σε τρομερούς καιρούς, όπως άκριβως οι φτωχοί που πεινοούν στα σπίτια των πλουσίων. 'Ο βασιλεύς των 'Ιουδαίων 'Αχαάβ, δεν είχε την έλπίδα της σωτηρίας του λαού, κατά τον καιρό της πείνας και άφορίας, στις προσευχές του προφήτου 'Ηλία;

'Ιωάννου Χρυσοστόμου, Bareille, 1, σ. 212 - 213

'Όπως το σωμα μας αυτό νεκρώνεται και βρωμάει, όταν φεύγει ή ψυχή, έτσι και η ψυχή, που δεν διεγείρεται σε προσευχή, είναι νεκρή, άθλια και δυσοώδης. 'Αλλά και ο Προφήτης Δανιήλ μās διδάσκει σοφά, ότι είναι πιο επικρό και από τον θάνατο να στερηθεί κανείς από την προσευχή, αφού ο 'Ίδιος προτιμούσε να πεθάνει παρά να στερηθεί μόνο τρεις ημέρες την προσευχή.

'Ιωάννου Χρυσοστόμου, Bareille, 4, σ. 593.

Είναι άληθινά ούράνια πανοπλία η θεία προσευχή και αυτή μονάχα μπορεί να προστατεύει με ασφάλεια τους άφιερωμένους στον Θεόν. Γιατί την μέν ίσχύ και την πολεμική τέχνη και πείρα των πολεμιστών, πολλές φορές αποδείκνει ματαία ή θέα των αντίπαλων, που παρουσιάζονται φοβεροί και άνδρειοί. 'Η προσευχή όμως είναι άκατάβλητον όπλο και δίνει τέλεια ασφάλεια και μπορεί να άποκρούσει πολλές χιλιάδες στρατού με την εύκολία που άποκρούει κανείς μόνο τον ένα. 'Όπως και ο θαυμαστός Δαβίδ ένίκησε όχι με όπλα και ξίφη, αλλά, σαν ένα φοβερό δαίμονα που όρμούσε έναντίον του, μόνο με την προσευχή. Και όπως η προσευχή είναι ίσχυρο όπλο των βασιλέων κατά τις μάχες, έτσι και σε μās είναι ίσχυρό, όταν πολεμούμε τους δαίμονες. 'Έτσι και ο βασιληās 'Εζεκίας ένίκησε στον κατά των Περσών πόλεμον, όχι με πολεμικά όπλα, αλλά άνέτρεψε τα πλήθη των αντίπαλων με τις προσευχές μονάχα. Και έτσι σώθηκε από τον θάνατο αφού με την πρόπουσα εύλάβεια γονάτισε μπροστά στο Θεό και η προσευχή μονάχη έκαμε το βασιληά να ζαναζήσει.

'Ιωάννου Χρυσοστόμου, Bareille, 4, σ. 596

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΑ

ΑΛΛΟΥΣΑ θεολογία θά μπορούσε να ονομασθεί ή θνολογία τής 'Εκκλησίας. Τό είδος τής 'Υμνογραφίας σήμερα καλλιεργείται πολύ ίκανοποιητικά από τόν γνωστό π. Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη, ό όποίος δίκαια κατεκτησε τόν τίτλο του

'Υμνογράφου τής Μ. του Χριστού 'Εκκλησίας. Κατά καιρούς όμως δειλιά - δειλιά έμφανίζονται νέοι με έφεση ύμνογραφική. Δείγματα ύμνογραφικής πνοής μάς δίνει ηΐδη, ό σεμνός αρχιδιάκονος 'Ιωήλ τής Μητροπόλεως 'Εδέσσης και Πέλλης, με τις 'Ακολουθίες στον Προφήτην 'Ιωήλ και τόν 'Άγιον 'Επιφάνιον, 'Αρχιπ. Κύπρου, όπας και με τόν Παρακλητικόν Κανόνα σους 'Άγίους 'Ακύλλαν και Πρίσκιλαν. Παρά τις έλάχιστες μετρικές ατέλειές των, θά μπορούσε να διακρίνει κανείς άφθονα στοιχεία συνθετικά, θεολογικά και πνευματικά, που επιτρέπουν πολλή αισιοδοξία στις επιδόσεις.

Με την εύκαιρία θά ήθελα ταπεινά να εισηγηθώ, τόσο προς τους ήδη δοκιμους ύμνογράφους μας, όσο και προς τους έκκολαπτόμενους μια ιδέα: μήπως στο χώρο των συγχρόνων γλωσσικών αλλαγών, θά έπρεπε να γίνει μια φραστική αναπροσαρμογή, ώστε τα θεολογικά και πνευματικά νοήματα να γίνονται πιο καταληπτά και πιο οικεία στις καρδιές των πιστών;

Σε μια εποχή, που θεωρείται άπαραίτητος ό γλωσσικός έκσυγχρονισμός των Πατερικών κειμένων, πώς μπορεί ή γλώσσα τής 'Υμνολογίας να παραμένει ή ίδια με την εποχή του 'Ανδρέου Κρήτης, Δαμασκηνού, ακόμα και με τόν 14ο αιώνα, που τό καθημερινό γλωσσικό ιδίωμα μεταφέρετο στο χώρο τής λατρείας; Τώρα όμως υπάρχει άληθινό χάσμα μεταξύ 'Υμνολογίας και πιστών, οι όποιοι δεν καταλαβαίνουν κατά μέγα μέρος τη γλώσσα τής 'Εκκλησίας των, πράγμα που δημιουργεί ψυχολογικά προβλήματα.

Βέβαια δεν είσηγομεθα τη δημοτική γλώσσα, που άλλωστε είναι και φτωχή σε λέξεις και δύσκαμπτη από τη φύση της, εν αντιθέσει προς τόν πλούτο και την πλαστικότητα της αρχαίας. Θεωρούμε άπαραίτητη όμως την όπλη καθαρεύουσα, χωρίς δοτικές και τύπους αρχαϊκούς, με τους όποίους είναι κορεσμένη ή 'Υμνολογία μας. 'Ετσι θά επιτευχθεί μια προσέγγιση στις γνωστικές ικανότητες του συγχρόνου πιστού και στο γλωσσικό αίσθητήριό, από τό όποίο εξαρτάται ή έμπόηση ή ό υσταγμός τής ψυχής κατά τό χρόνο τής λατρείας.

Φυσικά δεν άγνοούμε, ότι με την έγκατάλειψη των αρχαϊκών τύπων αύξάνονται οι δυσκολίες συνθέσεως των τροπαρίων, που συγκροτούνται με την τεχνική του μέτρου των συλλαβών και τους τόνους. 'Αλλά παρά ταύτα θά έχουμε ύμνους, που θά καταλαβαίνει και θά ζει ό λαός του Θεού και έτσι θά εφαρμόζεται ή παραγγελία του 'Αποστόλου: «Ψαλλώ τώ πνεύματι, ψαλλώ δε και τώ νοί» (Α' Κορ., ιδ', 15).

ΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ και 'Ανθρωπισμός» είναι ό τίτλος ενός βιβλίου, που φθάνει στις 575 σελίδες, ('Αθήνα 1978) του θεολόγου τής 'Αδελφότητας «Σατήρ» κ. Νικ. Βασιλειάδου. Πρόκειται για μια επίπονη εργασία, προωρισμένη για τό

σύγχρονο άνθρωπο, που έχει χάσει την πίστη του στην 'Ορθοδοξία όλικά ή μερικά, ή που ταλαιπωρείται από τά διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα τής εποχής, που έντυπωσιάζουν τους άνεργάτιστους νέους.

Ό σ. πολύπειρος στα άπολογητικά, φιλοσοφικά και θεολογικά θέματα, έκμεταλλεύομενος συνετα μια πλούσια βιβλιογραφία, άναδεικνύει ίκανοποιητικά τη φύση του Χριστιανισμού, τόν όποίο ανάγει σε υπέρτατο κριτήριο άληθείας και άξιολογώσεως όλων τά εκδόσεων του άνθρωπισμού.

Με τό βιβλίό αυτό, τό μέλος μιας 'Αδελφότητος θεολόγων, που άχι πάντοτε άδίκως κατηγορήθηκε για ένα πτωχεύοντα τη θεανδρική δομή του 'Ορθόδοξου Χριστιανισμού ήθικισμό, ήδη έξηλθε από τά περιορισμένα όρια τής συνηθισμένης ήθολογίας και παρουσιάζεται έλεύθερος, με την έλευθερία «ή Χριστός ήμάς ήλευθέρωσε».

Χάρη στο «άνοιγμα» αυτό, κινείται με άνεση σε εύρύτατους χώρους, εισέρχεται στα βάθη τής μουσικής θεολογίας, μεταφέρεται στο φωτεινό χώρο τής Πατερικής έμπειρίας, κοινωνεί με τη μοναστική «θεωρία», τοποθετεί όρθά τις διάφορες μορφές ζωής κατά Χριστόν και έν Χριστώ.

Και θεμελιωμένος πλέον με την «έν χάριτι πληροφορίαν» στο 'Ορθόδοξο έδαφος, άποφεύγοντας τις άπολυτοποιήσεις των σχετικών, έρχεται σε διάλογο με τις διάφορες μορφές του άβέου άνθρωπισμού για να τις συντρίψει τελικά με τις ίδιες τις άδυναμίες και τις αντίφάσεις τους.

Πρέπει να όμολογήσουμε ότι ό «Σατήρ» δεν μάς είχε συνηθίσει σε τέτοια συνθετικά έργα με πλούσια βιβλιογραφία άπ' όλους τους Πατερι-

κούς λειμώνες, από τους οποίους ό σ. με σοφία κάνει την εκλογή του. 'Ακριβώς γι' αυτό τὸ λόγο ἢ ἐλάρεστη ἐκπληξή μας εἶναι ἀνάλογη με τὴ χαρὰ πού δοκιμάζουμε καὶ ἡ δοξολογία μας πρὸς τὸν «Πατέρα τῶν φώτων» ἀναβλύζει αὐτόματα ἀπὸ τὴς καρδιῆς ὄλων. Συγχαίρουμε τὸν συγγραφέα καὶ συνιστοῦμε τὸ θαυμάσιο βιβλίο του, πού στὴν ἐποχὴ μας μπορεῖ νὰ σταθεῖ σὰν ἕνα καλὸ βόηθημα στὸ χῶρο τῆς διαλεκτικῆς τῶν ἰδεῶν καὶ σὰν μέσο ἐνισχύσεως τῶν κινδυνευόντων νὰ χάσουν τὴν πίστη τους Χριστιανῶν.

ΕΡΓΙ τῆς συνεχοῦς μεταλήψεως». Πρόκειται γιὰ ἕνα βιβλίο (ἀχρονολόγητο) τοῦ ἀγιερίτου μοναχοῦ Θεοδοωρήτου. Ὁ σ. ἐνδιαφερόμενος νὰ φέρει ἔγγυτερα πρὸς τὴν Ἄγια Τράπεζα καὶ συχνότερα τοὺς Χριστιανούς, ἐξέδωκε τὸ ἀνέκδοτο βιβλίο με τὸν ἀνωτέρω τίτλο τὸ ἱεροδικανόν Νεοφύτου Κουσκολυβίτου, τὸ ὅποιον ἐκδοθὲν σὲ ἀπλοελληνικὴ μετάφραση τὸ 1777 εἶχε προκαλέσει ἀληθινὸ πόλεμο κατὰ τῶν «Κολλυβάδων». — ἀφοῦ καὶ ὁ Νεόφυτος ἦταν «Κολλυβάς».

Ὁ σ. με διαφωτιστικὴ Εἰσαγωγή καὶ ἀπαραίτητα Σχόλια συνεκδίδει μαζί με τὸ κείμενο καὶ τὴν παλαιὰ μετάφρασή του, πού σὰν ἀνώνημη εἶχε προκαλέσει διάφορες ὑποθέσεις ὡς πρὸς τὴν πατρότητά του. Ἦδη ὁ π. Θ. ξεκαθαρίζει με τεκμηρία τὸ ὄλο θέμα καὶ τάσσεται με τὴς ἀπόψεις τοῦ Νεοφύτου, πού εἶναι αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ σ. με διαφωτιστικὴ Εἰσαγωγή καὶ ἀπαραίτητα Σχόλια συνεκδίδει μαζί με τὸ κείμενο καὶ τὴν παλαιὰ μετάφρασή του, πού σὰν ἀνώνημη εἶχε προκαλέσει διάφορες ὑποθέσεις ὡς πρὸς τὴν πατρότητά του. Ἦδη ὁ π. Θ. ξεκαθαρίζει με τεκμηρία τὸ ὄλο θέμα καὶ τάσσεται με τὴς ἀπόψεις τοῦ Νεοφύτου, πού εἶναι αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Σήμερα εὐτυχῶς, ὁ λαὸς καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ ὁ Κληρὸς, ἔχουν τὴν ἀνάλογη γνώση περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας χάρη στὸ πλῆθος τῶν βιβλίων πού ἐξεδόθησαν ἀπὸ τότε. Ἄλλὰ δὲν φθάνει αὐτά. Χρειαζόμαστε καὶ κάποιες προϋποθέσεις γιὰ νὰ κοινωνοῦν τὴ Χάρη τοῦ θεωμένου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐφώνησε: «οὐχὶ τὸ πολλὰκις, ἀλλὰ τὸ ἀξίως». Καὶ αὐτὸ κυρίως ὑπολογίζεται. Ἄξιος ὁ μισθὸς τοῦ φίλου σ.

ΑΓΙΟΣ ΣΑΒΒΑΣ ὁ νέος, ὁ ἐν Καλύμῳ» εἶναι τὸ κατανυκτικώτατο βιβλίο τοῦ φίλου θεολόγου κ. Β. Παπανικολάου, (ἐκδοσὴ 1975), πού πραγματεύεται γιὰ τὸν ἀσκητικὸ καὶ αἰδέσιμο βίο τοῦ νεοφανοῦς αὐτοῦ Ἁγίου τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ σ. μεταθετὶς στὸ Γυμνάσιο Καλύμνου καὶ ἔχοντας ἀδιάφορα τὰ ὀρθόδοξα αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς του, ἐξήλωσε νὰ γράφει τὸ βιβλίο καὶ τὰ θεύματα τοῦ νέου Ἁγίου τῆς Ἐκκλησίας. Με

στοιχεῖα ἱστορικὰ πού βρῆκε στὸ τελευταῖο μοναστήρι πού ἦταν ἐφημέριος, τῶν Ἁγίων Πάντων, καὶ ἀπὸ ἀφηγήσεις τῶν ἐκεῖ μοναζουσῶν συνέθεσε ἕνα ὠραϊότατο βιβλίο, πού ἀπεικονίζει τὸν ἀπλοῦν ἱερομόναχο με τὴν βαθεῖα πίστη καὶ ἀγάπη στὸ Θεό, τὴν ταπεινωση καὶ τὴν πραότητα, τὴς ἀδιάλειπτες προσεχῆς καὶ τῆς δυναμικῆς νηστεῖς του, τὴν ἀγαθότητά του, πού ὅλα αὐτὰ τὸν μετέβαλλαν σὲ σκεῦος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν κοίμησή του, ὥστε νὰ συντηρήσει τὸ σῶμα του ἀδιαλόγητο ἀπὸ τὴ φυσικὴ φθορὰ καὶ νὰ ἐνεργεῖ πλῆθος θαυμάτων στὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ. «Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ».

Γιὰ τοῦ ἁγίου Σάββα τὰ θαυμάσια ἄκουσα πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸ Καλύμνιο φίλο μου ποιητὴ Γιάννη Ζερβό, μακαρίτη τώρα, ὅταν μιλοῦσαμε στὸ Ἅγιον Ὄρος γιὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Οἱ ὄχτῶ σελίδες πού εἶναι ἀφιερωμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴν ἀγιότητα τοῦ θεοῦ Πατέρα, μαρτυροῦν τὴ μεγάλη εὐλάβεια του.

Με τὸ βίο καὶ τὰ θαύματα, συνεκδίδεται ἡ Ἀκολουθία καὶ ὁ Παρακλητικὸς Κανὼν «τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφάνου Πατρὸς ἡμῶν Σάββα», ἀμφότερα ποιήματα τοῦ π. Γερασίμου Μικραγιαννανίτου. Κύριος ὁ Θεός, με τὴς πρεσβείας τοῦ νέου Ἁγίου του, ἄς σκέπει τὸν κόσμον.

ΒΙΒΛΙΟ, πού ἀπευθύνεται κυρίως στὰ στρατευμένα χριστιανικὰ νειάτα, εἶναι τὸ ἔργο τοῦ ἀρχιμ. Γερβασίου Ραπτόπουλου ἱερακήρυκα, στὸ ὁποῖο συναψίζεται μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ ὀμιλίες του, πού ἔκαμε ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ

Σερρών.

Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκλαίκευση τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, προσαρμοσμένης στὴν ψυχολογία τοῦ στρατιώτη, στὰ εἰδικὰ καθήκοντά του καὶ στὰ πλαίσια τῶν συνθηκῶν πού ζεῖ. Ὁ στρατὸς εἶναι ἕνας χῶρος ἰδιότυπος βέβαια, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ ἕνα τμήμα πού ἀνήκει στὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπειδὴ ἐκεῖ ἀνατρέπονται οἱ προϋποθέσεις τῆς προηγουμένης ζωῆς τῶν στρατιωτῶν, πού ἔχουν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴς οἰκογενειακῆς ρίζης τους, γι' αὐτὸ ἡ με στοργὴ συγκρατάδωσα σ' αὐτούς, ἀποτελεῖ ἔργο φιλάνθρωπο, φιλάδελφο με ἔθνικες διαστάσεις.

Τὸ βιβλίο, με τὸν ἐπιτυχημένο τίτλο «ἡ εὐγενὴς στρατεία», διανθισμένο με ἐντυπωσιακὰ παραδειγματα, με ἐκλαίκευμένη θεολογία, με ἠθικοπατριωτικὰ ποιήματα καὶ κατάλληλα κλισέ, καθίσταται εὐχάριστο ἀνάγνωσμα ἀπὸ τοὺς στρατευμένους καὶ στρατευομένους σὲ ὄλους τοὺς «τομεῖς», χάρη στὰ τόσο με ἐπιτυχία ἀφομοιωμένα θέματα ἀπὸ τὸν σεμνὸ - πατριώτη κληρικὸ.

Ε ΤΙΤΛΟ «Η νεοελληνική ταυτότητα» ο φίλος θεολόγος κ. Χρήστος Γιανναράς εξέδωκε ένα διβλίο (έκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1978) από 230 σελίδες, στο οποίο συλλέγονται τριάντα επιφυλλίδες του, που δημοσιεύτηκαν στην αθηναϊκή

έφημερίδα το «Βήμα», από το 1975 - 1977.

Δεν πρόκειται να ασκήσουμε κριτική, αφού ο συγγραφέας του ήδη όμολογει, ότι τα κείμενά του αυτά δεν αποτελούν «συστηματικά» διαπραγμάτευση του θέματος που επιπαγγέλλεται ο τίτλος, αλλά για επί μέρους σχόλια με τόν αυθορμητισμό της έπικαιρης ανάγκης, ίσως και την αυθαίρετη σχηματικότητα των πρώτων νύσεων...».

Επομένως κατόπιν της δηλώσεως αυτής του σ. δεν υπάρχουν περιθώρια αναλύσεως. Γιατί με τις επιφυλλίδες, συμβαίνει πολλές φορές να θίγονται μεγάλα ζητήματα χωρίς την απαραίτητη πολύπλευρη ανάλυση, όποτε αποτελούν περισσότερο πρόκληση για συζήτηση παρά παρουσίαση και λύση προβλημάτων.

Έτσι δεχόμαστε αυτή την ανθολογία του κ. Γιανναρά, που σαν θεολόγος που πόνεσε πολύ στις αναζητήσεις του, ερεθίζει πάντοτε το ενδιαφέρον των «ζητούντων τόν Κύριον». Γιατί ο άκομα ανυπότακτος στην πνευματική παράδοση της Όρθοδοξίας δυναμισμός του, ή ανωριμότης του σε έν Πνεύματι έμπειρίες και ή πλουσία θεωρητική, θεολογική και φιλοσοφική συγκρότησή του τόν ώθούν σε πολύ και εύρύ στοχασμό, που θέλει να εναρμονίσει με τόν «νοού» τών Πατέρων, αλλά που δεν μπορεί ακόμα να πετύχει.

Ό σ. έχει πολλά καταλάβει από την Πατερική έμπειρία, όμως επειδή δεν έχει κοινωνήσει πλήρως διωματικά με τούς Πατέρες, παθαίνει ό,τι και εκείνοι που επιχειρούν υψηλότερες από τó μέτρο τους προσβάσεις: άστοχίες σε μορφή ακροτήτων, υπερβολών, άπλουτοποιήσεων ή έξουθενώσεων τών ελαχίστων.

Ένδεικτικά αναφέρω μια «θεση» του σ. που διήκει στο γραφτό του. Θεωρεί τó πιετισμό - ήθικισμό σαν εξαγώγιμο είδος της Δύσεως, ή όποια μάς αλλοίωσε, τάχα, τήν Όρθοδοξη ζωή. Ότι ή Δύση έχει και «έπιστημον» τόν ήθικισμό σαν μορφήμα χριστιανικής ζωής, δεν χωρεί άμφιβολία. Άλλά και μέσα στην Όρθοδοξη Άνατολή ούδέποτε έλειψε ό τύπος του ήθικιστού, που στην ανάλυση είναι ή «μακάρια» αντίρρηση στα έλάχιστα. Κι' αυτό, γιατί ό ήθικισμός είναι ό τύπος τών πολλών, που δεν θέλουν να κοπιάσουν και κάτι να θυσιάσουν για να προχωρήσουν στην αγιότητα. Αυτός ό ευαγγελικός φαρισαϊός, που έδιδάχθη τόν ήθικισμό; Γιατί ό φαρισαϊός είναι ό τέλειος τύπος του φτωχού πνευματικά, που αισθάνεται αντίρρηση. Γι' αυτό και εύχαριστεί τó Θεό. Ό ήθικισμός, άν τόν αναλύσει κανείς, θα βρει ότι δεν έχει πατρίδα, ούτε διδάσκειται. Βρίσκεται στον καθένα μέσα του. Και ή τόν κρατάει τόν άπορρίπτει. Είναι θέμα γνώσεως και άγνά. Άς μή τόν φρωτώνωμε λοιπόν στη Δύση.

Έπίσης νομίζω, ότι ό σ. υποτιμάει φοδερά τó «Άγιον Όρος, όταν άποφαινεται στη σ. 190, ότι μία άποψη θεολογική ενός άγιορειτικού κειμένου του έτους 1975 έχει να βγει από τó «Άγιον Όρος «από τήν εποχή του άγίου Γρηγορίου του Παλαμά και του άγίου Νικοδήμου του Άγιορείτη!» Άς μελετήσει ό καλός κ. Γιανναράς από τήν περίοδο του 14ου αιώνα μέχρι σήμερα, που σχετίζεται με τά έργα τών άγιορειτών και έλπίζω να καταλάβει τó λάθος του. Νά τί έννοια ακρότητες, υπερβολές, άπλουτοποιήσεις, από τις όποιες κανείς δεν μπορεί να άπαλλαγεί, άν δεν εύρνηθεί έμπειρικά και δεν έξέλθει από τήν έσωτερική στενότητα, που προσδιορίζουν ανθρώπινες άτέλειες, στο χώρο τής έλευθερίας, που χαρίζει τó Άγιον Πνεύμα.

Άπό τόν φίλο θεολόγο κ. Γιανναρά περιμένουμε — και αξιούμε — πολλά. Και αυτά τά προκύψουν με τήν ύποταγή στους άγίους Πατέρας σε όλα. Και στη σαφήνεια τής διατυπώσεως. Γιατί ή γλώσσα του σ. είναι δυσνόητη. Και τó σοφό βρίσκεται στο σαφές.

ΡΑΙΟΤΑΤΟ και περιεκτικώτατο, όπως πάντοτε, τó αριθ. 3 τεύχος τής έτησίας έκδόσεως τής 1. Μονής του Όσίου Γρηγορίου όμνύμου περιοδικού. Με συνειρμασίες, που αναφέρονται κυρίως στη μοναστική ζωή και τά πνευματικά της προβλήματα, αποτελεί μία αισθητή μαρτυρία τής έν Χριστώ ζωής. Ευχόμαστε να συνεχισθεί ή έκδοση με τήν ίδια αγάπη και σε υψηλότερα πνευματικά επίπεδα διαρκώς, ώστε να άποτυπώνεται ό Όρθόδοξος μοναχισμός σ' όλες τις διαστάσεις του προς δόξαν Θεού.

θ.μ.δ.

ΠΟ ΤΗΣ «Όρθόδοξου Κυψέλης» έξεδόθησαν τελευταία δύο νέα διβλία. Τó πρώτο είναι τά 400 Κεφάλαια «Περί Άγάπης» του άγίου Μαξίμου του Όμολογητού σε 6' έκδοση, σε πιό άπλοποιημένη γλώσσα, με πρόσθετα Σχόλια επάνω στα Κεφάλαια, πρόλογο και ένσωματωμένη στο διβλίο τήν Έρμηνεία στο «Πάτερ ήμών».

Πρόκειται για ένα σπουδαιότατο θεολογικό έργο του άγίου Μαξίμου επίσης, σε μετάφραση με Εισαγωγή και Σχόλια.

Τό δεύτερο, με τόν τίτλο «Η (Άγάπη σεεί τήν γή», αποτελεί μία μικρή πραγματεία 90 σελ. περί σεισμών. Άμφότερα έγράφησαν από τó μοναχό Θεόκλητο Διονυσιάτη. (Όρθ. Κυψέλη, Καμβουνίων 1, Θεσσαλονίκη).

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΙΚΑ

ΦΑΙΝΕΤΑΙ πώς ο δυσιχής Καζαντζάκης θά άπασχολεϊ για πολύ άκόμα τούς χρησιμομένους και τούς άχρειουμένους νόας. Τούς πρώτους, για να υποδείξουν τόν κίνδυνο και τούς δεύτερους, για να ρουφήξουν με ήδυνάθεια τó δύσοσομo τέναγος μιάς δαιμονιομένης ψυχής.

Η σιάση μας άπέναντι σέ πρόσωπα και πράγματα δίνει τó μέτρο τής ποιότητός μας. Δηλαδή οί «άντιδράσεις» μας άπό ό,τι προσπίπτει στην αίσθησή μας, είναι άνάλογες με τήν έσωτερικότητά μας.

Και οί μεν χριστιανοί ή άλλως οί σάφρονες άνθρωποι, άφού έμαθαν «άκοιαι μέσοις» τί έχει γράφει ο σκοτεινός αυτός άνθρωπος, άντιδρούν έμειτικά και άνατριχαστικά σιό άκονομα τού όνόματός του, σέ ποικίλο βαθμό, οί δέ τρεφόμενοι με βόρβορο ή οί μη φωτισμένοι άπό τó φώς τού Χριστού αισθάνονται εύχαριστηση πάλι σέ ποικίλο βαθμό.

Οί άνθρώπινες ψυχές κινούνται σέ δύο κλίμακες κυρίως: στή θείκη και τή δαιμονική ή, σπανιότερα και, σέ μιá σούδετερη, «φυσική» — άν και είναι πολύ συζητήσιμη ή τρίτη έκδοχή. Κλίμακες λέγοντες, φανταζόμαστε άμέσως άναβαθμóς - σκαλοπάτια. Αισθάνομαστε λοιπόν τά θεία ή τά δαιμονικά άνάλογα με τόν άναβαθμό πού βρισκόμαστε και πού αντιπροσωπεύει τó βαθμό «συγγενείας» τής ψυχής με τά πρόσωπα, και τά πράγματα. Η ένταση «συγκινήσεως» έκφράζει τó βαθμό εδαισησίας.

Τούς χριστιανούς, λοιπόν, ο Καζαντζάκης προκαλεϊ άποστροφή σέ ποικίλο

βαθμό για τούς λόγους πού είπαμε. Γιατί δέν είναι ένας αίρεικός, δηλαδή μιá άποπλανημένη ψυχή άπό τήν άλήθεια, αλλά ένας άσεβής, ένας ύβριστής, ένας κολυμβητής μέσα σιό βούρκο τής φιληδονίας και πού, άπό τή δαιμονική έπαρσή του, αλλά και άπό ένα άκορότατο θλακισμό και άναισχυντία τής ψυχής του, άποδίδει τά πάθη του σιόν «επέκεινα πάσης καθαρότητος» Ίησοϋν Χριστόν και Θεόν μας και τήν Παναγία Μητέρα Του. Η δάσβαρη μορφής άποδέσμευθό του άπό κάθε θεσμό, άμιλλάται τήν άκόλαστη δίψα του. Και σέ μιá γλώσσα βρώμικη άποκαλύπτει τή σκοτεινή άδυσσο μέσα σιόν όποία παραδέρνει. "Ας μη μās έντυπωσιάζουν κάποια στοιχεία, πού φαίνονται θειικά. Δέν πρέπει να λημονάμε, ότι και ο Κ. ήταν πλασμένος «κατ' εικόνα Θεού και όμοίωσιν». Και μέσα άπό τó κύκλωμα τó σατανικό πού βρισκότανε, ξεπεταγότανε κανένα, σμπιγμένο σιό κυρίαρχο κακό, φυσικό στοιχείο, σάν σωσιός λόγος και σάν σωστή έφρεση, αλλά κι' αυτά άνάμικτα με δαιμονική ύλη.

Παρασύρθηκα σις σκέψεις μου αυτές, ένώ σκοπός τού σχολίου ήταν να παρουσιάσω τισ προσπάθειες άδελφών χριστιανών να διαφωτίσουν τó λαό μας για τόν άξιόθρηνητο Κ., πού άνδρες με «κεκατηγιασμένην τήν συνείδησιν» θέλουν να τόν επιβάλλουν σιόν Όρθόδοξη Έλλάδα.

Έχουν γραφεί βέβαια άρκετές μελέτες για τόν Κ. (ακώννμο) αυτόν. Ύστερα άπό τó βιβλίο τού μοναχού Ίωάννου Βράνου — και ένα άλλο τού ίδιου πού ήδη βρίσκεται σιό πιεστήρια — δέν γνωρίζω άλλα έκτός άπό ένα τού κ. Ί. Κορδορόμπλα ύπό τόν τίτλο «Ο Καζαντζάκης ός διανοσόμενος και συγγραφέυς» και τó άλλο τού δικηγόρου και λογοτέχνη κ. Διον. Πόδου

(Κλωνάρη) με τίτλο «Πεζογράφοι τῆς ἐποχῆς μας, Ν. Καζαντζάκης».

Τὸ πρῶτο ἀποτελεῖ μιὰ διάλεξη, ποὺ ἔγινε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1974 καὶ μέχρι σήμερα γνώρισε τρεῖς ἐκδόσεις. Ὁ σ. εὐσεβῆς χριστιανὸς ἐξέδωσε τὴ διάλεξή του μὲ σκοπὸ νὰ διαφωτίσει τὸν πνευματικὸ δόξινια τοῦ τόπου μας, «γιατὶ ἡ μονόπλευρη — κατὰ κανόνα — παρουσίασις τοῦ Καζαντζάκη ἀπὸ θαναμαστῆς του ἔχει δημιουργήσει τέτοια σύγχυσι, ὥστε νὰ ἀκοιή κανεὶς περὶ αὐτοῦ τὰ πλέον ἀπίθανα πράγματα».

Ὁ σ. συνέλεξε ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κ. καὶ ἀπὸ ἐπιστολές του τὰ πιὸ ἐκφραστικά ἀποσπάσματα, γιὰ νὰ συγκροτηθεῖ ἀπ' αὐτὰ ἓνα ἀνθρωπόμορφο τέρας, ἓνας τραγικὸς ἄγγελος τοῦ σκότους. Ὅσοι ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὶς χρηστοφανεῖς ἰδέες τοῦ Κ. ἂς διαβάσουν αὐτὸ τὸ βιβλιαράκι.

Τὸ δεῦτερο βιβλίον σελ. 127, ποὺ ἐξεδόθη στὴν Ἀθήνα ἐφέτος, ἐξετάζει τὸν Κ. σὰν πεζογράφο τῆς ἐποχῆς μας. Ἄλλὰ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Πόθου ἔχει μελζονες ἀξιώσεις παρουσιάσεως. Γι' αὐτὸ θὰ τὸ ἀφήσουμε νὰ πάρει μιὰ θέση στὶς βιβλιοκρίσιες τοῦ ἐπομένου τεύχους.

Ἐπειδὴ τὰ σχόλια αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν Κ., θὰ ἦταν ἀδικαιολόγητο νὰ μὴ ἀναφέρουμε μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ εὐφήμως τὴ θανάσιμα ἀπάντησι τοῦ μοναχοῦ Δαμασκηνοῦ ἀπὸ τὴ Σκήτη τῆς Ἁγίας Ἀρνας τοῦ Ἁγίου Ὁρους σὲ κάποιο ἄρθρο συνεργάτη τῆς ἐφημ. «ΝΕΑ». Μὲ ἓνα πεντασέλιδο πολυγραφημένο ὁ μοναχὸς, μὲ τὴ ζωντιάνια τῆς γλώσσας καὶ τὴν παρηγορία τῆς ψυχῆς, ποὺ ἀντιλεῖ ἀπὸ τὴ μέθεξή της στὸν Κύριο, στηλίτευσε ὅπως ἔπρεπε τὸν βλάσφημο ὑπερασπιστὴ κάποιας βλάσφημης δασκάλας τοῦ Ἄργους, ποὺ θέλησε νὰ παρουσιάσει, ἢ δυστυχή, ἀνωτερότητα πνεύματος μὲ διάλεξή της γιὰ τὸν Καζαντζάκη καὶ δὲν καίρωθωσε, παρὰ νὰ ἀποδείξει διὸ εἶναι μιὰ μηδενίστρια μὲ ἀρρωστημένη ψυχὴ. Ἐμάθαμε μὲ χαρὰ, διὸ ἡ Μητρόπολις τοῦ Ναυπλίου ἐξετύπωσε τὸν πολυγραφημένο ἔλεγχον τοῦ ἀδελφοῦ μοναχοῦ, ὥστε νὰ χρησιμεύσει γιὰ ἀντίδοτο στὸ δηλητήριον τῆς πλανηθείσης ἄφρονος δασκάλας, ὑπὲρ ἀνανήφρεως τῆς ὁποίας εὐχονται οἱ φιλάδελφοι μοναχοὶ

καὶ μοναχὲς τῶν μοναστηριῶν τῆς περιούχης.

ΜΑΚΡΑΚΙΣΤΙΚΑ

ΑΤΑΚΛΕΙΟΝΤΑΣ

Ἐνα ἄρθρον μου τὸ 1954 περὶ τοῦ Ἀ. Μακράκη, ἔγραψα: «... ἐκφράζομεν τὴν εὐχὴν ὅπως ἀφεθῆ ὁ Διδάσκαλος νὰ κοιμηταί. Καὶ οἱ διατη-

ροῦντες δι' αὐτὸν ἀγάπην τινά, ἂς εὐχωνται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς του, διότι καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προσέκρουσε καὶ μεγάλη οἴησις, ἥτις καὶ μόνῃ ἀγγέλου ἐκρήμιυσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, δεινῶς συνεῖχε τὸν ἀτυχή ἀδελφόν. Ἡ εὐφύια του ἦτο δῶρον θεῖον. Ἡ χοῆσις της ὅμως δικαιοῦνε ἢ καταδικάζει τὸν ἀνθρωπον. Καὶ, χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, ἔκαμε κακὴν χοῆσιν».

Ἄλλὰ φαίνεται πὼς ἡ εὐχὴ μου δὲν ἐπίασε». Ὑπάρχουν δυστυχῶς, εὐαρίθμοι δέ, παλαιοὶ ὀπαδοὶ καὶ λάτρεις του, οἱ ὁποῖοι ταράσσουν τὸν ἔθνον τοῦ διδασκάλου των, ἀλλὰ καὶ δαπανοῦν καὶ χρόνον καὶ πολυτίμητες δυνάμεις, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ καὶ ἀξιόλογοι, σὲ ἓνα θέμα νεκρὸ. Καὶ ἐξηγοῦμαι. Ὁ σεβ. Μητροπολίτης Πατρῶν, ἀποτιῶν φόρον ἐγγνωμοσύνης στὴ μνήμη τοῦ διδασκάλου του μακαρίτη Τρεμπέλα, — ποὺ δαπανήθηκε στὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας περισσότερο ἀπὸ μιὸν αἰῶνα σὰν σπουδαῖος θεολόγος («κατὰ τὴν γενεάν αὐτοῦ») — ἔκαμε μιὰ νεκρολογία γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ κεκοιμημένου. Ἀναφερθεῖς στὶς ρίζες καὶ τὶς πρῶτες καταβολές τοῦ μακαρίτου, μίλησε φυσικὰ καὶ γιὰ τὸν Μακράκη, ποὺ ὑπῆρξε ὁ ποδηγέτης τοῦ Ἐδουβῆλου Μαυθόπουλου γιὰ λίγα χρόνια. Θέλοντας νὰ ἀναλύσει ὁ ἅγιος Πατρῶν τὶς γραμμὲς καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Μακράκη, θυμήθηκε προφανῶς κάποιες παλιές κρίσεις μου σὲ δύο ἄρθρα μου.

Ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἀπέσπασε ἓνα ἐκτεταμένο κείμενον, τὸ ὁποῖο δημοσίευσεν μὲ τὴν νεκρολογία του στὴν «Ἐκκλησίαν» τῆς 15.3.78. Οἱ κρίσεις μου γιὰ τὸ Μακράκη ἐρέθισαν γιὰ μιὰ ἄλλη φορὰ τοὺς

δαπούς του και πλὴν τῆς «περιποιήσεως» ποὺ κάνουν σὶς περιοδικό τους «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς (Μάιος τοῦ '78) τοῦ σεβασμιωτάτου Πατρῶν, σημειώνουν, «ὅτι ὁ ὀσιολογιώτατος Θεόκλητος, πρὸς τιμὴν του, παρεδέχθη τὴν ἀδικον κρίσιν του περὶ τοῦ Διδασκάλου Ἀ. Μακράκη, κατόπιν διαφωτιστικῆς συζητήσεως μετ' ἐμοῦ, ἣ ὅποια ἔγινεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐκδότου κ. Παπαδημητρίου, ὅπου ἐφιλοξενεῖτο ὁ μοναχός. Μάλιστα οὗτος ἴσως ἐπέσθη ἰότε, ὥστε εἶπε χαρακτηριστικῶς: «Ἐὰν ἤμην εἰς Ἀμερικὴν Ἀρχιεπίσκοπος, θὰ συνίστων δι' ἐγκυκλίου μου τὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μακράκη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Κληρικῶν». Καὶ σὲ ὑποσημείωση, ὁ καλὸς ἀδελφὸς γυμνασιάρχης κ. Χρ. Ἀδαμόπουλος, γράφει ὅτι «ἡ συζήτησις αὕτη ἔγινε μετὰ τὴν διάλειξιν, ποὺ εἶχε δώσει ὁ ὀσιολογιώτατος ἐπὶ τῇ Χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ 1961 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας».

Τὸ φύλλο τοῦ περιοδικοῦ μοῦ τὸ ἔστειλαν μόλις ἐξεδόθη, διάβασα τὰ γραφόμενα, ἐγέλασα θλιβερὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχα χρόνον, τὸ ἄφησα σὶν ἄκρη γιὰ ν' ἀπαντήσω ἀργότερα. Τώρα σκέφτηκα, ὅτι πρέπει νὰ ἀποκαταστήσω τὰ πράγματα, γιὰ νὰ μὴ παρουσιάζομαι ὡς Μακρακιστὴς, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ παραμένει ἐκτεθειμένος ὁ σεβ. Πατρῶν, ὡς σιτηριχθεὶς σὲ κείμενό μου, τὸ ὁποῖο ἀργότερα τὰχα ἀπεδοκίμασα.

Ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ μιὰ μικρὴ ἀναδρομὴ σὶν γένεση τοῦ ζητήματος. Κάποιος ἱερέας Εὐσέβιος Παλαστεφάνου, εἶχε γράψει σὶν «Κιβωτὸ» τοῦ μακ. Κόντογλου τὸ 1953 ἕνα ἄρθρον περὶ Μακράκη. Τότε ἀπήντησαν ὠριμένοι θεολόγοι πάλι ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Κιβωτοῦ». Ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα Μακράκη μὲ εἶχε ἀπασχολήσει ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς μονασεῶς μου, εἶχα ἀρκετὰ διαβάσει γιὰ τὰ ἀντιλεγόμενα φρονήματά του καὶ γιὰ τοὺς θεελλώδεις ἀγῶνες του.

Καὶ βεβαιωθεὶς, ὅτι πράγματι εἶχε αἰρετικά φρονήματα — ἣ βεβαιότης μου σὶν κρίθηκε κυρίως σὲ μιὰ ἐπιστημονικὴ μελέτη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρ. Παπαδοπούλου ποὺ ἐξέδωκε ὁ παλαιὸς μαθητὴς τοῦ Μακράκη μακαρίτης Ἰεζεκιήλ, μητροπο-

λίτης Καρδίτσας, — ἀλλὰ καὶ σὲ τρομακτικὸ βαθμὸ οἴηση καὶ ἔπαρση, ἔγραψα δύο μακρὰ ἄρθρα περὶ Μακράκη σὶν «Ἀγιορειτικὴ βιβλιοθήκη» 1954 - 1956, τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν σὶς βιβλίον μου «Αἰθωνικά Ἀνθρ» τὸ 1962.

Ἀφοῦ δέχτηκα καταιωνισμοὺς ὕβρεων ἀπὸ διαφόρους ὀπαδούς τοῦ Μακράκη, κατὰ τὴν καλὴ συνήθεια τοῦ δασκάλου των, ἐξεδόθησαν σὶν συνέχεια δύο βιβλιαράκια ὑπὲρ τοῦ Μακράκη, ἕνα ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Χρ. Ἀδαμόπουλο τὸ 1962 καὶ ἕνα ἀπὸ κάποιον Χρ. Κανοτῖδη μὲ δαπάνες μιᾶς ἀμερικανικῆς ἐταιρείας τὸ 1965.

Τί νὰ πρωτοθανυμάσει κανεὶς σ' αὐτὰ τὰ ἔντυπα; Ἐγὼ θ' ἀποφύγω νὰ τὸ πῶ. Μόνο ἐκφράζω τὴν ἀπορία μου, πῶς μέχοι σήμερα νὰ μὴ γράφει κανεὶς μιὰ μελέτη, γιὰ ν' ἀποδείξει σὲ πόσες αἰρέσεις καὶ βλασφημίες καὶ ἀντορθόδοξο ἥθος εἶναι βυθισμένοι οἱ καλοὶ ἀδελφοί. Ὅσο γιὰ τὶς — κατὰ τὴν καλὴ συνήθεια τοῦ διδασκάλου των — ὕβρεις ἐναντίον μου οὐδέποτε τὶς ἔλαβα σοβαρὰ ὑπ' ὄψη, γιὰ τὶς θεωρήσα σὰν στοιχεῖο τῆς φυσιολογίας τοῦ Μακρακισμοῦ. Ἀκολουθεῖς τὸν διδάσκαλο; Ἀδύνατο νὰ ἀποφύγεις τὴν κυριαρχία τοῦ πνεύματος τῆς ἐπάροσεως, ποὺ ἀναβλύζει ὕβρεις γιὰ τοὺς διαφωνοῦντες. Θεωροῦν τὸν Μακράκη ὑπεράνω τῶν Ἀγίων Πατέρων καὶ ἀποροῦν διὰν κανεὶς διαμαρτυρηθῆ γιὰ τὴν ὕβρι! Τέλος ἄς συνεχίσω.

Μετὰ, ὅπως οἰοσιὰ ἀναφέρεται, ἀπὸ μιὰ διάλεξή μου, ὁ καθηγ. κ. Χρ. Ἀδαμόπουλος, μὲ παρεκάλεσε νὰ συναντηθοῦμε τοῦ ὠρῖσα ἡμέρα καὶ ὠρα. Ἦλθε σὶς σπῆτι ποὺ μὲ φιλοξενοῦσε σὶν Ἀθήνα, καὶ μετὰ τὸν ἀδελφικὸ χαιρετισμὸ μιλήσαμε γιὰ πράγματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὁπότε σὶν ἔκφραση ἐνὸς παραπόνου του γιὰ ἔλλειψη ἀγάπης καὶ εἰρήνης τοῦ ἀπήνησα: «αὐτὰ παθαίνουν ὅσοι ἀκολουθοῦν τὸ ταραχώδες πνεῦμα τοῦ Μακράκη».

Σὶν συνέχεια ἀνοῖξε συζήτηση γιὰ τὴν ὑψηλὴ διδασκαλία τοῦ «τρισεδέκατου» Ἀποστολόου καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων μὲ πληροφόρησε, ὅτι «ὁ Ἀθηναγόρας διὰν ἦταν ἀρχιεπίσκοπος σὶν Ἀμερικὴ συνιστοῦσε τὰ συγγράμματα τοῦ Μ. δι' Ἐγκυκλίου

κλπ.». Τότε τοῦ ἀπάντησα: «μέσα σὸ ἔ-
ρεθος τῆς Ἀμερικῆς, κι' ἐγὼ ἂν ἤμουνα
Ἀρχιεπίσκοπος θὰ τὰ συνιστοῦσα!»

Αὐτὸ ἦταν ὄλο, εἶπαμε μερικὰ ἀκόμη
καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνεχώρησε σὴν εὐχὴ τοῦ
Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μπροστὰ σὸ Θεὸ ἀλή-
θεια. Ἄλλωστε τί ἦταν ἐκεῖνο, ποῦ σὲ
διάστημα 5 - 6 χρόνων θὰ μὲ μετέβαλλε,
ὥστε νὰ ἔπανα νὰ φρίτω γιὰ τὴν τρομα-
κτικὴ ἔπαρση τοῦ Μ., θεωροῦντος τὸν ἑ-
αυτοῦ του ὑπεράνω ὅλων τῶν ἁγίων Πα-
τέρων σὴν γνώση; Ὅποτε, χωρὶς νὰ κα-
ταλαβαίνουν οἱ καλοπροαίρειοι ἀλλὰ πλα-
νώμενοι ὀπαδοὶ του, ἀνατρέπουν τὴν ἀν-
θεντία τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας,
ποῦ εἶναι ἡ «συμφωνία» τῶν ἁγίων Πα-
τέρων.

Μέχρι τώρα ἔβλεπα συμπαντῶς καὶ μὲ
οἶκτο τοὺς ἐλάχιστους «τριουνδέτους» θαν-
μασιές καὶ ὀπαδούς τοῦ Μ. καὶ παρακα-
λοῦσα τὸν Κύριο νὰ τοὺς ἀνοίξει τὰ μά-
τια τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ δοῦν τὸ χάος, σὸ
ὄποιο βρισκονται, κοινωνοῦντες σὴν ἐω-
σφορικὴ ἔπαρση τοῦ δυστυχομένου διδα-
σκάλου των. Οὐδέποτε ὅμως φανταζόμου-
να, ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ μετέρχονται τόσο
χαμηλὲς καὶ ἀνάξιες σὲ ἐπιστήμονες —
τοῦλάχιστο — μεθόδους. Τώρα δὲ μοῦ μέ-
νει, παρὰ νὰ ἐντείνω τὴν προσευχὴ μου
εἰδικὰ γιὰ τὸν ἀδελφὸ Χ. Ἀδαμόπουλο.

Ἐὰν κάποτε μοῦ προσφερθεῖ χρόνος, θὰ
ἀποφασίσω μιὰ εἰδικὴ μελέτη γιὰ τὶς πλά-
νες τοῦ Μακράκη καὶ γιὰ μιὰ ἀνατομία
του. Εἶναι ἓνα ἐνδιαφέρον θέμα. θ.μ.δ.

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΕΙ ΘΕΟΤΟΚΕ ΠΑΡΑΔΕΙΟΣ

→ σ. 2

νων πραγμάτων ἤξευρε, ὅτι δὲν μεγα-
λύνεις τὴν Θεοτόκον, ἀλλ' ὅσον ἐκ μέ-
ρους σου, σμικρύνεις τὴν μεγαλειότητα
τῆς Θεοτόκου. Ὅμοίως καὶ ἐὰν ἔκης εἰς
τὸ στόμα σου φλυαρίας καὶ ματαιολογί-
ας, καὶ ἐὰν πράττης ἔργα ταπεινὰ καὶ
ἀνάξια τῆς Θεοτόκου, καὶ τοῦ Χριστιαν-
ικοῦ ἐπαγγέλματός σου ἤξευρε, ὅτι μὲ
αὐτὰ ὅλα σμικρύνεις τὴν Θεοτόκον. Ἐ-
πειδὴ γὰρ ἡ Θεοτόκος εἶναι καὶ λέγεται
κατὰ χάριν Μήτηρ τῶν Χριστιανῶν, διὰ
τοῦτο ἀκολούθως καὶ ὅσα ἄτοπα νοήμα-
τα ἢ λόγια ἢ ἔργα πράξουν οἱ Χριστιαν-
οί, τὰ κατὰ χάριν τέκνα τῆς Θεοτόκου,
εἰς αὐτὴν τὴν Θεοτόκον τὴν κατὰ χάριν
Μήτηρα των ἀναφέρονται.

Ἄν λοιπὸν ἐοὺ μεγαλύνῃς τὴν Θεο-
τόκον, Χριστιανέ, ὡς εἶπομεν, βέβαια
καὶ ἡ Θεοτόκος θέλει μεγαλύνει ἐσὲ καὶ
εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν μέλ-
λουσαν, καὶ ἀδιαλείπτως θέλει πρεσ-
βεύει διὰ τὴν σωτηρίαν σου· διότι, ἂν ἡ
Δεβώρα καὶ ἡ Ἰαήλ ἐφάνηκαν βοηθοὶ
εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ, πῶς δὲν θέ-
λει φανῆ βοηθὸς ἰδική σου αὐτὴ ἡ εὐ-
σπλαγχνος Μήτηρ τοῦ Κυρίου; Θέλεις
νὰ τὸ βεβαιώθῃς; ἀκουσον τί λέγει ὁ
χρυσοῦς Ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας: «Καὶ
νῦν οὐ λείπει τῷ Θεῷ Δεβώρα· οὐ λεί-
πει τῷ Θεῷ Ἰαήλ· ἔχομεν γὰρ καὶ ἡ-
μεῖς τὴν ἀγ'αν Παρθένον καὶ Θεοτόκον

Μαρίαν πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν· εἰ
γὰρ ἡ τυχοῦσα γυνὴ ἐνίκησε, πόσω μάλ-
λον ἡ τοῦ Χριστοῦ Μήτηρ κατασχευεῖ
τοὺς ἐχθρούς τῆς ἀληθείας»; (Λόγ. πε-
ρὶ τοῦ χρησίμως τὰς Προφητείας ἀσα-
φεῖς εἶναι).

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΛΗΡΟΣ ΜΑΣ

→ σ. 24

δοδοξίας καὶ ἐνεδυναμώθη ἡ πίστις μας,
ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὶς τῶσων ἱερῶν Λειψάνων
σφραγίζει μὲ βεβαιότητα τὴν γνησιότητα
τῆς πίστεώς μας.

Εἴχετε δίκαιον διὰν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐ-
πιστοσίαν ἐλέγετε, ὅτι κανεὶς κληρικὸς
δὲν πρέπει νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸν κόσμον, ἂν
προηγουμένως δὲν θητεύσῃ εἰς τὸ Ἅγιον
Ὄρος.

Θὰ ἐνθυμεῖσθε ἀσφαλῶς ἐκεῖνο ποῦ οἱ
εἶπον, ὅτι μέσα μου γονιμοποιεῖται ἡ σκέ-
ψις νὰ κλείσω τὸν κύκλον τῆς ἐπιγεινῆς
ζωῆς κάπου ἐκεῖ, εἰς μίαν γωνίαν τοῦ Ἁ-
γίου Ὄρους, ἐν μετανοίᾳ καὶ ἡρεμίᾳ. Ἄς
δείξῃ ὁ Θεὸς τὸν δρόμον μου...».

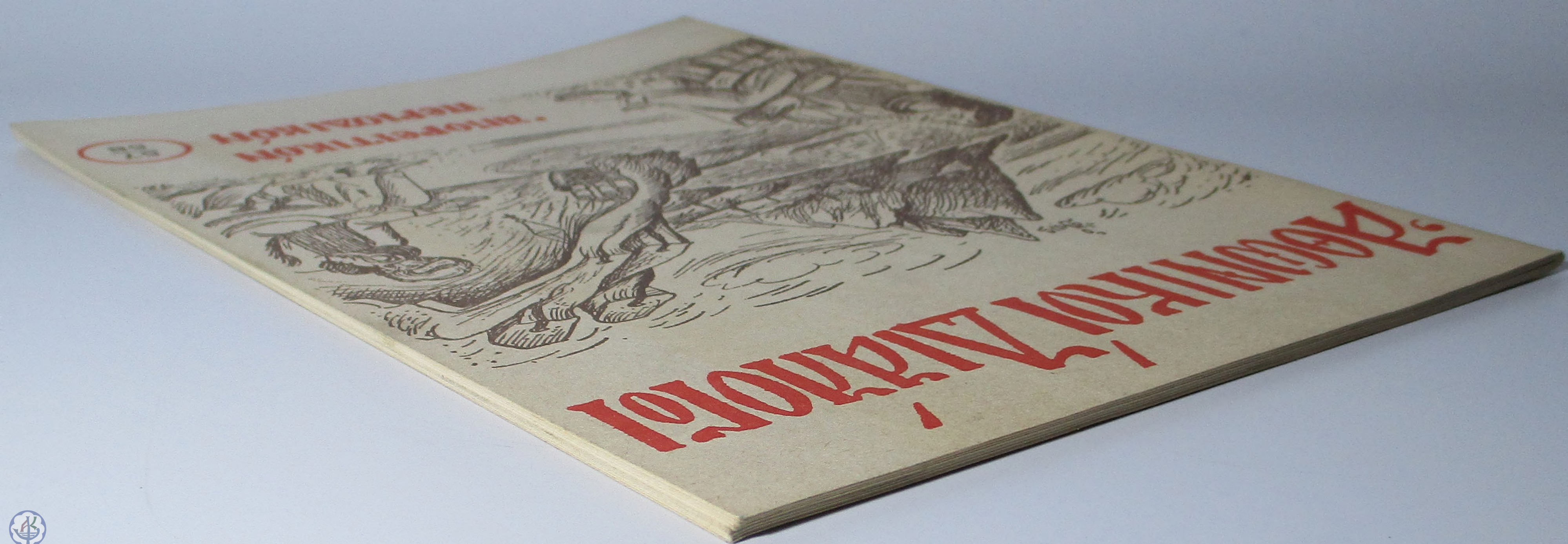
Домко, Дзюга
СОВЕТСКОМУ

СЕРПЕНТИН
СЕРПЕНТИН
СЕРПЕНТИН

21/2

5/57
5/56

ΑΝΟΡΡΕΤΤΙΚΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

АНАТОМИЯ ЧЕЛОВЕКА

